

Marjut Borman

TYÖVOIMAPOLIITTISEN KOTOUTU- MISKOULUTUKSEN KESKEYTYMINEN

Kaakkois-Suomen TE-toimisto 2014–2016

Opinnäytetyö
Sosiaaliala (ylempi AMK)

2017

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

Tekijä	Tutkinto	Aika
Marjut Borman	Sosionomi (ylempi amk)	Huhtikuu 2017
Opinnäytetyön nimi		
Työvoimapolitiittisen kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen: Kaakkois-Suomen TE-toimisto 2014–2015		98 sivua 1 liitesivua
Toimeksiantaja		
Kaakkois-Suomen työ- ja elinkeinotoimisto		
Ohjaaja		
Lehtori Tuija Suikkanen-Malin		
Tiivistelmä		
<p>Maahanmuuttajien määrä Suomessa on kasvanut. Kasvu on huomioitava palveluissa, tiukan taloustilanteen asettaessa reunaehdoja. Kotoutumista edistäviä palveluja on uudistettava, tehostettava ja vaikuttavuutta parannettava. TE-toimiston järjestämä kotoutumiskoulutus kielen ja yhteiskunnallisten taitojen opettajana on tärkeä osa maahanmuuttajan alkupalvelua. Kotoutumiskoulutuksissa esiintyvät koulutuksen keskeytymiset kasvattavat kotoutumisen kokonaiskustannuksia, hidastavat kotoutumisprosessia sekä passivoivat maahanmuuttajaa, mikäli keskeytymisen syynä ei ole työllistyminen, koulutukseen tai muuhun kotoutumista edistävään palveluun siirtyminen.</p> <p>Opinnäytetyön tehtävänä oli selvittää, mistä syistä Kaakkois-Suomen TE-toimistossa tapahtui kotoutumiskoulutuksen keskeytymisiä vuosina 2014–2016. Tarkoituksena oli myös selvittää, kuinka paljon koulutuksen keskeytymisiä tapahtui ja mitä maahanmuuttajan kotoutumisprosessissa tapahtui koulutuksen keskeytymisen jälkeen. Tutkimusmenetelmänä oli määrällinen menetelmä, jossa tarvittavat tiedot alkaneista koulutuksista, keskeytymisistä ja niiden syistä sekä jatkopoluista haettiin TE-toimiston URA-asiakashallintajärjestelmästä numeraalisessa muodossa ja syötettiin SPSS tilasto-ohjelmaan. Opinnäytetyön tulosten kuvaamisessa käytettiin myös Excel-taulukkoja, kun haluttiin kuvata tarkkoja lukuja.</p> <p>Vuosien 2014–2016 aikana kotoutumiskoulutus keskeytyi 21 %:lla koulutukseen hyväksytyistä. Keskeytymisistä syiksi osoittautuivat työllistyminen (n. 11 %), toiseen koulutukseen siirtyminen (n. 25 %) ja muu syy (n. 66 %). Yleisin muuta keskeytymisen syytä selittävä tekijä olivat terveydelliset syyt, n. 31 % tapauksista. Yleisin jatkopolku kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen jälkeen oli uusi koulutus, työkokeilu ja sairausloma.</p> <p>Maahanmuuttajien terveydentilasta ja terveydellisten ongelmien vaikutuksesta kotoutumisprosessissa tarvitaan lisää tietoa. TE-toimistoissa tarvitaan lisää tietoa ja osaamista traumataustasta johtuvien psyykkisten oireiden tunnistamiseen ja eteenpäin ohjaamiseen pakolaistaustaisten asiakkaiden määrän lisääntyä. Moniammatillista yhteistyötä ja vastuunjakoa kotouttamistyössä tulisi kehittää ja selkeyttää ja tietoa jakaa, jotta kotoutumisprosessista tulisi aukoton ja koko matkan kotoutumista tukeva. Palveluihin ohjaamisen tulisi olisi kohdennettua ja oikea-aikaista.</p>		
Asiasanat kotoutuminen, kotoutumiskoulutus, työ- ja elinkeinotoimisto, koulutuksen keskeytyminen		

Author	Degree	Time
Marjut Borman	Master of social services	April 2017
Thesis Title Integration training suspension. TE office of southeast Finland 2014-2016.		98 pages 1 page of appendices
Commissioned by Public employment and business services, TE office southeast Finland		
Supervisor Tuija Suikkanen-Malin, Senior Lecturer		
Abstract <p>The amount of immigrants in Finland has increased. The increase must be taken into consideration in services, while tight economic situation sets preconditions. Services that support integration must be regenerated and enhanced. Integration training organized by the TE services teaches language and societal skills for immigrants and is an important part of services at the beginning of the integration. Suspension of the integration training increases expenses and may decelerate the integration process. Suspension may turn the immigrant passive if the cause of suspension is not employment, other training or service that supports integration.</p> <p>The objective of the thesis was to specify the causes of suspending in the integration training at the TE office in southeast Finland during 2014-2016. The objective was also to find out the amount of suspensions and what happened in the immigrants' integration process after the suspension. Quantitative research methods were used to answer the main questions in this thesis. The material was collected from the client information system URA at the TE office. The results were analyzed using SPSS software. An excel database was also used to describe exact numbers.</p> <p>Approximately 21 percent of the immigrants who got accepted for the integration training suspended the training. The causes of suspension were employment (11 %), other training (25 %) and other causes (66 %). The most common among other causes were health problems (31 %). The most common ways to continue the integration process after suspension were a new training, a work try-out and a sick leave.</p> <p>More information about the effect of health problems on the integration process is needed. The TE office needs more knowledge about trauma-based mental symptoms because the amount of refugees has increased. Multiprofessional collaboration and shared responsibility should be improved and clarify and knowledge should be distributed to get integration process solid and supportive. Guidance to the use of services should be targeted and implemented at the right time.</p>		
Keywords integration, integration training for immigrants, employment and economic development office, training suspension		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	MAAHANMUUTTO	9
2.1	Maahanmuuttaja	11
2.2	Pakolaiset	13
3	KOTOUTUMINEN	15
4	KOTOUTUMISEEN LIITTYVÄ LAINSÄÄDÄNTÖ	19
4.1	Perustuslaki ja hallintolaki	20
4.2	Ulkomaalaislaki ja yhdenvertaisuuslaki	21
4.3	Laki kotoutumisen edistämisestä	22
4.4	Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta ja työttömyysturvalaki	23
5	TE-TOIMISTO KOTOUTUMISEN EDISTÄJÄNÄ	24
5.1	Alkukartoitus	27
5.2	Kotoutumissuunnitelma	29
6	KIELITAITO KOTOUTUMISEN EDISTÄJÄNÄ	31
6.1	Kielen oppimiseen vaikuttavia tekijöitä	33
6.2	Terveystilan merkitys kielen oppimisessa	35
6.3	Kielitaidon merkitys työllistymisessä	36
7	KOTOUTUMISKOULUTUS KOTOUTUMISEN EDISTÄJÄNÄ	38
7.1	Kotoutumiskoulutukseen valinta	42
7.2	Kotoutumiskoulutuksen sisältö	44
7.3	Kotoutumiskoulutuksen tavoite	48
7.4	Kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen	49
7.5	Kotoutumiskoulutuksen päätyminen	50
7.6	Kotoutumiskoulutuksen yhteys työelämään	51
7.7	Kotoutumiskoulutuksen uudet koulutusmallit	53
8	OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA TAVOITTEET	54
9	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	54

9.1	Aineiston keruu	55
9.2	Aineiston käsittely ja analyysi	57
9.3	Tutkimuseettiset kysymykset	58
10	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	60
10.1	Kotoutumiskoulutukseen hyväksyttyt	60
10.2	Kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen	63
10.3	Kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syyt	64
10.4	Muuta keskeytymisen syytä selittävät tekijät	68
10.5	Jatko kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen jälkeen	71
11	OPINNÄYTETYÖN JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	74
11.1	Kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen koulutuksen tai työllistymisen vuoksi	75
11.2	Kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen muusta syystä	77
11.2.1	Keskeytymisen syynä terveydentila	77
11.2.2	Keskeytymisen syynä muun koulutuksen alkaminen	80
11.2.3	Keskeytymisen syynä muutto tai erottaminen poissaolojen vuoksi	81
11.2.4	Keskeytyminen lapsen hoidon vuoksi ja yksilöimättömät syyt	82
11.3	Kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen jälkeen	84
12	POHDINTA	87
	LÄHTEET	92
	LIITTEET	

Liite 1. Tutkimuslupa

1 JOHDANTO

Viime vuosina muutto ulkomailta Suomeen on kasvanut huomattavasti, 2000-luvulla ulkomaalaisväestön määrä on lähes kaksinkertaistunut. Vuoden 2015 pakolaiskriisi kasvatti maahanmuuttajien määrää Suomessa entisestään. Kun vuonna 2014 Suomeen saapui turvapaikanhakijoina 3 651 henkilöä, vuonna 2015 saapuvia oli 32 478. Vuonna 2016 tilanne rauhoittui 5 657 saapuneeseen henkilöön. Huomioitava on, että turvapaikanhakijat ja pakolaiset muodostavat kuitenkin maahanmuuttajien vähemmistön. Maahanmuutto koostuu suurimmalta osin muista kuin turvapaikanhakijoina saapuneista, vaikka usein kaikki maahanmuuttajat maahantulon syystä riippumatta yhdistetään turvapaikanhakijan tai pakolaisen statuksella maahan saapuneisiin. (Sisäministeriö 2013, 5; Maahanmuuttovirasto; Kotouttaminen.fi.; Uusikylä ym. 2005, 3.)

Maahanmuuttajien määrän kasvu edellyttää, että muuttajien tarpeet otetaan huomioon julkisissa palveluissa ja niiden järjestämisessä. Lisäksi tarvitaan kotoutumista edistäviä palveluja ja toimenpiteitä. Maahanmuuttajien määrän suuresta kasvusta johtuen kotouttamiskäytäntöjä on mietittävä ja uudistettava kokonaisvaltaisesti, nykyisiä järjestelmiä ei voi vain muuntaa ylöspäin isommille määrille. (Kotouttaminen.fi, Lindström 2016.)

Uudenlainen maahanmuuton tilanne käynnisti valtioneuvoston tarkastelemaan uudelleen maahanmuuttajien kotoutumis- ja työllistämistoimia. Heikko taloustilanne asettaa kuitenkin tiukkoja taloudellisia reunaehtoja niin kotoutumista edistäville toimenpiteille kuin koulutuspolitiikallekin. Taloudellinen liikkumavara uusissa toimenpiteissä on vähäinen ja hallituksen linja onkin poikkihallinnollisen yhteistyön vahvistaminen, palveluiden tehostaminen ja vaikuttavuuden parantaminen. (Valtion kotouttamisohjelma 2016–2019, 3, 4; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 33.)

Kotoutumista edistävästä palveluista vastaavat työ- ja elinkeinotoimisto eli TE-toimisto ja kunta. TE-toimiston järjestämillä palveluilla on tärkeä osuus tarjotessa kotoutumislain mukaisesti erityisiä maahanmuuttajille suunnattuja toimenpiteitä ja palveluita. Näistä keskeisimpiä ovat alkukartoitus, kotoutumissuunnitelma ja kotoutumiskoulutus. (Kotouttaminen.fi; Lindström 2016.)

Työvoimapolitiittiseen kotoutumiskoulutukseen on viime vuosien aikana osallistunut valtakunnallisesti noin 13 000–14 000 opiskelijaa vuodessa. Koulutusta tarvitsevien määrä on lisääntynyt huomattavasti vuoden 2015 aikana saapuneiden turvapaikanhakijoiden saatua myönteisiä päätöksiä oleskelulupahakemuksiinsa. Opetus- ja kulttuuriministeriön (2016, 16) arvion mukaan koulutuspaikat ja kotoutumiskoulutukseen varatut määrärahat eivät tule riittämään.

Kotoutumisen edistämisen kokonaiskustannuksia kasvattavat lisää kotoutumiskoulutuksissa esiintyvät koulutuksen keskeytykset. Koulutuksen keskeytykset myös hidastavat kotoutumisprosessia ja saattavat passivoida maahanmuuttajaa, mikäli keskeytyksen syynä ei ole toiseen koulutukseen sijoittuminen tai työllistyminen ja mikäli keskeytyminen johtaa kotoutumista edistävien palveluiden ulkopuolelle jäämiseen.

Tämän opinnäytetyön tehtävänä oli selvittää, mistä syistä Kaakkois-Suomen TE-toimiston kotoutumiskoulutuksissa tapahtui koulutuksen keskeytyksiä vuosina 2014–2016. Tarkoituksena oli selvittää kotoutumiskoulutusten keskeytymisten määrää sekä maahanmuuttajan jatkopolkua keskeytyksen jälkeen, mikäli syynä oli muu kuin toiseen koulutukseen sijoittuminen tai työllistyminen.

Opinnäytetyöstä saatavaa tietoa voidaan hyödyntää kotoutumiskoulutukseen tai muihin palveluihin ohjaamisen kohdentamisessa ja oikea-aikaistamisessa. Tulosten avulla voidaan kehittää yhteistyötä ja toimintoja TE-toimiston ja koulutuspalvelun tuottajien, kunnan sekä muiden yhteistyökumppaneiden välillä.

Opinnäytetyön aihe on yhteiskunnallisesti ajankohtainen ja mielenkiintoinen maahanmuuttajien määrän kasvusta ja kotoutumistoimenpiteiden tehostamistarpeesta johtuen. Opinnäytetyön teoriaosuudessa kotoutumista lähestytään kielen opiskelun ja oppimisen näkökulmasta, koska kielen puutteellinen hallinta voi olla este onnistuneelle kotoutumiselle. Teoriaosassa käsitellään myös kielen oppimiseksi suunnattua tärkeää kotoutumista edistävää palvelua, kotoutumiskoulutusta. Opinnäytetyön teoriaosa toimii samalla käsitteiden määrittelijänä.

Aikaisempia tutkimuksia maahanmuuttajan kotoutumiskoulutuksen keskeytymisestä ja keskeytymisen syistä ei ole. Ammatillista perustutkintoa suorittavien nuorten koulutuksen keskeytymistä ja keskeyttämisen syitä on tutkittu paljon, mutta työvoimakoulutusten keskeytymistä ja sen syitä on tutkittu huomattavasti vähemmän.

Kaljunen (2015, 69) totesi pro gradu- tutkielmassaan työvoimakoulutusten työllistymisvaikutuksista Pohjois-Karjalassa vuosina 2007–2009 työvoimakoulutusten yleisimmäksi keskeytymisen syyksi työllistymisen (45,6 %). Seuraavaksi eniten keskeytymisten syinä olivat toiseen työvoimakoulutukseen siirtyminen (28,3 %) ja terveydelliset syyt (13 %).

Työvoimapolitiittisen kotoutumiskoulutuksen keskeyttämisen syistä on tutkimustietoa heikosti. Hinkka (2015, 57) on pro gradu tutkielmassaan kansalaisuus- käsityksistä maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa todennut toistuvien poissaolojen syiksi esimerkiksi sairaudet, traumat, vaikeat perhetilanteet tai muut henkilökohtaiset ongelmat. Tutkielmassa ei kuitenkaan käsitellä kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syitä.

Uusikylän ym. (2005, 57) laatimassa Työministeriön työpoliittisessa tutkimuksessa tutkittiin maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen arviointia. Tutkimuksessa tuli esille, että kotoutumiskoulutuksen opettajien mukaan yksi pääsyy opiskelijoiden kielitaidon kehittymättömyydelle olivat opiskelijoiden poissaolot. Tutkimuksessa todettiin poissaolojen syiden olevan mielenkiintoinen kysymys, mutta vastausta asiaan ei tässä tutkimuksessa ollut tarkoitus etsiä, kuten ei myöskään keskeyttämisten määrää tai syitä.

Työ- ja elinkeinoministeriön (2012, 11) julkaisussa Alkukartoituksen avuksi käsitellään kotoutumislain mukaisen alkukartoituksen hyviä käytäntöjä. Julkaisussa todetaan hyvin tehdystä alkukartoituksesta olevan hyötyä kotoutumiskoulutusta järjestäville kouluttajille. Paremman tiedon myötä kouluttajat pystyvät muodostamaan homogeenisempia opiskelijaryhmiä, jolloin opiskelijoiden tarpeisiin pystytään kiinnittämään paremmin huomiota ja koulutusten keskeyttämisiä välttämään. Julkaisu ei kuitenkaan käsittele kotoutumiskoulutuksen keskeytymisiä tai keskeytymisten syitä.

2 MAAHANMUUTTO

Suomi on sijainniltaan etäinen ja kansantaloudeltaan sekä väestöltään varsin pieni maa, minkä johdosta Suomeen ei ole kohdistunut kansainvälisen muutoliikkeen suuria virtoja. Useiden vuosikymmenten ajan Suomi oli enemmän lähtömaa kuin tulomaa. Suomesta on 150 vuoden aikana muuttanut yli 1,3 miljoonaa ihmistä muihin maihin, eniten 1800-luvulla Pohjois-Amerikkaan ja toisen maailmansodan jälkeen Ruotsiin. Maahan muuttokin oli pitkään Suomesta lähteneiden ja heidän jälkeläisten paluumuuttoa. (Martikainen, Saukkonen & Säävälä 2013; 14, Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 26.)

Maahanmuutto keskiajan Suomen alueelle muodostui pitkälti aatellisista, kauppiaista, kirkonmiehistä ja virkamiehistä. Myös ammattimiehiä saapui esimerkiksi Saksasta ja Ruotsista työhön ruukkeihin. Venäjän vallan aikana kansainvälistymistä tapahtui lisää sotilaiden ja ulkomaisten yrittäjien myötä. Yrittäjät toivat Suomeen tietoa uusista tekniikoista ja olivat suuressa roolissa Suomen teollistumisen käynnistymisessä. Maahanmuuttajien tai heidän jälkeläistensä perustamia yrityksiä ovat esimerkiksi Paulig, Fazer, Enso-Gutzeit, Fiskars ja Finlayson. (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 34.)

Kylmän sodan jälkeisenä aikana 1990-luvulla maahanmuuttajien määrä lähti Suomessa merkittävään kasvuun ja alkoi muuttamaan suomalaista yhteiskuntaa ja suomalaisuutta monikulttuurisemmaksi ja kansainvälisemmäksi. Globalisaation myötä Suomestakin tuli osa liikkuvaa maailmaa, maastamuuttomaasta alkoi tulla varsin nopeasti maahanmuuttomaa. 2000-luvun Suomessa maahanmuuttajien määrä lähes kaksinkertaistui aikaisempaan verrattuna. Suurimmat syyt maahanmuuton kasvuun olivat suomalaisten ja ulkomaalaisten väliset avioliitot, konfliktit eri maissa sekä muutokset ulkomaalaispolitiikassa, mikä aloitti inkerinsuomalaisten paluumuuton Suomeen. Vaikka maahanmuutto kasvoi ja on edelleen kasvanut, on maahanmuuttajien määrä Suomessa kuitenkin edelleen pieni moneen Euroopan maahan tai muihin Pohjoismaihin verrattuna. Vuonna 2011 ulkomaalaisten osuus väestöstä Ruotsissa oli 20 %, Norjassa 13 % ja Tanskassa 11 %. Suomessa vastaava luku oli alle 5 %. (Tuittu ym. 2011, 9; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 10; Sisäministeriö 2013, 5-6; Saukkonen & Säävälä 2013, 14.)

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2015 ulkomaan kansalaisten osuus koko Suomen väestöstä oli 4,2 %. Kaakkois-Suomen TE-toimiston alueella ulkomaalaisten osuus väestöstä oli vuonna 2015 Kotkassa 6,2 %, Haminassa 3,7 %, Kouvolassa 2,8 %, Lappeenrannassa 4,5 % ja Imatralla 3,7 %. (Tilastokeskus.)

Suomeen pysyvästi jäävät maahanmuuttajat vaikuttavat suomalaisen väestön ikärakenteeseen myönteisesti. Suomeen muuttaneet ja muuttavat ulkomaalaiset ovat yleensä nuoria aikuisia, jotka perustavat perheen Suomessa. Lähtölevaisuudessa suomalaisilta työmarkkinoilta eläköityä huomattavasti työntekijöitä, enemmän kuin uusia tekijöitä on tulossa tilalle. Kriittisin tilanne on sosiaali- ja terveysalalla. Samalla kun tekijät vähenevät, ikääntyviä palvelun tarvisijoita tulee olemaan huomattavasti enemmän kuin nuorisoikaluokkia. Tilanne on samanlainen koko Euroopassa, mutta ennen muita maita muutoksen kohtaa Suomi. Yksi ratkaisu huoltosuhdeongelmaan on maahanmuutto ja onnistunut kotoutuminen (Sisäministeriö 2013, 8, 11; Valtion kotouttamisohjelma, 4.)

Vuonna 2015 Suomeen turvapaikanhakijoina saapuneista alle 34-vuotiaita oli 84 prosenttia, heistä 8 500 oli tullessaan alaikäisiä. On arvioitu, että oleskelulupien saannin jälkeen maahan jäävien ikärakenne on samankaltainen. Mahdollisuus onnistuneeseen kotoutumiseen, opiskeluun ja työllistymiseen ovat tällaiseen ikäryhmään kuuluvilla ihmisillä hyvät. (Valtioneuvoston kanslia 2016, 1; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 19; Valtion kotouttamisohjelma, 4.)

Suomen väestönlisäyksestä 80–90 prosenttia katetaan ulkomaan kansalaisten muutosta ja syntyvyydestä. Jos katsotaan pelkkää työikäistä väestöä, kasvu tulee kokonaan maahanmuuttajista. Maahanmuuttajat tuovat Suomeen lisää inhimillisiä voimavaroja. Pääosan tästä tuovat opiskelun tai työn mukana Suomeen muuttaneet, mutta myös pakolaisten ja perhesyistä muuttaneiden keskuudessa on monipuolisia koulutuksia saaneita henkilöitä. Maahanmuuttoa voidaan siis ajatella myös osaamisen virtana Suomeen. (Raunio 2015, 14; Valtion kotouttamisohjelma, 8.)

Maahanmuuton ennustetaan lisääntyvän tulevaisuudessa entisestään. Globaalia liikkuvuutta aiheuttavat tulevaisuudessa edelleen työ, opiskelu ja perhe,

mutta myös konfliktit, köyhyys, ilmastonmuutos ja luonnonkatastrofit. Ihmisten liikkuvuutta on vaikea arvata ja siksi sitä on myös vaikea ennakoida. Valtion kotouttamisohjelmassa lähtöoletuksena on, että vuosien 2016–2019 aikana Suomeen saapuu noin 10 000 turvapaikanhakijaa vuosittain. Heistä oleskeluluvan saa noin 35 prosenttia. On arvioitu, että vuonna 2020 Suomessa on noin 345 000 ulkomaiden kansalaista. Määrä on nykyiseen ulkomaalaisten määrään verrattuna lähes kaksinkertainen. (Sisäministeriö 2013, 11; Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019, 5.)

Maahanmuuton lisääntyessä tapahtuu suomalaisen yhteiskunnan väestönrakenteessa muutosta ja moninaisuuden lisääntymistä. Maahanmuutto synnyttää Suomeen uusia kielellisiä, etnisiä, uskonnollisia ja kulttuurisia vähemmistöjä, jotka tuovat suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan uusia vaikutteita. (Räsänen 2013; Sisäministeriö 2013, 8).

2.1 Maahanmuuttaja

Laki kotoutumisen edistämisestä määrittelee maahanmuuttajaksi Suomeen muuttaneen henkilön, joka oleskelee maassa pidennetylle oleskelulle myönnetyllä luvalla, jolle on myönnetty oleskelukortti tai jonka oleskeluoikeus on rekisteröity. Oleskeluluvan Suomessa oleskellakseen tarvitsevat muiden kuin EU-maiden kansalaiset. 2000-luvun aikana oleskelulupia on myönnetty vuosittain 12 800–19 600 henkilölle. Maahanmuuttajiin kuuluu myös Suomeen takaisin palaavat paluumuuttajat ja heidän jälkeläisensä. (Saukkonen 2013, 95; Sisäministeriö 2013, 7; Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 33.)

Muutaman viime vuoden aikana viisi suurinta ryhmää oleskelulupaa hake-neista saapui Venäjän federaatiosta, Intiasta, Kiinasta, Ukrainasta ja Yhdysvalloista. Vuoden 2015 turvapaikanhakijatilanne muutti vuoden 2016 tilannetta niin, että irakilaiden oleskelulupahakemukset muodostivat selkeästi suurimman hakijaryhmän. Seuraavaksi eniten oleskelulupaa hakivat Venäjän federaation, Somalian ja Afganistanin kansalaiset. EU-maista on alettu muuttaa Suomeen aiempaa enemmän, mutta edelleen maahanmuuttajista yli puolet tulee EU-maiden ulkopuolelta. Tilapäisesti maassa oleskelevien EU-kansalaisten määrästä on vaikea saada täsmällistä tietoa vapaan liikkuvuuden vuoksi.

Arvioiden mukaan vuonna 2011 Suomessa oli tilapäisesti työssä noin 50 000 EU-jäsenmaiden kansalaista. (Maahanmuuttovirasto; Sisäministeriö 2013, 7.)

Maahanmuuttajat ovat jakautuneet Suomessa epätasaisesti. Suurissa kaupungeissa ja vastaanottokeskus- paikkakunnilla asuu enemmän maahanmuuttajia, pääkaupungin alueella maahanmuuttajataustaisia on joka kymmenes. Paitsi Suomen alueella, myös kaupunkien sisällä maahanmuuttajat jakaantuvat epätasaisesti, tietyt asuinalueet kaupunkien sisällä ovat tunnettuja maahanmuuttajista. Maahanmuuttajien keskittyminen suurimpiin kaupunkeihin johtuu ikärakenteesta. Kuten suomalaisetkin nuoremmat ihmiset, myös maahanmuuttajat haluavat asua kaupungeissa. Myös paremmat työllistymismahdollisuudet houkuttavat muuttamaan kohti suurempia kaupunkeja, joissa palvelu-aloilla maahanmuuttajat ovat jo nyt yliedustettuina. Maahanmuuttajat kuitenkin liikkuvat paljon maan rajojen sisällä ja tulevaisuudessa joillakin alueilla väestönkehitys saattaa ollakin maahanmuuton varassa. (Valtion kotouttamisohjelma, 9; Sisäministeriö 2013, 8; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 11.)

Vaikka maahanmuuttajia pidetään usein yhtenäisenä joukkona, on ihmisten muuttoon uuteen maahan monia syitä. Myös muuttaneiden taustat ovat moninaisia. Suurimmat Suomeen muuton syyt ovat perinteisesti olleet työnteko, opiskelu ja perhe, nykyisin myös turvapaikan saaminen. Syy, miksi uuteen maahan on tultu, voi tehdä muutosta positiivisen tai negatiivisen. On erilaista muuttaa uuteen maahan kotimaastaan sotaa tai vainoa paenneena kuin omasta halustaan työhön tulevana korkeakoulutettuna asiantuntijana. (Anis 2013, 160; Tuittu ym. 2011, 11; Sisäministeriö 2013, 7.)

Yhteistä kaikille maahanmuuttajille on se, että he ovat jättäneet kotimaansa muuttaakseen Suomeen ja kokevat muuton stressiä aiheuttavaksi. Stressiä aiheuttavat kaikki uuteen elämään liittyvät muutokset: jäähyväiset perheenjäsensille, kodille, ystäville ja tutulle ympäristölle. Eniten stressiä aiheuttaa kuitenkin eläminen vieraassa kulttuurissa. Kaikki aiemmin tutut arjen toimintamallit, arvot ja normit saattavat olla hyvinkin erilaisia uudessa maassa. Vanhat, kotimaassa toimineet toimintamallit eivät toimi uudessa elämäntilanteessa ja toimintaympäristössä, tarvitaan totuttujen toimintatapojen laaja-alaista muuttamista. (Schubert 2013, 63; Novitsky & Alitolppa-Niittamo 2012, 6.)

Moni maahanmuuttaja on ollut kotimaassaan työelämässä, mutta pitkänkin työuran tehnyt maahanmuuttaja saattaa uudessa kotimaassa kohdata työllistymisen vaikeuden. Sisäministeriön (2013, 8) mukaan maahanmuuttajien keskuudessa esiintyy työttömyyttä enemmän kuin kantaväestön keskuudessa, maahanmuuttajien työttömyysaste on kantaväestöön verrattuna kolminkertainen. Myös riski työttömäksi joutumiseen on muuhun väestöön verrattuna suurempi. Suomessa asuttu aika kuitenkin parantaa työllisyysastetta ja vastaa kantaväestön työllisyyttä pitkällä aikavälillä.

Tammikuun 2017 työllisyyskatsauksen mukaan Kaakkois-Suomen TE-toimiston alueella oli työttöminä työnhakijoina 22 954 henkilöä. Työttömistä työnhakijoista 2 251 oli ulkomaiden kansalaisia, joista Kymenlaakson alueella asui 1400 ja Etelä-Karjalassa 851 henkilöä.

2.2 Pakolaiset

Pakolainen on henkilö, jolle on kotimaansa ulkopuolella myönnetty kansainvälistä suojelua. Pakolainen on lähtenyt kotimaastaan pakoon sotaa, levottomuuksia ja ihmisoikeusrikkomuksia ja hänellä on perusteltu syy pelätä vainotuksi tulemista. Vainotuksi pakolaiset joutuvat yhteiskunnallisen ryhmänsä, alkuperänsä, uskontonsa, kansallisuutensa tai poliittisen mielipiteensä vuoksi. Ulkomaalaislaki määrittelee pakolaiseksi pakolaissopimuksen 1 artiklan vaatimukset täyttävän ulkomaalaisen. Turvapaikanhakija, joka hakee oleskeluoikeutta ja suojelua kotimaansa ulkopuolisesta valtiosta, saa pakolaisaseman turvapaikan saatuaan. (Pakolaisneuvonta ry; Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301, 3 §; Sisäministeriö.)

Pakolaisten tulon Suomeen voidaan katsoa alkaneen vuosina 1973–1978, jolloin Chilestä saapui pakolaisia Suomeen pakoon maansa vainoja. Varsinainen järjestelmällinen pakolaisten vastaanotto on käynnistynyt vuonna 1979 ensimmäisten, venepakolaisina tunnettujen pakolaisten saavuttua Vietnamista. Afrikasta saapui ensimmäiset pakolaiset 1990-luvun alkupuolella Somalian sisällissodan syttymisen myötä. (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 37; Saukonen 2013, 87.)

Kiintiöpakolainen on henkilö, jonka YK:n pakolaisjärjestö (UNHCR) on katsonut pakolaiseksi ja jolle on Suomen pakolaiskiintiön puitteissa myönnetty maahantulolupa. Vuosittaisista pakolaiskiintiöistä pakolaisten vastaanottamisessa päätettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1988. Vuodesta 2001 alkaen vuosittainen pakolaiskiintiö on ollut 750 henkilöä. Vuosien 2014 ja 2015 aikana eduskunta päätti kuitenkin nostaa kiintiötä Syyrian tilanteen johdosta ja vastaanotettiin 1 050 kiintiöpakolaista molempina vuosina. Turvapaikanhakijoina saapuneiden määrä on kuitenkin jo vuosia ollut selkeästi suurempi, kuin pakolaiskiintiöiden määrä. (Saukkonen 2013, 87; Maahanmuuttovirasto; Kotouttaminen.fi.)

Kaakkois-Suomen alueella Kotkalla on sopimus kiintiöpakolaisten vastaanotosta. Ensimmäiset kiintiöpakolaiset saapuivat Kotkaan vuonna 1991, vuodesta 1999 vastaanotto on ollut säännöllistä. Kotkan Sosiaali- ja terveyslautakunta päättää, kuinka monta kiintiöpakolaista vuosittain Kotkaan vastaanotetaan. Nykyisin Kotka vastaanottaa kiintiöpakolaisia vuosittain noin viisitoista henkilöä joka vuosi. Kaakkois-Suomen alueella myös Kouvola kantaa vastuuta kiintiöpakolaisten vastaanottamisesta. Kahden viime vuoden aikana Kouvolan kiintiö on ollut sama kuin Kotkalla, 15 pakolaista vuodessa. (Puolakka 2015; Etelä-Kymenlaakson kotouttamisohjelma 2013–2018; Kouvolan maahanmuutto-ohjelma 2009–2016.)

Sisäministeriön (2013, 7) mukaan turvapaikanhakijoina 2000-luvulla on saapunut vuosittain 1 500-6 000 henkilöä. Hakijamääriin vaikuttavat konfliktit eri puolilla maailmaa. Turvapaikanhakijoiden määrät Suomessa ovat olleet muihin EU-maihin ja Pohjoismaihin verrattuna pieniä. Vuonna 2011 oleskelulupia kansainvälisen suojelun perusteella myönnettiin Suomessa 2 013, mikä on 6 % kaikista rekisteröinneistä ja myönnettyistä oleskeluluvista.

Ennen vuotta 2015 sodista ja muista kriiseistä aiheutunut pakolaisuus heijastui Suomeen muita Pohjoismaita ja Eurooppaa vähemmän. Vuosi 2015 muutti tilanteen. Afrikassa ja Lähi-idässä pitkään jatkuneet kriisit johtivat siihen, että Suomestakin tuli kansainvälistä suojelua hakeville tunnetumpi kohdema. Vuonna 2014 turvapaikanhakijoita saapui eniten Irakista (826), Somaliasta (411), Ukrainasta (303), Afganistanista (205) ja Venäjän federaatiosta (198).

Vuonna 2015 turvapaikanhakijoina saapui eniten Irakista (20 185), Afganistanista (5214), Somaliasta (1981), Syyriasta (877) ja Albaniasta (726). Aiempiin vuosiin verrattuna turvapaikanhakijoiden määrä kymmenkertaistui. Kun tulijoiden määrä suhteutetaan väkilukuun, saapui Suomeen vuonna 2015 neljänneksi eniten turvapaikanhakijoita EU:ssa. (Maahanmuuttovirasto; Valtion kotouttamisohjelma, 10; Valtioneuvoston kanslia 2016, 1.)

Kuten TE-toimistoiden asiantuntijat, myös Schubert (2013, 68) on todennut TE-toimiston asiakkaista pakolaistaustaiset haastavimmaksi maahanmuuttajien ryhmäksi. Pakolaiset tulevat vaikeimmista oloista ja heillä on usein heikompi mielenterveys muihin maahanmuuttajiin verrattuna. Pakolaiset ovat usein joutuneet eroon perheestään, uuteen maahan on usein jouduttu lähtemään yksin. Ero lapsista, puolisoista ja muista läheisistä pakon edessä on traumaattista.

Ennen Suomeen tuloa on pakolaisen elämä Schubertin (2013, 68) mukaan usein ollut haasteellista jo pitkään. Pakomatka kodista ja joskus hyvinkin pitkäksi venynyt aika pakolaisleirillä vaikuttavat turvattomuuden tunteeseen vielä pitkään Suomeen tulon jälkeenkin. Monet tulevat sodan keskeltä ja ovat nähneet sekä kokeneet väkivaltaa eri muodoissa, osaa heistä on kidutettu. Traumaattiset kokemukset sekä huoli kotimaan oloihin jääneistä läheisistä vaikuttavat uuteen maahan kotoutumiseen hyvinkin pitkäaikaisesti. Joskus traumatapahtumat voivat tulla näkyviksi vasta vuosia tapahtumien jälkeen.

Valtion kotouttamisohjelmassa vuosille 2016–2019 kerrotaan muihin maahanmuuttajiin verrattuna pakolaisten työllistyvän hitaammin, erojen tosin tasaantuessa vuosien mittaan. Hitaammasta prosessista johtuen pakolaisten alkuvaiheen kotoutumis- ja työllistämiskustannukset ovat suurempia muihin maahanmuuttajaryhmiin verrattuna. Toisaalta panostus voi maksaa itsensä takaisin, johtuen pakolaisten nuoremasta ikärakenteesta ja sitä myöten pidemmistä työurista.

3 KOTOUTUMINEN

Keskeistä maahanmuuttopolitiikassa on integraatiopolitiikka eli kotouttamispolitiikka. Kotoutumispolitiikka on julkisen vallan toimintaa tarkoituksena auttaa

maahanmuuttajia löytämään oma paikkansa uudessa asuinmaassa mahdollisimman sujuvasti. Suomessa kotouttamistyö on poikkihallinnollista. Kotouttamiseen osallistuvat sisäasianministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö ja ympäristöministeriö. Myös kolmannella sektorilla on suuri rooli kotoutumisen edistämisessä julkisen sektorin lisäksi. Ratkaisevassa asemassa kotouttamistyöhön kuuluvien palveluiden tuottamisessa ovat kunnat ja työ- ja elinkeinotoimistot. (Saukkonen 2013, 83, 93, 94.)

Kotoutumisen eri määritelmille yhteistä on jonkin osaksi tuleminen ja lisääntyvän osallistumisen korostaminen. Kotoutuminen nähdään usein jatkuvana prosessina – kyse ei ole tilasta, vaan jatkuvasta liikkeestä kohti uuden yhteiskunnan ja sen normien mukaista toimintaa. Kotoutumisessa keskeistä on tunne kuulumisesta johonkin sekä aktiivinen osallistuminen. Maahanmuuttaja muuttuu osaksi uutta yhteiskuntaa osallistumalla koulutukseen ja työelämäänsä. Kotoutumisen voidaan katsoa onnistuneen, kun muualta muuttaneen yhteiskunnallinen osallistuminen on samanvertaista valtaväestön kanssa. Kotoutuminen on puolestaan epäonnistunut, jos maahanmuuttaja jää yhteiskunnan ulkopuolelle eikä osallistu yhteiskunnalliseen toimintaan. (Suokonautio 2008, 22–23; Kärkkäinen 2011, 258, 260–261.)

Maahanmuuttajan kotoutuminen uuteen maahan ja kulttuuriin alkaa hänen saapuessa uuteen isäntämaahan ja tutustuessa uuden yhteiskunnan eri toimintatapoihin ja instituutioihin. Kotoutumisen alkuun pääsemiseen tarvitaan myös isäntämaan kielen oppimista, jotta maahanmuuttaja selviytyy arjen tilanteista. Kotoutumisen kuluessa maahanmuuttaja oppii toimimaan uudessa kotimaassa itsenäisesti, rakentaen uusia käsityksiä itsestään niiden verkostojen varassa, joita hänellä on käytettävissään, menettämättä kuitenkaan omaa etnistä identiteettiään. (Pollari & Koppinen 2011, 20; Aaltio 2008, 148.)

”Maassa maan tavalla” eläminen uuden elinpaikan mukaan oman identiteettinsä vaihtaen on mahdotonta. Maahanmuuttaja joutuu toki luopumaan osasta omaa identiteettiään, jotta kotoutuminen uuteen maahan onnistuu, mutta ei kokonaan. Uuteen kulttuuriin ei voi sulautua täydellisesti samalla oman kulttuurinsa menettäen. Onnistunut kotoutuminen ei ole eikä voi olla maahan-

muuttajan menneisyyden heikentämistä tai tuhoamista. Onnistunut kotoutuminen on sillan rakentamista menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille. On tehtävä valinta, kuinka paljon antaa arvoa ja merkitystä uudelle sekä vanhalle kulttuurille, kuinka paljon on halukas säilyttämään omaa perimäänsä ja kuinka paljon ottaa kontaktia uuden maan väestöön. Parasta kotoutumista on, jos maahanmuuttaja pystyy sulauttamaan ja tasapainottamaan molemmat kulttuurit luontevaksi osaksi omaa itseään ja toimintaansa. (Schubert 2013, 64–65; Pollari & Koppinen 2011, 20–21; Werge-Olssen & Vik 2012, 9.)

Kotoutuminen uuteen maahan on yksilöllinen prosessi. Maahanmuuttajan kotoutumisen helppouteen ja nopeuteen vaikuttaa moni tekijä, kuten esimerkiksi ikä, luonteenpiirteet, koulutustausta sekä uuden kulttuurin erot tai samankaisuus oman kulttuurin kanssa. Kotoutumiseen vaikuttaa myös maahan muutos syy, onko muuttanut omasta tahdosta, jonkun toisen tahdosta tai kenties pakon edessä. (Schubert 2013, 63; Pollari & Koppinen 2011, 20; Tuittu ym. 2011, 19–20.)

Kotoutuminen uuteen maahan ei ole ainoastaan maahanmuuttajan tehtävä, se on aina kaksisuuntainen prosessi. Maahanmuutto ja kulttuurien välinen vuorovaikutus vaikuttaa maahanmuuttajan lisäksi valtaväestöön ja muuttaa myös heitä arkipäivän tilanteissa kanssa käydessä. Tulomaan kansalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin on suuressa roolissa maahanmuuttajien kotoutumisprosessissa. Kotoutumisprosessin aikana sekä vastaanottaneen maan asukkaat sekä maahanmuuttajat joutuvat joustamaan uudessa, monimuotoisessa tilanteessa. (Alitolppa-Niittamo & Säävälä 2013, 6; Schubert 2013, 65; Pollari & Koppinen 2011, 20–21; Niessen & Heddlestone 2010, 50, 164; Saukonen 2013, 93; Opetushallitus 2012, 11.)

Molempien osapuolien muutosta kutsutaan akkulturaatioksi. Akkulturaatio on muutosprosessi, joka käynnistyy eri kulttuureista tulevien ryhmien ja yksilöiden välillä. Kontaktin jatkuessa molemmat osapuolet muuttuvat niin yksilö- kuin ryhmätasolla. Myös EU:n kotouttamista edistävän aloitteen ensimmäisen periaatteen mukaisesti kotoutuminen on dynaaminen, kaksisuuntainen prosessi, jossa sopeutuminen on molemminpuolista maahanmuuttajien ja kohdemaan asukkaiden välillä. (Schubert 2013, 65; Kärkkäinen 2011, 258.)

Kotoutumisen ja toimivan monikulttuurisen yhteiskunnan turvaamiseksi tarvitaan koko yhteiskuntaa, kotoutumisprosessi ei ole vain maahanmuuttajien ja heidän kanssaan työskentelevien vastuulla. Pelkkä maahanmuuttajatyöhön erikoistuneiden ihmisten ohjaus ja tuki eivät riitä, tarvitaan koko suomalaisen yhteiskunnan uudistumista ja avautumista – halua päästää vieraita omaan elinpiiriin ja tutustua uusiin ihmisiin. (Korhonen & Puukari 2013a, 377.)

Saukkosen (2013, 86) mukaan kotouttamispolitiikassa hyväksytään yhteiskuntien monimuotoistuminen, mutta maahanmuuttajilta odotetaan omaa vastuuta asemansa ja paikkansa löytämisessä uudessa maassa. Samoin odotetaan sitoutumista uuteen asuinmaahan ja sen arvojen mukaiseen kulttuurijärjestelmään. Kantaväestöltä odotetaan maahanmuuttajien syrjimyksen välttämistä ja tilan antamista erilaisuudelle. Timonen ym. (2016, 47) kirjoittaa, että vaikka maahanmuuttajan tulee kotoutumisvaiheessa omaksua olennaisia yhteiskunnan käytäntöjä, tulisi samalla kehittää kantaväestön etnisen monimuotoisuuden ymmärrystä ja käytäntöjä monimuotoisessa yhteiskunnassa elämiseksi, jotta kotoutuminen onnistuisi. On kuitenkin tutkittu, että esimerkiksi suomalainen koulujärjestelmä opettaa kyllä vähemmistönuoria hyväksymään monimuotoisuutta, mutta kantanuoria ei.

Niessen ja Heddlestonin (2010, 50–51) mukaan onnistunut kotoutuminen ja kotouttaminen vaativat tietoisuuden lisäämistä. Oikea, asiallinen tieto kasvattaa parempaa tietoutta monikulttuurisuudesta ja auttaa ihmisiä osallistumaan kotoutumisprosessiin. Oikean tiedon avulla maahanmuuttaja saa valmiuksia ja resursseja omien valintojen tekemiseksi ja niiden toteuttamiseksi oman kotoutumisen edistämiseksi. Voimaantumisen ja osallistumisen myötä maahanmuuttajat voivat kasvattaa myös valtaväestön tietoisuutta maahanmuutosta ja kotoutumisesta ja sitä kautta auttaa ihmisiä muodostamaan tasapuolisempia, tietoon perustuvia mielipiteitä.

Kotoutuminen ei tapahdu hetkessä, se saattaa viedä vuosia, ihminen tarvitsee aikaa asettuakseen ja sopeutuakseen uuteen ympäristöön. Uuteen yhteiskuntaan ja kulttuuriin kotoutuneella maahanmuuttajalla on suhteita valtaväestöön, hän osaa paikallista kieltä, hän osallistuu työelämään ja muuhun kansalaistoimintaan – omaa kulttuuritaustaansa unohtamatta. (Anis 2013, 159; Alitolppa-Niittamo & Säävälä 2013, 7; Pollari & Koppinen 2011, 21.)

On tärkeää eriarvoistumisen riskin ehkäisyn kannalta, että maahanmuuttajat perheineen löytävät oman paikkansa ja saavat merkityksellisyyden kokemuksia suomalaisessa yhteiskunnassa. Maahanmuuttajan yhteiskunnassa toimimiseen tarvittavien resurssien ja kykyjen kehittäminen edistävät maahanmuuttajan toimintakykyä. Toimintakykyä edistetään erilaisten palveluiden ja toimenpiteiden, esimerkiksi koulutuksen, avulla. Toimintakyvyn kehittymistä voidaan tukea myös kotoutumista tukevilla, maahanmuuttajille erikseen räätälöidyillä kohdennetuilla palveluilla sekä valtavirtaistamisen avulla, jolloin kotoutumisen edistäminen huomioidaan kaikissa yhteiskunnan toiminnoissa. (Timonen ym. 2016; 25 Sisäministeriö 2013, 12.)

Kuten opetushallitus (2012, 11) esittää, kotoutuminen etenee yksilöllisesti jokaisen maahanmuuttajan kohdalla. Kotoutumiseen vaikuttavat esimerkiksi yksilön ominaisuudet, toiveet, tarpeet ja edellytykset. Keskeinen rooli kotoutumisessa on maahanmuuttajan motivaatiolla. Pelkkä yhteiskunnan panostus ei riitä, onnistuneessa kotoutumisessa tarvitaan maahanmuuttajan omaa sitoutumista omatoimisuuden ja tavoitteellisen osallistumisen lisäksi. Kotoutuminen on aina myös yksilöllinen kokemus. Samankaltaisessa tilanteessa olevien maahanmuuttajien kotoutumiskokemukset saattavat olla hyvinkin erilaisia.

4 KOTOUTUMISEEN LIITTYVÄ LAINSÄÄDÄNTÖ

Kotoutumisen edistäminen on laaja politiikan alue, koskien useita eri sektoreita. Keskeisimpiä politiikan alueita ovat varhaiskasvatus-, liikunta-, kulttuuri-, asumis-, nuoriso-, työ- sekä sosiaali- ja terveystalitiikka. Suomeen kohdistuvaa maahanmuuttoa ja kotoutumisen edistämistä koskeva lainsäädäntö saa pohjansa Suomen hallituksen asettamista tavoitteista. Lainsäädäntöön vaikuttavat myös kansainväliset sitovat sopimukset ja Euroopan unionin lainsäädäntö. (Valtion kotouttamisohjelma, 6; Kotouttaminen.fi.)

Keskeisimpiä kotoutumistyöhön liittyviä lakeja ovat perustuslaki, ulkomaalaislaki, yhdenvertaisuuslaki, kotikuntalaki, laki kotoutumisen edistämisestä, laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, laki toimeentulotuesta, työttömyysturvaki, kansalaisuuslaki, lastensuojelulaki, kielilaki ja laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta. Erilaisia palveluita koskee aina erillinen lainsäädäntö, mikä on otettava huomioon kotoutumistyötä toteutettaessa.

TE-toimiston asiakkuudessa ja kotoutumispalveluissa keskeisiä lakeja ovat perustuslaki, ulkomaalaislaki, yhdenvertaisuuslaki, hallintolaki, laki kotoutumisen edistämisestä, laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta sekä työttömyysturvalaki.

4.1 Perustuslaki ja hallintolaki

Suomessa perustuslakiin sisältyvät perusoikeudet koskevat ääni- ja vaalioikeuksia lukuun ottamatta myös ulkomaalaisia, jotka asuvat Suomessa. Perustuslain mukaisesti kaikki ovat yhdenvertaisia lain edessä ja jokaisella on oikeus omaan kulttuuriin ja kieleen ja niiden kehittämiseen. Perustuslain mukaisesti ketään ei saa asettaa eri asemaan ilman hyväksyttävää syytä iän, alkuperän, kielen, sukupuolen, mielipiteen, vakaumuksen, uskonnon, vammaisuuden, terveydentilan tai muun syyn perusteella. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 11; Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 6. § 1.–2. mom.; 17. § 2.–3. mom.)

Suomessa maahanmuuttopolitiikan linjaus sisältää jokaiselle perusoikeuden omaan äidinkieleen. Tähän on osaltaan vaikuttanut se, että Suomi on virallisesti kaksikielinen maa. Perustuslaki säättää myös liikkumisvapaudesta, mikä antaa jokaiselle laillisesti maassa oleskelevalle ulkomaalaiselle vapauden liikkua Suomessa sekä valita itse asuinpaikkansa. Laki antaa myös jokaiselle oikeuden lähteä maasta. (Latomaa ym. 2013, 163; Suomen perustuslaki 9. § 1.–2. mom.)

Perustuslaki antaa jokaisella Suomessa asuvalle yksityiselämän suojan, mikä turvaa kotirauhaa, yksityiselämää ja kunniaa. Jokaisella Suomessa asuvalla on lain mukaan oikeus toimeentulon hankkimiseen valitsemallaan ammatilla ja työllä sekä oikeus sosiaaliturvaan, mikäli henkilö ei itse pysty hankkimaan itselleen ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa. Laki säättää jokaisen työttömän, työkyvyttömän, sairaan, vanhuksen sekä lapsen huoltajan oikeuden perustoimeentuloon. (Suomen perustuslaki 10. § 1. mom.; 18. § 1. mom.; 19. § 1.-2. mom.)

Hallintolain tarkoitus on hyvän hallinnon ja oikeusturvan toteuttaminen ja edistäminen hallintoasioissa. Tarkoituksena on myös palvelujen laadun ja tulokselisuuden edistäminen. Hallintolain mukaisesti viranomaisen on taattava kaikille hallinnossa asioiville tasapuolinen kohtelu sekä käytettävä toimivaltaansa vain lain mukaisiin, hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen on toimittava puolueettomasti ja tavoiteltuun päämäärään nähden oikeassa suhteessa. (Hallintolaki 6.6.2003/434, 1 § 1. mom.; 6. § 1. mom.)

Hallintolaki säättää hallintomenettelyistä, mitä noudatetaan hallintoasioissa sekä hyvän hallinnon perusteista. Yleislakina hallintolakia noudatetaan, jos muissa laeissa ei ole säädetty toisin. Esimerkiksi kotoutumisasiossa niiltä osin, mistä ei kotoutumislaita löydy erityislainsäädäntöä, noudatetaan hallintolakia hallintomenettelyissä. (Kotouttaminen.fi.)

4.2 Ulkomaalaislaki ja yhdenvertaisuuslaki

Kautta maailman valtiot hallinnoivat ja rajoittavat maahanmuuttoa. Ihmiset muuttavat maasta toiseen eri perusteilla, mutta päätöksentekijöiden ja viranomaisten linjaukset vaikuttavat aina muuttoon. Suomen laissa maahanmuuton päälinjat perustuvat ulkomaalaislakiin (301/2004) ja lakiin kansainvälistä suojelua hakevien vastaanotosta (746/2011). (Alitolppa-Niittamo & Säävälä 2013, 8.)

Ulkomaalaislain tarkoituksena on ulkomaalaisasioiden hyvän hallinnon ja oikeusturvan toteuttaminen ja edistäminen. Tarkoituksena ovat myös hallitun maahanmuuton edistäminen ja kansainvälisen suojelun antaminen perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia kunnioittaen ja huomioiden kansainväliset velvoittavat sopimukset. Lakia sovelletaan maahantuloon ja lähtöön sekä työntekoon ja oleskeluun Suomessa. (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301, 1. § 1. mom.; 2. § 1. mom.) Ulkomaalaislaki säättää myös oleskeluun oikeuttavista luvista ja niiden kestoista, joilla on merkitystä esimerkiksi TE-toimiston asiakkuuteen ja kotoutumista edistäviin palveluihin.

Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena on yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän ehkäiseminen sekä syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvan tehostaminen. Lain perusteella ketään ei saa syrjiä kansalaisuuden, alkuperän, iän,

uskonnon, kielen, vakaumuksen, poliittisen toiminnan, mielipiteen, terveydentilan, perhesuhteiden, seksuaalisen suuntautumisen, vammaisuuden tai muun henkilökohtaisen syyn perusteella. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 1. § 1. mom.; 8. § 1. mom.)

Yhdenvertaisuuslaki ohjaa viranomaisten toimintaa vähemmistöjen osalta, kukaan ei saa joutua taustansa vuoksi epäedulliseen asemaan. Laki säättää viranomaisen velvollisuudesta toteuttaa ja edistää yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassaan, tarvittaessa vähemmistöryhmien yhdenvertaisuus turvataan esimerkiksi heille räätälöityjen erityistoimien avulla. Yhdenvertaisuuslaki kieltää kaiken syrjinnän myös koulutuksessa ja säättää koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta toteuttaa ja edistää yhdenvertaisuutta toiminnassaan. (Yhdenvertaisuuslaki 5. § 1. mom.; 6. § 1. mom.; Alitolppa-Niittamo & Säävälä 2013, 8.)

4.3 Laki kotoutumisen edistämisestä

Kotouttamista säätelee laki kotoutumisen edistämisestä. Laki säätelee toimenpiteitä, joilla edistetään uusien maahanmuuttajien kotoutumista Suomeen viranomaisten toimesta. Lain avulla tuodaan kotouttamispalvelut ja -toimet kaikkien maahanmuuttajien saataville. Laki takaa maahanmuuttajille myös perustiedon suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen tarjoamista palveluista. (Alitolppa-Niittamo & Säävälä 2013, 8; Saukkonen 2013, 95.)

Lain kotoutumisen edistämisestä tarkoitus on kotoutumisen ja maahanmuuttajan aktiivisen yhteiskunnan toimintaan osallistumisen tukeminen ja edistäminen. Lain tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa, kuten myös eri väestöryhmien välistä myönteistä vuorovaikutusta. Lakia sovelletaan ulkomaalaiseen, jolla on ulkomaalaislain mukainen voimassa oleva oleskelulupa, rekisteröity oleskeluoikeus tai oleskelukortti. (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386, 1. § 1. mom.; 2. § 1. mom.)

Lain mukaisesti kotoutumista edistäviä toimenpiteitä järjestetään osana työ- ja elinkeinohallinnon palveluja, kunnallisia peruspalveluja ja muina toimenpiteinä, mitkä edistävät kotoutumista. Työ- ja elinkeinotoimiston, kunnan ja muiden viranomaisten on lain mukaan annettava asianmukaista neuvontaa ja ohjausta

maahanmuuttajalle työelämästä ja kotoutumisen edistämiseen tarkoitetuista palveluista ja toimenpiteistä. (Laki kotoutumisen edistämisestä 6. § 1. mom.; 8. § 1. mom.)

Laki kotoutumisen edistämisestä säättää maahanmuuttajalle tehtävästä alkukartoituksesta sekä kotoutumissuunnitelmasta, sen laatimisesta ja kestoista. Laki säättää myös kotoutumissuunnitelman laativan viranomaisen tehtävistä sekä ohjeistaa myös kotoutumiskoulutuksen järjestämisestä ja maahanmuuttajan ohjaamisesta kotoutumiskoulutukseen. Laissa säädetään myös maahanmuuttajan omaehtoisesta opiskelusta ja sen tukemisen edellytyksistä.

Alitolppa-Niittamo ja Säävälän (2013, 9) mukaan laki kotoutumisen edistämisestä määrittelee kotoutumisen päämääräksi kieli- ja ammattitaidon, työelämään pääsyin ja mahdollisuuden ylläpitää omaa kulttuuriaan ja kieltään. Yhteiskunnan kotouttamista tukevista toimenpiteistä yksi merkittävin on kielikoulutus.

4.4 Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta ja työttömyysturvalaki

Julkisia työvoima- ja yrityspalveluita tarjoavat työ- ja elinkeinotoimisto, työ- ja elinkeinohallinnon asiakaspalvelukeskus ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Palveluiden tarkoitus on työmarkkinoiden toimivuuden edistäminen, mikä saavutetaan tarjoamalla työtä hakeville työnsaantimahdollisuuksia sekä turvaamalla työvoiman saatavuus. Lain tarkoitus on myös yritysten toimintaedellytysten kehittäminen ja uuden yritystoiminnan syntymisen edistäminen. (Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 916/2012, 2. § 1. mom.)

Lain mukaisesti julkisena työvoima- ja yrityspalveluina tarjottaviin palveluihin kuuluvat työnvälityspalvelut, osaamisen kehittämispalvelut, tieto- ja neuvontapalvelut sekä yritystoiminnan käynnistämis- ja kehittämispalvelut. Myös kaikki asiantuntija-arvioinnit, jotka liittyvät henkilöasiakkaan palveluprosessiin, kuten myös lain mukaiset korvaukset ja tuet kuuluvat julkiseen työvoima- ja yrityspalveluun. (Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 2. § 2. mom.)

Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta säättää julkisten työvoima- ja yrityspalveluiden tarjoamisesta, tuottamisesta ja hankkimisesta. Laki säättää

työhaun käynnistymisestä ja voimassaolosta sekä myös ulkomaalaisen työnhakijaksi rekisteröinnistä ja työhaun voimassaolosta. Laki määrittelee myös työttömän työnhakijan yleiset velvollisuudet, kuten myös työ- ja elinkeinoviranomaisen velvollisuudet. Laki säättää myös työvoimakoulutuksesta, sen tavoitteista, opiskelijavalinnasta, opiskelijan oikeuksista ja velvollisuuksista sekä koulutuksen keskeyttämisestä. (Kotouttaminen.fi.)

Suhteessa kotoutumisen edistämisestä annettuun lakiin laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta on yleislaki. Lakia sovelletaan TE-toimiston maahanmuuttaja-asiakkaisiin jos kotoutumisen edistämisestä annetussa laissa ei ole kyseessä olevan asian suhteen erityissäännöstä. (Kotouttaminen.fi)

Työttömyysturvalain tarkoitus on turvata työttömän työnhakijan taloudelliset mahdollisuudet työn hakemiseen tai työmarkkinoille pääsyn tai palaamisen edellytysten parantamiseen. Perustoimeentulo työttömälle työnhakijalle turvataan työmarkkinatuen ja työttömyyspäivärahan avulla. Työttömyysturvalaki määrittelee kuka on työtön työnhakija ja asettaa etuuden saajan yleiset oikeudet ja velvollisuudet. Laki säättää myös työttömyysetuuden maksatusta koskevasta rajoituksesta ulkomaalaista kohtaan tiettyjen oleskelulupien perusteella. (Työttömyysturvalaki 30.12.2002/1290, 1. § 1. mom.; 2. § 1. mom., 2. luku.)

Työttömyysturvalaissa säädetään myös työvoimapoliittisesti moitittavasta menettelystä. Työvoimapoliittisesti moitittavaa menettelyä on esimerkiksi työllistymissuunnitelman tai sitä korvaavan suunnitelman, esimerkiksi kotoutumissuunnitelman, laatimistilaisuuteen saapumatta jääminen, työllistymissuunnitelman tai sitä korvaavan suunnitelman toteuttamisen laiminlyönti sekä työllistymistä edistävästä palvelusta, esimerkiksi kotoutumiskoulutuksesta, kieltäytyminen tai palvelun keskeyttäminen. (Työttömyysturvalaki 2. a luku.)

5 TE-TOIMISTO KOTOUTUMISEN EDISTÄJÄNÄ

Kotoutumislain mukaisesti TE-toimisto vastaa kaikkien työnhakijoiksi rekisteröityneiden maahanmuuttajien kotoutumista tukevista palveluista. Kaikki TE-toimiston asiakkaille tarkoitetut palvelut ovat myös maahanmuuttajien hyödynnettävissä ja TE-toimiston tulee huolehtia, että kaikki sen palvelut soveltuvat myös maahanmuuttajille. (Kotouttaminen.fi.)

Maahanmuuttajia palvellaan kaikilla TE-toimiston palvelulinjoilla palvelutarpeen mukaisesti. Kaakkois-Suomen TE-toimistossa kotoutumislain piiriin kuluvia maahanmuuttajia palvellaan pääsääntöisesti TE-toimiston kotoutumispalveluissa. Kotoutumispalveluissa jokaisella asiakkaalla on oma vastuuvirkailija, jonka kanssa maahanmuuttaja asioi kotoutumiseen liittyvissä asioissa koko kotoutumisajan. Vastuuvirkailijoina toimivia kotoutumisen asiantuntijoita on jokaisessa Kaakkois-Suomen TE-toimiston toimipaikassa kaksi.

Kuten Alitolppa-Niittamo ja Säävälä (2013, 6) sanovat, TE-toimisto ja sen virkailijat, erityisesti kotoutumispalveluissa, kohtaavat työssään maahanmuuttajia päivittäin ja ovat siten vaikuttamassa tulijan vastaanottamiseen ja yhteiskunnan osallisiksi auttamiseen. Kotoutuminen onnistuu parhaiten yhteiskunnassa, jossa viranomaiset, päättäjät ja valtaväestö yhdessä pystyvät luomaan tulijoille tasa-arvoiset toimimisen mahdollisuudet.

Ammatillista kohtaamista, jossa ohjaaja ja ohjattava tulevat eri kulttuureista, kutsutaan monikulttuuriseksi ohjaukseksi. Monikulttuurisessa ohjauksessa ja neuvonnassa on tarkoituksena pyrkiä ottamaan huomioon kulttuurieroista nousevat jännitteet ja haasteet samalla, kun etsitään yhdessä ratkaisuja asiakaan tilanteen auttamiseen. Ohjaustilanteet ovat ammatillista vuorovaikutusta, tavoitteena asiakaan tilanteeseen perehtyminen ja kotoutumista tukevien polkujen löytäminen. (Puukari & Korhonen 2013, 32; Korhonen 2013, 65.)

Monikulttuurisessa ohjauksessa TE-toimistossa tarvitaan molemmilta osapuolilta rohkeutta ja kykyä ylittää kulttuurisia rajoja. Mitä paremmin TE-toimiston kotoutumisasiantuntija ymmärtää maahanmuuttajaa kokonaisvaltaisesti ja pääsee sisälle tämän elämänkenttään, sitä paremmat mahdollisuudet on päästä auttamaan kotoutumiseen liittyvissä kysymyksissä ja ongelmassa. Asiakas on oman elämänsä asiantuntija ja TE-toimiston asiantuntija on vastaavasti kotoutumisprosessin asiantuntija, molemminpuolista yhteistyötä tarvitaan. (Puukari & Korhonen 2013, 43; Korhonen 2013, 55–56.)

TE-toimiston kotoutumispalveluissa tarvitaan pyrkimystä kohdata ihminen yhteistyön edellytykset luovalla tavalla riippumatta siitä, mistä kulttuurista asiakas tulevat. Aito kunnioitus ja kiinnostus maahanmuuttajaa kohtaan luovat hy-

vän pohjan toimivalle yhteistyösuhteelle. Samalla on kuitenkin vältettävä henkistä kuormitusta, mikä saattaa syntyä liiallisesta eläytymisestä asiakkaan elämään ja ongelmiin, erityisesti pakolaistaustaisten asiakkaiden kohdalla. (Puukari & Korhonen 2013, 43; Korhonen & Puukari 2013a, 99.)

Kuten Kerkkänen ja Saastamoinen (2013, 71) sanovat, monikulttuurinen työ, jossa osapuolilla on toisistaan poikkeavat kasvatukselliset, kokemukselliset, koulutukselliset ja kielelliset taustat, on haastavaa. Koska tavoitteena on luottamuksen rakentaminen kotoutujaan hyvän yhteistyösuhteen saavuttamiseksi, tarvitaan monenlaista osaamista. Itse kotoutumisasioihin liittyvän työn osaamisen lisäksi tarvitaan osaamista ja taitoa rakentaa turvallisuudentunnetta ja luottamusta, jotta asiakas pystyisi kertomaan omasta taustastaan ja tilanteestaan mahdollisimman paljon. Tietoa tarvitaan, jotta maahanmuuttajaa voidaan tukea kotoutumisprosessissa parhaalla mahdollisella tavalla.

TE-toimisto toimii yhteistyössä paitsi maahanmuuttajan itsensä kanssa, usein myös hänen mahdollisten läheistensä sekä eri yhteistyötahojen kanssa. Maahanmuuttajilla on kulttuurisia, kielellisiä ja koulutuksellisia erityistarpeita, joihin vastaamiseksi tarvitaan poikkihallinnollista viranomaisyhteistyötä ja moniammatillista osaamista. Kotoutumisprosessissa ovat tärkeässä roolissa toimivat yhteistyöverkostot. Maahanmuuttajia palvelevissa yhteistyöverkostoissa ja organisaatioissa pyritään yhdessä huolehtimaan kotoutumisprosessin tueksi tarvittavasta avusta ja tuesta kotoutumisen eri vaiheissa. (Launikari 2013, 162; Puukari & Korhonen 2013, 43–45.)

Kaakkois-Suomen TE-toimiston yhteistyöverkostoihin kotoutumispalveluissa kuuluvat tiiviisti esimerkiksi sosiaalityöntekijät sekä -ohjaajat, alaikäisten edustajat, koulutuspalveluiden tuottajat, opettajat, yritykset, kolmas sektori ja tulkit sekä tulkkipalveluiden tuottajat. Erityisesti pakolaistaustaisia maahanmuuttajia koskevissa asioissa tehdään tiivistä yhteistyötä kunnan sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien kanssa. Yhteistyöverkostoja rakennetaan jatkuvasti lisää miettien samalla yhdessä eri toimijoiden kesken sitä, miten saataisiin luotua toimivia käytänteitä ja yhteistyömuotoja maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Tämä edellyttää, että kaikilla on yhteinen tieto yhteisestä päämäärästä ja tavoitteista. Yhteistyö edellyttää myös organisaatioiden johdon tukea.

TE-toimistossa kotoutumisasiantuntijoiden lisäksi myös esimiehet tekevät yhteistyötä eri tahojen kanssa moniammatillisen yhteistyökulttuurin kehittämiseksi maahanmuuttajien palveluihin liittyen. (Puukari & Korhonen 2013, 45; Nykänen 2013, 143.)

Maahanmuuttajien kotoutumistyössä keskinäinen kunnioitus muita toimijoita kohtaan monipuolisen yhteistyön lisäksi antaa hyvän pohjan yhteiskunnan tasapainoiselle kehitymiselle kohti monikulttuurisuutta. Tämä auttaa maahanmuuttajia pääsemään osalliseksi suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotoutumispalveluiden vakiintuminen yhteistyössä eri toimijoiden kesken edistää kotoutumista. (Anis 2013, 159–160; Puukari & Korhonen 2013, 46.)

5.1 Alkukartoitus

Kotoutumislain mukaisesti työttömälle ja työnhakijaksi työ- ja elinkeinotoimistoon rekisteröityneelle maahanmuuttajalle alkukartoituksen käynnistää TE-toimisto. Mikäli maahanmuuttaja saa toimeentulotukea muuten kuin tilapäisesti, alkukartoituksen käynnistää kunta. Kun maahanmuuttajan asiakkuus on alkanut tai hän on alkukartoitusta pyytänyt, on alkukartoitus käynnistettävä kahden kuukauden kuluessa. (Laki kotoutumisen edistämisestä 10. § 1. mom.)

Kaakkois-Suomen TE-toimistossa alkukartoitus pystytään käynnistämään varsin nopeasti asiakkuuden alkamisesta. Ensimmäinen tapaaminen ja alkukartoituksen käynnistyminen tapahtuu yleensä kahden viikon sisällä asiakkuuden alkamisesta. Kotka-Haminan TE-toimistossa, jossa kotoutumisasiakkaita on Kaakkois-Suomen alueella eniten, on alkukartoitus kiireisimpinä aikoina käynnistynyt noin kuukauden kuluttua asiakkuuden alkamisesta.

Laki kotoutumisen edistämisestä takaa kaikille maahanmuuttajille mahdollisuuden alkukartoitukseen maahanmuuttajan tietojen ja taitojen selvittämiseksi. Laki määrää, että jokaisella työnhakijaksi ilmoittautuvalla maahanmuuttajalla on oikeus alkukartoitukseen. Alkukartoitus on työväline uuden maahanmuuttajan lähtötilanteen ja aiemman osaamisen selvittämiseksi. Tarkoitus on myös pyrkiä saamaan laaja kuva paitsi maahanmuuttajan omasta tilanteesta, myös hänen perheensä tilanteesta. (Saukkonen 2013, 95; Alitolppa-Niittamo & Säävälä 2013, 8; Novitsky 2013, 167–169.)

Alkukartoitus on eri toimenpiteiden kokonaisuus, jonka avulla alustavasti arvioidaan jokaisen maahanmuuttajan työllistymisvalmiudet, opiskeluvalmiudet sekä muut kotoutumisvalmiudet. Alkukartoituksessa arvioidaan myös tarve kotoutumissuunnitelmalle, suomen kielen koulutukselle sekä tarvittaessa tarve muille kotoutumista edistävälle palveluille ja toimenpiteille. Mikäli alkukartoituksessa todetaan tarve jonkun muun viranomaisen tai palvelunjärjestäjän palveluille, ohjataan maahanmuuttaja näihin palveluihin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 26; Laki kotoutumisen edistämisestä 10. § 2. ja 3. mom.)

Alkukartoitus-haastattelun avulla selvitetään yleisiä kotoutumisen valmiuksia keskustelemalla esimerkiksi maahanmuuttajan luku- ja kirjoitustaidosta, suomen tai ruotsin kielen taidosta, opiskelutaidoista, opiskeluvalmiuksista, aikaisemmasta työkokemuksesta ja koulutuksesta, vahvuuksista, omista toiveista koulutukselle ja työllistymiselle sekä elämäntilanteesta ja siitä aiheutuvista palvelutarpeista. Alkukartoituksen tavoitteena on ohjata maahanmuuttaja joustavasti ja tarpeiden mukaisesti joko työmarkkinoille, koulutukseen tai muihin suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi pääsyä edistäviin palveluihin ja toimenpiteisiin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 26; Laki kotoutumisen edistämisestä 9. § 1. mom.; Valtioneuvoston asetus kotoutumisen edistämiseen liittyvästä alkukartoituksesta 570/2011, 1 §., 2 § 2 mom.)

On tärkeää, ettei kieli ole esteenä alkukartoituksessa, siksi maahanmuuttajan alkukartoitus suoritetaan aina maahanmuuttajan omalla äidinkielellä tai muulla yhteisellä, vahvalla kielellä. Monet maahanmuuttajat kokevat omaavansa riittämättömästi tietoa palvelujärjestelmästä ja viranomaisten työstä. Omalla kielellä tapahtuva alkukartoitus ja alkuvaiheen neuvonta ovat hyödyllisiä lisäämään maahanmuuttaja-asiakkaan tietoa yhteiskunnasta ja palveluista. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 28; Timonen ym. 2016, 28; Valtioneuvoston asetus kotoutumisen edistämiseen liittyvästä alkukartoituksesta 2. § 1 mom.)

Korhosen ja Puukarin (2013b, 98) mukaisesti alkukartoitusta, kuten myös kotoutumissuunnitelmaa tehdessä, on tärkeää kertoa maahanmuuttajalle, mistä tapaamisessa on kyse ja miten se liittyy maahanmuuttajan tilanteeseen sekä mitä maahanmuuttajalla on lupa odottaa tapaamisesta ja mitä tapaamisen jälkeen tapahtuu. On hyvä kertoa myös asiantuntijan rooli kotoutumisprosessin

aikana. Tiedot ovat tärkeitä erityisesti maahanmuuttajalle, jonka kotimaassa ei vastaavia palveluita ole ollut.

5.2 Kotoutumissuunnitelma

Alkukartoituksen perusteella tukea kotoutumiseen tarvitseville laaditaan kotoutumissuunnitelma. Kotoutumissuunnitelma on laadittava kolmen vuoden kuluessa siitä, kun maahanmuuttaja on saanut ensimmäisen oleskeluluvan, oleskelukortin tai hänen oleskeluoikeutensa on rekisteröity. Kotoutumissuunnitelmaan kirjataan toimenpiteet ja palvelut, jotka edistävät maahanmuuttajan kielen oppimista sekä muiden työelämässä ja yhteiskunnassa tarvittavien taitojen ja tietojen omaksumista. Kotoutumissuunnitelmassa voidaan sopia työnhausta ja tavoitteista, kotoutumiskoulutuksesta, yhteiskuntaan perehdyttävästä opetuksesta, oman äidinkielen opetuksesta, luku- ja kirjoitustaidon opetuksesta, perusopetuksesta sekä muista kotoutumista edistävistä palveluista ja toimenpiteistä. (Alitolppa-Niittamo & Säävälä 2013, 8; Saukkonen 2013, 95; Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 26–27; Laki kotoutumisen edistämisestä 11, § 2. mom.; 14 § 1. mom.)

Kotoutumissuunnitelma on henkilökohtainen ja yksilöllinen suunnitelma, jonka maahanmuuttaja laatii yhteistyössä kunnan tai TE-toimiston viranomaisten kanssa. Vuosittain ensimmäisiä kotoutumissuunnitelmia tehdään aikuisille maahanmuuttajille TE-toimistoissa noin 7 000 – 8 000. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 26; Valtion kotouttamisohjelma, 15.)

Maahanmuuttajan ensimmäinen kotoutumissuunnitelma laaditaan aina enintään yhdeksi vuodeksi. Kotoutumissuunnitelman kokonaiskesto vaihtelee yksilöllisesti esimerkiksi omien tavoitteiden, koulutus- ja työhistorian sekä suunniteltujen palvelujen perusteella. Enimmäiskesto kotoutumissuunnitelmalle on kolme vuotta ensimmäisen kotoutumissuunnitelman laadinnasta alkaen, mutta erityisiä toimenpiteitä tarvitsevalle maahanmuuttajalle aikaa voidaan pidentää maksimissaan viiteen vuoteen. Esimerkiksi sairausjaksoa tai perhevapaata ei sisällytetä kotoutumissuunnitelman laskenta-aikaan. Kotoutumisaikana maahanmuuttajan taloudellinen toimeentulo muodostuu työmarkkinatuesta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 27; Alitolppa-Niittamo & Säävälä 2013, 9; Novitsky 2013, 167; Laki kotoutumisen edistämisestä 11. § 3.- 4. mom.)

Kuten alkukartoitusta, myös ensimmäistä kotoutumissuunnitelmaa tehdessä varataan tapaamiseen tulkki kielellisen yhdenvertaisuuden takaamiseksi. Tulkin avulla varmistetaan asiakkaan oikeuksien toteutuminen ja välitetyn tiedon perillemeno. Ymmärretyksi tuleminen on molempien, sekä työntekijän että asiakkaan, oikeus. Esimerkiksi maahanmuuttajan omia ystäviä tai lapsia ei hyväksytä tulkiksi, vaan tulkkauksesta on aina vastuussa ammattitaitoinen asiomistulkki. (Anis 2013, 159.)

Laki kotoutumisen edistämisestä (17. § 1., 3.-4. mom.) säättää, että maahanmuuttajalle on selvitettävä kotoutumissuunnitelmasta ja siihen liittyvistä toimenpiteistä aiheutuvat velvollisuudet ja oikeudet ensimmäisen kotoutumissuunnitelman laadinnan yhteydessä. Maahanmuuttajalla on velvollisuus noudattaa yhdessä laadittua kotoutumissuunnitelmaa ja osallistuttava ja hakeuttava kielen opetukseen sekä muihin palveluihin ja toimenpiteisiin, joista on sovittu kotoutumissuunnitelmassa. Mikäli maahanmuuttaja kieltäytyy ilman pätevää syytä osallistumasta kotoutumissuunnitelmassa sovittuun toimenpiteeseen, voidaan hänen oikeuttaan työttömyysetuuteen rajoittaa työttömyysturvain mukaisesti. Samoin toimeentulotukea saavien etuutta voidaan alentaa toimeentulotuesta annetun lain mukaisesti. Samaa työttömyysetuuden tai toimeentulotuen rajoittamista sovelletaan myös silloin, jos maahanmuuttaja ilman pätevää syytä kieltäytyy laatimista tai tarkistamista kotoutumissuunnitelmasta.

Kotoutumissuunnitelma velvoittaa maahanmuuttajan lisäksi myös toista laajaosapuolta. Kotoutumissuunnitelman laatineen viranomaisen on tarjottava maahanmuuttajalle aktiivisesti palveluja ja toimenpiteitä, mitkä sisältyvät kotoutumissuunnitelmaan. Palveluja ja toimenpiteitä tarjotaan määrärahojen puitteissa. (Laki kotoutumisen edistämisestä 17. § 2. mom.)

Kotoutumissuunnitelman laatinut viranomainen seuraa kotoutumissuunnitelman toteutumista. TE-toimiston on tarkistettava kotoutumissuunnitelma julkisessa työvoimapalvelulaissa säädetyllä tavalla aina maahanmuuttajan haastattelun yhteydessä sekä myös aina maahanmuuttajan pyynnöstä, paitsi jos tarkistaminen on selkeän tarpeeton. (Laki kotoutumisen edistämisestä 18. § 1.-2. mom.; Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 6. § 3. mom.)

On todettu, että TE-toimiston maahanmuuttaja-asiakkailleen tekemillä kotoutumissuunnitelmilla on voimakasta vaikutusta maahanmuuttajavanhempien lasten elämään. Vaikutus on nähtävissä lasten koulutusvalinnoissa, erityisesti ammattikorkeakouluun hakeutumisessa ja ylioppilaaksi kirjoittamisessa. (Hämäläinen ym. 2015, 32.)

6 KIELITAITO KOTOUTUMISEN EDISTÄJÄNÄ

Lähtökohta ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa on kieli. Se on myös kansalliseen yhteisöön kuulumisen tärkeä osa, maassa puhutun kielen osaaminen on oleellinen osa yhteiskuntaan osallistumisessa. Kieltä tarvitaan tiedon saamiseen, antamiseen ja jakamiseen. Heikko kielitaito saattaa aiheuttaa ongelmia kulttuurisessa ja sosiaalisessa kotoutumisessa uuteen maahan. Heikko kielitaito saattaa aiheuttaa myös yksinäisyyttä, kouluttamattomuutta, matalampia asumisololoja sekä rajoittuneimpia mahdollisuuksia työmarkkinoilla. Parempi isäntämaan kielen taitaminen on yhteydessä korkeampaan tulotasoon ja ammattiluokkaan ja takaa myös mahdollisuuden harjoittaa aiempaa koulutusta vastaavaa ammattia. (Werge-Olsen & Vik 2012, 1; Timonen ym. 2016, 25; Härkäpää 2014, 6; McHugh & Challinor 2011, 2.)

Kielitaitoa voidaan pitää yhtenä tärkeimpänä kotoutumisen ulottuvuutena. Mitä paremmin maahanmuuttaja hallitsee valtaväestön kieltä, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä on kotoutua. Kielitaito auttaa sosiaalisten suhteiden luomisessa kasvattaen ihmisen sosiaalista pääomaa. Valtaväestön kielen hallinta on myös rahanarvoista, se auttaa sekä työmarkkinoilla että koulutuksessa helpottaen ihmisen sosioekonomista asemaa. (Werge-Olsen & Vik 2012, 1; Liebkind ym. 2004, 55, 69, 79, 93, 178; EU.)

Kielitaidolla on suuri vaikutus vaikeuksiin ja mahdollisuuksiin, joita maahanmuuttaja kohtaa aloittaessaan uudessa maassa koulutuksen, on sitten kyseessä lapsena tai aikuisena aloitettu koulutus. Vanhempien kielitaitoa tarvitaan oman mahdollisen koulutuksen lisäksi myös lasten koulunkäynnin avuksi, Suomessa perusopetuksessa kodin ja koulun välinen yhteydenpito on tiivistä ja välttämätöntä koulutyön onnistumiseksi. Vanhempien kielitaidon puute hei-

kentää mahdollisuuksia osallistua lasten koulunkäyntiin sekä yhteistyötä koulun ja kodin välillä. (Niessen & Heddlestone 2010, 134; Launikari 2013, 162–163; Härkäpää 2014, 41; Opetushallitus 2017.)

Werge-Olsen & Vikin (2012, 1-2) mukaan maahanmuuttajan arkielämässä puutteellinen kielitaito lisää riskiä syrjäytymiseen. Syrjäytymisen riski on erityisen suuri pakolaistaustaisilla, ei-länsimaisista kulttuureista saapuvilla maahanmuuttajilla. Monilla on joko vähän tai ei lainkaan koulutustaustaa omasta kotimaasta. Joidenkin kotimaassa kirjoitettu teksti saattaa olla harvinaista. On suuri harppaus tulla uuteen yhteiskuntaan, jossa kaikki perustuu monimutkaiseen, kirjoitettuun tekstiin.

Kommunikoinnissa ja vuorovaikutustilanteissa on otettava käyttöön uuden maan kieli, mikä on usein uudelle maahanmuuttajalle suuri stressin aiheuttaja. Suurimmalle osalle maahanmuuttajista suomen kielen taito on maahan tullessa olematonta. Kehon kieli ja eleetkään eivät välttämättä auta, koska keholinen viestintä ja sen tulkinta voi erota eri maissa. Joskus erot kehon viestinnässä ja sen tulkinnessa voivat jopa vaikeuttaa kommunikointia. (Schubert 2013, 64.)

Suomen kieli on yleensä maahanmuuttajalle toinen kieli, joka opitaan ympäristössä missä kieli on enemmistön äidinkieli ja vuorovaikutuksen väline arjessa. Suomen kieli ei siis ole maahanmuuttajalle vieras kieli, jota opetellaan ensisijaisesti opetuksen ja opiskelun avulla. Luonnollisesti toisen kielen oppimisesakin oppijan tarpeet huomioiva kielikoulutus nopeuttaa oppimista, mutta pääosin toinen kieli opitaan uuden kieliympäristön tuella ja ehdoilla. Jotkut maahanmuuttajat ovat opiskelleet kotimaassaan suomen kieltä vieraana kielenä jo ennen Suomeen muuttoa, mutta muuton myötä suomen kielestä tulee heillekin toinen kieli. (Latomaa ym. 2013, 169.)

Kielitaito nähdään nykyisissä tutkimuksissa enemmän vuorovaikutuksen keinona ja välineenä saavuttaa tavoitteita kuin rakennejärjestelmänä, jota hallitsevat säännöt. Kun kielitaito määritellään tieteellisesti, painottuu kielen käytön osaaminen eri vuorovaikutustarpeissa. Tätä seikkaa heijastetaan myös maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen kielellisissä tavoitteissa. (Latomaa ym. 2013, 168; Tarnanen & Pöyhönen 2011, 149.)

Euroopan neuvoston kielen oppimisen, opetuksen ja arvioinnin yleiseurooppalaisessa viitekehyksessä määritellään kielitaito sen pohjalta, miten kieltä käytetään. Eurooppalainen viitekehys kuvaa kielitaitoa ja sen kehittymistä taitotasoin. Taitotasoasteikko on kuusiportainen ja jakautuu kolmeen päätasoon. Päätasot muodostuvat A-tasosta (perusoppija), B-tasosta (itsenäinen kielenkäyttäjä) ja C-tasosta (taitava kielenkäyttäjä). (Latomaa ym. 2013, 168.)

Eurooppalaisen viitekehysten mukaisesti kielen oppiminen nähdään elinikäisenä prosessina, missä kieltä opitaan varsinaisen opetuksen lisäksi myös vapaa-ajalla. Kielitaidon kehittyminen on yksilöllistä ja siihen vaikuttavat monet eri tekijät. Uuden kielen oppimisessa tärkeää on prosessimaisuus. Opiskelu ei saa edetä liian nopeasti, jolloin uusi tieto on vaikeammin omaksuttavissa. Eri kielitaidon osa-alueet myös kehittyvät eri tahdissa samallakin yksilöllä riippuen tilanteista, missä yksilö pääsee arjessaan uutta kieltä käyttämään. Joskus ymmärtäminen on helpompaa kuin puhuminen ja lukeminen helpompaa kuin kirjoittaminen. (Latomaa ym. 2013, 168; Suokonautio 2008, 94.)

Euroopan unionissa korostetaan entistä enemmän maahanmuuttajien riittävää kielitaitoa edellytyksenä sosiaaliseen, kulttuuriseen, taloudelliseen ja poliittiseen elämään osallistumisessa. Useimmissa Euroopan maissa myös kansalaisuuden hakemisessa pidetään vaatimuksena perustietoja ainakin yhdestä maan kielistä. Kielitaidon riittävyyttä voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Riittävyyttä voi määritellä yksilö itse omasta näkökulmastaan, laki antaa myös omat vaatimuksensa kielitaidon riittävyydelle, kuten myös koulutus ja työelämä. Pelkkä kieliopinintojen laajuus ei anna perusteita kielitaidon tason tai riittävyyden arvioimiseen. Pitkä maassaoloaikakaan ei anna takeita kielitaidon riittävyydestä. (Launikari 2013, 162–163; Niessen & Heddleston 2010, 121; Latomaa ym. 2013, 178.)

6.1 Kielen oppimiseen vaikuttavia tekijöitä

Liebkind ym. mukaan (2004, 83–84) maahanmuuttajan uuden ja vanhan kotimaan kielisukulaisuus helpottaa yleensä valtakielen oppimista. Esimerkiksi virolaisilla ja joillakin inkerinsuomalaisilla on tullessaan enemmän suomen kielen oppimista helpottavaa kielellistä pääomaa, kuin monen muun maan kansa-

laisella. Kielen oppimiseen vaikuttaa myös maahanmuuttajan ikä, nuori maahanmuuttaja oppii yleensä kielen iäkästä nopeammin. Myös lähtömaassa hankittu koulutus vaikuttaa usein uuden kielen oppimiseen. Korkean koulutuksen saaneet ovat yleensä tottuneita kielen opiskeluun ja omaavat kielen oppimiseen tarvittavaa abstraktia ajattelua kouluttamattomia enemmän.

Liebkindin ym. mukaan (2004, 84) myös maahanmuuttajan ammatilla on todettu olevan vaikutusta uuden kielen oppimiseen. Henkisen työn tekijät hallitsevat enemmän kielen kirjallista käyttöä, palveluammateissa työskennelleet puolestaan hallitsevat paremmin kielen suullista käyttöä. Yleisesti ottaen ihmiset, jotka ovat työssään tarvinneet monipuolista kielen kirjallista ja suullista hallintaa, oppivat myös uuden kielen ruumiillisen työn tekijöitä helpommin.

Maahanmuuttajan perhe vaikuttaa myös uuden kielen oppimiseen. Maahanavioliiton kautta tulleet saavat käyttöönsä heti maahantulon jälkeen sosiaalisen verkoston, joka tarjoaa tilaisuuden opiskella kieltä käytännössä jo ennen kotoutumiskoulutusta. Myös suomalaista koulua käyvät perheen lapset tuovat valtakieltä ja sen käyttöä kotiin ja sitä kautta vaikuttavat vanhempiensakin kielen oppimiseen. Toisaalta nuoret ja naimattomat, joilla on perheellisiä enemmän yhteyksiä kodin ulkopuolelle, saavat vaikutteita valtakielestä kotona viihtyviä perheellisiä enemmän. (Liebkind ym. 2004, 84.)

Suuri tekijä uuden kielen oppimisessa on maahanmuuttajan oma motivaatio. Jos maahan on muutettu väliaikaisesti esimerkiksi opiskelun vuoksi, on motivaatio opiskelumaan kielen oppimista kohtaan yleensä vähäinen. Jos maahan on tultu rakkauden tai työn perässä tarkoituksena asua maassa pitkään tai pysyvästi, on motivaatio kielen oppimiseen suuri. Tällöin tietoa uudesta kulttuurista ja joskus jopa alkeita kielen opiskeluun on haettu jo ennen maahanmuuttoa. (Pietilä 2013, 50; Härkäpää 2014, 28–30.)

Kuten koko kotoutumisessa, myös kielenoppimisessa suuri motivoiva vaikutus on vuorovaikutuksella valtaväestön kanssa. Onnistuneet viestintätilanteet merkitsevät paljon ja motivoivat oppimaan kieltä lisää. Vastakohtana taas negatiiviset viestintäkokemukset valtaväestön kanssa laskevat motivaatiota. Kielitaidon kehittymisen voidaan ajatella olevan yhteisöllinen prosessi. Jotta maahan-

muuttaja voi kehittää kielitaitoaan, tarvitsee hän myös kielikoulutuksen ulkopuolisia kontakteja kieltä puhuviin. (Pietilä 2013, 50; Latomaa ym. 2013, 181; Liebkind ym. 2004, 84.)

6.2 Terveystilan merkitys kielen oppimisessa

Tiedetään, että ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä on kantaväestöön verrattuna keskimäärin terveellisemmät elintavat. Ryhmäkohtaiset erot ovat kuitenkin suuria, maahanmuuttajat ovat heterogeeninen ryhmä myös terveystilaltaan. Erojen syitä selittävät sosioekonominen asema, maahantulon syy ja sosiaaliset tekijät, erityisesti ulkopuolisuus ja syrjintä. Esimerkiksi opiskelijoilla tai korkeasti koulutetuilla erityistyöntekijöillä on yleensä hyvin erilainen elämäntilanne myös terveystilan kannalta, kuin turvapaikanhakijoina tai pakolaisina maahan tulleilla. (Halla 2007, 469; Timonen ym. 2016, 28.)

Maahan muuttaessaan moni pakolaistaustainen on joutunut jättämään kotimaansa, ystävänsä, sukulaisensa, ammattinsa ja työnsä äkkiä. Usein perheet ovat hajonneet ja perheenjäseniä kuollut, eikä aina ole tietoa jäljelle jääneiden olinpaikasta. Monia on myös pahoinpidelty ja kidutettu. Uudessa maassa tilaa tai aikaa surun ja menetysten käsittelylle ja läpikäynnille ei juuri ole, vaan uuteen kieleen ja kulttuuriin on alettava perehtymään nopeasti. (Halla 2007, 470.)

Psyykinen stressi aiheuttaa maahanmuuttajille paljon sairauksia ja somaattisia oireita. Maahanmuuttajilla esiintyy erilaisia tuki- ja liikuntaelimestön vaivoja, myös verenkiertoelimestön sairaudet, päänsärky ja vatsavaivat ovat tavallisia. Melko nuorillakin turvapaikanhakijoilla on havaittu sydäninfarkteja. Maahanmuuttajataustaiset ovat ylliedustettuina myös infektioitauteja sairastavien joukossa, johtuen osin aktiivisemmasta seulonnasta, mutta myös lähtömaiden korkeammasta tartuntatautien ilmaantuvuudesta. Terveys riippuu paljon sosiaalisesta taustasta, tuloreitistä Suomeen ja reittien hygieniaoista. Turvapaikanhakijoina maahan saapuneista osa on ollut kotimaassaan myös vankilassa, missä tietyt infektiot, esimerkiksi tuberkuloosi ja väkivallan kautta saatu hiv ja hepatiitti, ovat yleisempiä. (Halla 2007, 470; Duodecim-symposiumi paneutuu pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden terveyteen ja hyvinvointiin. 2017, 8-9.)

Hallan (2007, 469, 471) mukaan maahanmuuttajataustaisilla ihmisillä on mielenterveyshäiriöiden esiintymiselle suurempi riski, erityisesti pakolais- ja turvapaikanhakijataustaisilla. Masennus voi oireilla aloitekyvyttömyytenä, väsymyksenä, keskittymis- ja muistivaikeuksina, toivottomuuden tunteina sekä itsemurha-ajatuksina ja kuolemantoiveina. Traumaperäinen stressihäiriö voi oireilla jännittyneisyytenä, ärtyneisyytenä, varuillaan olona, keskittymisvaikeuksina, nukkumisvaikeuksina, painajaisina sekä tiettyjen asioiden ja tilanteiden välttelemisenä. Vaara sairastua skitsofreniaan on maahanmuuttajilla 2,8-kertainen, toisen polven muuttajilla riski on 4,7-kertainen.

Psyykkistä oireilua vähentää työllistyminen, mutta tärkeä osa kuntoutumista voivat olla myös kielikurssit. Traumaattinen tausta voi kuitenkin vaikuttaa maahanmuuttajan opiskelumotivaatioon ja keskittymiskykyyn. Jos maahanmuuttaja ei saa hoitoa psyykkisiin häiriöihin, voivat ne olla esteenä saavuttaa tarvittavaa kielitaitoa ja valmiuksia työelämäänsä Suomessa. Hoitamattomat psyykkiset häiriöt voivat aiheuttaa työkyvyttömyyttä pitkäaikaisestikin. Ne aiheuttavat myös vaikeuksia verkostojen luomisessa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä ja voivat johtaa syrjäytymiseen. Häiriöt vaikuttavat yksilön oman elämän ja kotoutumisen lisäksi maahanmuuttajan perheeseen ja lähiyhteisöön haitallisesti. (Halla 2007, 469, 473, 474; Härkäpää 2014, 26.)

Ruhanen (2013, 29) sanoo, TE-toimiston toteuttama kotoutumiskoulutus on usein kokopäivästä koulutusta. Mielenterveysongelmista tai muista sairauksista kärsivän ihmisen voi olla lähes mahdotonta osallistua 7 tuntia päivässä kestävänsä koulutukseen tai pysyä ja edetä edes hitaimmassa opiskelupolussa muiden maahanmuuttajien rinnalla. Yleensä kerran käytyä kotoutumiskoulutuksen moduulia ei myöskään voi uusia.

6.3 Kielitaidon merkitys työllistymisessä

Tutkimuksissa on todettu maahanmuuttajan puutteellisen kielitaidon olevan yksi syy heikkoon työllistymiseen. Uudessa maassa ja useimmissa sen työpaikoissa käytetyn kielen hallinta on keskeisessä asemassa maahanmuuttajan pääsyssä työmarkkinoille ja työmarkkina-aseman muotoutumisessa, kuten

myös yhteiskunnallisessa osallisuudessa. (Suokonautio 2008, 17; Sisäministeriö 2013, 18; Pöllänen 2008, 365; Härkäpää 2014, 41; Kärkkäinen 2011, 273, 275,)

Joskus on kuitenkin myös niin, että jo hyvänkin kielitaidon omaava maahanmuuttaja rajaa itse itsensä työmarkkinoiden ulkopuolelle joidenkin ammattien kohdalla, koska ei itse luota kielitaitoonsa tarpeeksi. Monet maahanmuuttajat ovat arvioineet, että työntekijöiden kielitaitovaatimukset ovat liian jäykkiä suomalaisilla työmarkkinoilla. Näin on erityisesti aloilla, joilla tarvitaan vähän vuorovaikutusta. (Timonen ym. 2016, 26; Pöllänen 2008, 365; Härkäpää 2014, 41.)

Paitsi kyvystä kommunikoida riittävästi maan kielellä, maahanmuuttajan työllistymismahdollisuudet uudessa maassa riippuvat myös hänen aiemmasta koulutuksestaan ja ammattitaidostaan. Monet maahanmuuttajat omaavat erittäin hyvän ammattitaidon omalla alallaan. Ammattitaitoinen maahanmuuttaja saattaa erota paikallisesta ammattilaisesta vain kielitaidon osalta. Kielitaidon riittävyttä tulisi arvioida kohdistetuin ja joustavin kriteerein työtehtävien ja ammattialojen mukaisesti. Kielitaidon ei tulisi automaattisesti olla portinvartijan asemassa eri töihin ja ammatteihin. Kuitenkin monet työnantajat luulevat maahanmuuttajia puutteellisen kielitaidon vuoksi myös ammatillisilta taidoiltaan ja tiedoiltaan puutteellisiksi, mielellään ei myöskään tunnusteta muuta kuin Suomessa suoritettu tutkintoa. (Benton 2013, 3-4; Tarnanen & Pöyhönen 2011, 150; McHugh & Challinor 2011, 1; Korhonen & Puukari 2013, 372-373a.)

Eri ammatit ja eri kielenkäyttötilanteet vaativat erilaista kielitaitoa ja kielitaidon arviointia. Joillakin aloilla kielitaidolta vaaditaan korkeaa tasoa ja kielitaidon riittävyttä on arvioitava kielialan ammattilaisten toimesta jo ammattieettisistä seikoista johtuen. Näin on erityisesti joissakin opetusalan ja kasvatustieteen tehtävissä, kuten myös terveydenhoitoalalla. (Latomaa ym. 2013, 178.)

Timosen ym. (2016, 26) mukaan suomen kielen kurssien on todettu helpottavan maahanmuuttajien työllistymistä, mutta niiden roolia ei tulisi yli korostaa. Ruotsissa on tutkimuksessa todettu 300–500 kielen opetustunnin olleen optimimäärä edistämään maahanmuuttajan työllistymistä, sen yli menevillä oppitunneilla ei enää ollut vaikutusta asiaan.

Sisäministeriön julkaisemassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä maahanmuuton tulevaisuus 2020-strategiassa todetaan (2013, 18), että työelämään sijoittumista tulee nopeuttaa kielikoulutuksella, joka vastaa työelämän tarpeita. Härkäpään (2014, 19) tutkimuksessa todettiin, että suomen kielen opetuksen liittäminen työhön ja työelämään olisi hyvä käytäntö. Tutkimuksessa haastattelujen, maahanmuuttajien kanssa työskentelevien eri alojen asiantuntijoiden mielestä työnantajat tulisi saada mukaan jo kielen opiskelun vaiheessa ja suomen kielen opiskelun tulisi olla mahdollisimman paljon työelämälähtöistä. Aito tilanne ja tarve tulla toimeen uudella kielellä opettavat kieltä parhaiten. Tutkimuksen haastatteluissa todettiin myös, että olisi hyvä pyrkiä pois ajatteluvasta, jossa kieli opiskellaan ensin ja vasta sitten ammatti. Uuteen ammattiin opiskellessa kielen opiskelun tulisi olla mukana alusta asti.

Mikäli ennen työelämään siirtymistä opiskellaan vain kieltä, tietyillä ammattialoilla vaadittava hyvä kielitaito saattaa pitää maahanmuuttajan pitkään poissa työelämästä ja heikentää ammattitaitoa. Yhdistämällä kielen opiskelu työelämään nopeutuu työelämään siirtyminen ja ammattitaidon heikentymisen riski vähentyy. Uuden kielen oppimisen yhdistäminen ammattikielen oppimiseen on hyväksi muillakin kuin korkeamman koulutustason ammattiteissa, myös alhaisemman koulutustason ammattiteissa tarvitaan ammattikielen osaamista. (Benton 2013, 1, 8; McHugh & Challinor 2011, 1.)

Kuten Werge-Olssen ja Vik (2012, 9) ovat sanoneet, uuden kielen oppimisen ja työelämän ei tulisi olla toisiaan erottavia toimia, vaan mieluummin toisiaan täydentäviä toimia. Kielen oppiminen ja sen harjoittelu työelämässä pienentää jaottelua teorian ja käytännön välillä ja kasvattaa sekä oppimista että työstä saatavaa kokemusta. On myös todettu, että motivaatio kielen oppimista kohtaan kasvaa kun opiskelu liitetään johonkin opiskelijalle itselleen merkitykselliseen yhteyteen.

7 KOTOUTUMISKOULUTUS KOTOUTUMISEN EDISTÄJÄNÄ

Jotta maahanmuuttajista ja heidän lapsistaan voi kehittyä aktiivisia ja menestyksekkäitä yhteiskunnan jäseniä, tarvitaan koulutusta. Jokaisella Suomessa vakinaisesti asuvalla 6–17-vuotiaalla maahanmuuttajalla on oikeus samaan maksuttomaan esi- ja perusopetukseen kuin suomalaisilla ikätovereillaankin.

Maahanmuuttajien koulutus järjestetään pääsääntöisesti opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoiman koulutusjärjestelmän sisällä. Pelkästään maahanmuuttajille tarkoitettua koulutusta ovat peruskoulutukseen, lukiokoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen valmistavat koulutukset. Aikuisille maahanmuuttajille järjestettävät luku- ja kirjoitustaidon koulutus sekä kotoutumiskoulutus ovat Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnoimia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 12; Niessen & Heddlestone 2010, 164.)

Kotoutumiskoulutuksen käyttöönotto maahanmuuttajien kotoutumista edistävänä toimenpiteenä on ollut pitkälti yleiseurooppalainen toimenpide. Vastuu työvoimapolitiitisesta kotoutumiskoulutuksesta on työ- ja elinkeinoministeriöllä. Koulutusten hankinnasta huolehtivat ministeriön alaiset elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset eli ELY-keskukset, maahanmuuttajan ohjaamisesta kotoutumiskoulutukseen vastaa TE-toimisto. Myös kunta voi järjestää kotoutumiskoulutusta sekä ohjata maahanmuuttajia joko omaansa tai muiden toimijoiden järjestämiin omaehtoiisiin koulutuksiin. (Laki kotoutumisen edistämisestä 21. § 1.-4. mom.; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016; Timonen ym. 2016, 30.)

Työvoimakoulutuksena toteutettavan kotoutumiskoulutuksen hankintamenetely perustuu kilpailutukseen, mikä on avoin yksityisille ja julkisesti rahoitetuille koulutuspalvelujen tuottajille. Kotoutumiskoulutusta tarjoavat usein ammatilliset aikuiskoulutusorganisaatiot. Ostopäätöksissä näkyy usein julkistalouden resurssipula, jolloin palvelun hintaa saatetaan painottaa palvelun laatua enemmän. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 16; Latomaa ym. 2013, 173; Timonen ym. 2016, 30.)

Koulutuksen kilpailuttaminen ja osto herättävät keskustelua ja kritiikkiä. Jatkuvan epävarmuuden ja hinnoilla kilpailun on arvioitu vaikeuttavan kotoutumiskoulutuksen kehittämistä ja siten vaikuttavan myös koulutuksen laatuun. On myös arvioitu toimijaverkostojen rikkoontumisen aiheuttavan kouluttajille kertyneen ammattitaidon hyödyntämättömyyttä. Jatkuvan kouluttajien välisen kilpailuasetelman on arvioitu vaikeuttavan kouluttajien välistä yhteistyötä, hyvistä käytännöistä saattaa tulla salassa pidettäviä kilpailuvaltteja muille levittämisen sijaan. Toisaalta on ajateltu kilpailutuksen kannustavan koulutuksen laadun

parantamiseen. Samoin mahdollisten uusien toimijoiden tuoreet lähestymistavat voivat olla hyödyksi koulutuksen kehittämisessä. (Timonen ym. 2016, 30–31; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 17.)

Aikuisten maahanmuuttajien koulutuksen suunnittelun ja täydentämisen pohjana toimivat maahanmuuttajan aikaisempi koulutus ja työkokemus. Puutteellisen koulutuspohjan omaavan aikuisen maahanmuuttajan on mahdollista suorittaa Suomessa kotoutumiskoulutuksen lisäksi tai sijaan koko perusopetuksen ja lukion oppimäärä sekä ammatillinen koulutus. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 15, 17.)

Kaikilla maahanmuuttajille, jotka rekisteröityvät TE-toimistoon työttömiksi työnhakijoiksi ja joilla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan ja sen palveluihin, on oikeus kotoutumiskoulutukseen. Oppivelvollisuusiän ylittäneelle maahanmuuttajalle järjestetään kotoutumiskoulutuksena suomen tai ruotsin kielen opetusta. Kotoutumiskoulutuksena voidaan järjestää myös muuta työelämään tai jatkokoulutukseen pääsemistä edistävää koulutusta sekä kulttuurisia, yhteiskunnallisia ja elämänhallinnallisia valmiuksia edistävää koulutusta. Kotoutumiskoulutukseen voi liittyä myös aiemman osaamisen tunnustamista sekä uraohjausta ja ammatillista suunnittelua. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 15; Laki kotoutumisen edistämisestä 20. § 1. mom.)

Kotoutumiskoulutus luo maahanmuuttajalle mahdollisuuksia yhteiskunnan toimintaan osallistumiseen täysivaltaisena jäsenenä. Kielitaitoa ja muita kotoutumiskoulutuksessa opittuja asioita tarvitaan sosiaalisten suhteiden luomiseen, osallisuuteen ja asioihin vaikuttamiseen uudessa maassa. Uuteen maahan kotoutumiseen tarvitaan perustietoja historiasta, instituutioista ja kielestä, vastaanottavan maan on luotava maahanmuuttajille mahdollisuus hankkia näitä tietoja. Maahanmuuttajien mahdollisuus käyttää palveluja samoin ehdoin kuin maan kansalaiset on onnistuneen kotouttamisen perusedellytys (Niessen & Heddleston 2010, 164; Suokonautio 2008, 22.)

Opetushallituksen (2012, 15) ohjeistuksen mukaisesti kotoutumiskoulutuksen järjestäjät tekevät moniammatillista yhteistyötä niin yksityisen, julkisen kuin kolmannen sektorinkin kanssa. Yhteistyötä tarvitaan yhteiskunta- ja työelämätaitojen opetuksen tutustumiskäyntejä, kuten myös työelämäjaksoja varten.

Kotoutumiskoulutuksen aikaiset työelämäjaksot ja -paikat helpottavat pääsyä palkkatyöhön tai esimerkiksi oppisopimuskoulutukseen. Yhteistyö työelämän kanssa antaa myös tarpeellista ja ajantasaista tietoa työelämän vaatimista taidoista ja tiedoista sekä nopeuttaa ja tehostaa maahanmuuttajien kotoutumista sitouttaen samalla yhteiskunnan eri toimijoita kotoutumiseen entistä paremmin.

Laki kotoutumisen edistämisestä (14. § 3. mom.) säättää, että maahanmuuttaja tulisi ohjata tarvetta vastaavaan koulutukseen tai muuhun työllistymistä tai kotoutumista edistävään palveluun kuukauden sisällä siitä kun kotoutumissuunnitelma on laadittu. Työvoimapolitiisessa kotoutumiskoulutuksessa on opiskellut vuosittain noin 13 000-14 000 opiskelijaa. Kotoutumiskoulutuksen tarjonta ei ole pystynyt vastaamaan kysyntään asiakasmäärien kasvaessa ja jonotusajat kotoutumiskoulutukseen ovat kasvaneet etenkin kasvukeskuksissa määrärahalisäyksistä huolimatta. Keskimäärin odotusajat ovat vaihdelleet muutamasta kuukaudesta pääkaupunkiseudun kuuteen kuukauteen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 16; Valtion kotouttamisohjelma, 18.)

Kaakkois-Suomen TE-toimistossa maahanmuuttaja on joutunut odottamaan kotoutumiskoulutuksensa jatkumista maksimissaan noin viisi kuukautta. Näin on ollut erityisesti Kotka-Haminan TE-toimistossa, jossa kotoutumisasiakkaita on enemmän ja koulutusjonot pidempiä, jolloin harvoin pääsee jatkamaan koulutusta suoraan moduulilta toiselle. Sama, maksimissaan viiden kuukauden odotusaika on koskenut myös uusia asiakkaita, mikäli maahanmuuttaja on saapunut asiakkuuteen juuri hänelle sopivan kotoutumiskoulutuksen alettua ja hän on joutunut odottamaan oman koulutuksen alkamista uuden ryhmän alkamiseen asti. Määrärahalisäyksien avulla alkeista alkavia kotoutumiskoulutuksen moduuleja on pyritty vuodesta 2016 alkaen aloittamaan heti ryhmän alkamiseen tarvittavan opiskelijamäärän täytyttyä, jolloin uusien asiakkaiden koulutukseen pääsyn odotusaika on lyhentynyt.

Työvoimapolitiisena koulutuksena toteutettuun kotoutumiskoulutukseen varatut määrärahat eivät lisäyksistä huolimatta tule riittämään nykytilanteessa koulutusta tarvitsevien maahanmuuttajien määrän suuresta kasvusta johtuen. Kotoutumiskoulutuksen kysynnän kasvaessa on tarpeen tarkastella kotoutumiskoulutusta ja sen sisältöä, muotoa ja kestoja uudelleen. Tarvitaan lähtötason

arvioinnin systematisointia, osaamisen kartoittamista, tunnistamista ja tunnistamista, jotta maahanmuuttajat voidaan ohjata yksilöllisiä tarpeita tukevaan koulutukseen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 16; Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019, 18.)

7.1 Kotoutumiskoulutukseen valinta

Haasteena kotoutumiskoulutukselle ja siihen osallistuville on opiskelijoiden heterogeenisuus. Maahanmuuttajat tulevat erilaisista taustoista, heillä on hyvin erilaisia koulutus- ja työtaustoja, myös kielen oppimisen tarpeet ja tavoitteet sekä kognitiiviset taidot ovat erilaisia. Opetusryhmien heterogeenisyys saattaa vaikuttaa oppimistuloksiin heikentävästi sekä alentaa koulutuksen vaikuttavuutta. Pidemmällä aikavälillä voi ongelmaksi muodostua kotoutumisprosessin hidastuminen ja siitä seurauksena syntyvät psykologiset, sosiaaliset ja taloudelliset ongelmat. (Uusikylä ym. 2005, 73–74; Benton 2013, 2, 8.)

Perinteinen kielen opetuksen tapa, missä kaikki opiskelijat opiskelevat samassa ryhmässä, ei sovi maahanmuuttajien kielen opetukseen. Samassa ryhmässä opiskelun riskinä on opiskelun liiallinen helppous tai vaikeus. Maahanmuuttajaopiskelijoiden erilaiset kyvyt ja taidot sekä tarpeet vaativat erilaisia opetusmenetelmiä. Joustavat ja maahanmuuttajien erilaisiin tarpeisiin mukautuvat opiskeluryhmät auttavat kielen opiskelussa. Erilaisille oppijoille on tärkeää, että myös uuden kielen opetusta järjestetään erilaisissa ja eri nopeudella etenevissä ryhmissä (McHugh & Challinor 2011, 6; Benton 2013, 2, 6, 8.)

Kielen oppiminen sekä kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuus paranee, kun huomioidaan opiskelijoiden lähtökohdat, taustat, koulutustasot ja tavoitteet. Myös kotoutumiskoulutusten tyyppiin, muotoon ja ajoitukseen tulee kiinnittää huomiota, jotta jokaiselle opiskelijalle löytyy sopiva koulutus. Nykyisin kielen opetuksessa korostetaan elämänkaariajattelua ja yksilölähtöisyyttä. (Kärkäinen 2011, 275–276; Latomaa ym. 2013, 164–165.)

Tietoa koulutuksen valintojen pohjaksi saadaan maahanmuuttajan haastattelusta kotoutumissuunnitelman teon yhteydessä. Ennen kotoutumiskoulutuksen

alkamista jokainen maahanmuuttaja osallistuu lisäksi kielelliseen alkukartoitukseen, joka toimii kotoutumiskoulutuksen lähtötason arviointina. Tavoitteena on selvittää muun muassa maahanmuuttajan luku- ja kirjoitustaito, suomen tai ruotsin kielen taito, opiskelumotivaatio, opiskelutaidot, opiskeluvalmiudet sekä aikaisempi koulutus. Yksilöllisten tarpeiden pohjalta määritellään kotoutumiskoulutuksen sisältö ja laajuus. (Nissilä & Kivisik 2011, 6; Mentula 2011, 8; Opetushallitus 2012, 11, 14.)

Valtion kotouttamisohjelman vuosille 2016–2019 yhtenä tavoitteena on nykyistä parempi lähtötason arviointi kielen opetuksessa. Jatkossa tavoitteena on myös kotoutumiskoulutuksen alkukartoituksen arviointimallin valtakunnallistaminen. Myös Ohranen ym. (2015, 8, 19) ovat todenneet yhtenäisten testien ja testausmallien parantavat laatua ja olevan tasa-arvoisia kaikille testattaville.

Kielellinen alkukartoitus vaatii erityistä asiantuntijuutta. Testien toteuttajien on oltava esimerkiksi kielen opettajia, jotta arvioitavien asioiden ja alueiden arviointi on asiantuntevaa. Kielen arvioinnissa ei tule arvioida vain suullista taitoa, vaan kielitaitoa tulee arvioida kokonaisuutena. Kielellinen alkukartoitus rakentuu mekaanisen lukemisen tehtävistä ja sanelusta, kielen rakenteellisen hahmottamisen testeistä ja matematiikan testeistä. Jos testattava osaa jo kieltä, myös hänen puhumisensa testataan. Kielitaitoa testataan myös kuullun ja luetun ymmärtämisen ja kirjoittamisen testeillä. Testien pituus vaihtelee testattavan tarpeiden ja taitojen mukaan noin tunnista kolmeen ja puoleen tuntiin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 28–29; Ohranen ym. 2015, 15.)

TE-toimisto varaa asiakkaalle ajan kielelliseen alkukartoitukseen ja tulostaa kutsun sähköisestä Koulutusportti-järjestelmästä, mistä kutsun voi tulostaa suomen ja ruotsin lisäksi 16 eri kielellä. Saman sähköisen järjestelmän kautta tapahtuu myös tiedonvälitys koulutuspalveluiden tuottajien välillä. TE-toimisto saa Koulutusportin kautta kielellisen alkukartoituksen testitulokset, kuten myös tiedot koulutuksen aloittaneista sekä keskeyttäneistä ja päättäneistä. Järjestelmän kautta tapahtuvat myös koulutusvalinnat sekä jonojen hallinnointi. Kielellisen alkukartoituksen järjestäjä antaa myös maahanmuuttajalle itselleen tiedon hänelle arvioinnin perusteella soveltuvasta kotoutumiskoulutuksesta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 30; Kotouttaminen.fi.; Ohranen ym. 2015, 12, 13, 17.)

Opetushallituksen (2012, 21–22) ohjeistuksen mukaisesti lähtötason arvioinnin tietoja hyödynnetään koulutuksen alkaessa opiskelijalle laadittavassa henkilökohtaisessa opiskelusuunnitelmassa. Opiskelusuunnitelman laadinnassa huomioidaan koulutustarpeet, lähtötilanne sekä koulutus- ja työtausta, kuten myös elämäntilanne ja lähtökulttuuri. Opiskelusuunnitelman laadinta motivoi ja sitouttaa opiskelijaa koulutukseen. Opiskelusuunnitelman laadinta tukee myös jatkosuunnitelmia sekä kehittää opiskelijan kykyä ja valmiuksia itsearviointiin.

Kotoutumiskoulutusten järjestyksellä ja ajoituksella on tärkeä merkitys kotoutumisprosessissa, ensimmäisen kotoutumiskoulutuksen moduuliin tulisi päästä mahdollisimman pian maahantulon jälkeen. Valtion kotouttamisohjelman vuosille 2016–2019 yhtenä tavoitteena on koulutukseen pääsy kielitaidon lähtötason testauksesta kahden kuukauden sisällä. Maahanmuuttajat eivät pysty maahan muutettuaan ottamaan itse kantaa kotoutumiskoulutukseen tai omaan koulutuspolkuunsa, joten TE-toimiston ja kouluttajien tulee panostaa siihen, että mahdollisimman oikeat henkilöt tulee valituksi kuhunkin kotoutumiskoulutuksen moduuliin. (Suokonautio 2008, 115; Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019, 18.)

Kaakkois-Suomen TE-toimistossa kielitaidon lähtötason testauksia järjestetään paikkakunnasta riippuen kerran tai kaksi kuukaudessa. Maahanmuuttaja osallistuu lähtötason arviointiin yleensä muutaman viikon sisällä asiakkuuden alkamisesta. Lähtötason arvioinnin jälkeen kotoutumiskoulutus on alkanut lyhimmillään seuraavana päivänä testauksesta ja pisimmillään noin neljän kuukauden kuluttua.

7.2 Kotoutumiskoulutuksen sisältö

Kotoutumiskoulutuksen suunnittelussa, rakenteiden kehittämisessä, tavoitteiden asettelussa ja yhdenvertaisuuden takaamisessa valtakunnallisesti on opetushallituksella tärkeä rooli. Suomessa kotoutumiskoulutuksen sisällön, tavoitteet ja arvioinnin kriteerit määrittelee Opetushallitus. Määrittelyn tarkoituksena on yhtenäistää kotoutumiskoulutusta valtakunnallisesti, mahdollistaa maahanmuuttajille yksilölliset koulutuspolut sekä antaa raamit opetussuunnitelmien laadinnalle oppilaitoksissa. Työvoimahallinto pyrkii aina noudattamaan opetushallituksen suositusta aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta

toteuttaessaan hankkimaansa kotoutumiskoulutusta. (Uusikylä ym. 2005, 23; Nissilä & Kivisik 2011, 5.)

Kotoutumiskoulutuksen kielenopetuksessa noudatetaan Opetushallituksen aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteita, joiden pohjalta koulutuksen järjestäjä laatii oman opetussuunnitelmansa. Opetussuunnitelmaa laadittaessa otetaan huomioon myös aiempien kotoutumiskoulutusten palaute sekä alueen kotoutumisohjelma. Opetussuunnitelmassa huomioidaan myös paikkakunnan erityiset kotoutumista edistävät seikat. (Laki kotoutumisen edistämisestä 20. § 2.-3. mom.; Opetushallitus 2012, 9.)

Suomalaisella koulutusjärjestelmällä on arvoperusta, jota myös kotoutumiskoulutus noudattaa. Opetushallituksen (2012, 10) aikuisten maahanmuuttajien kotoutumissuunnitelman perusteissa yleisenä arvolähtökohtana kotoutumiskoulutuksessa on ihmisoikeuksien ja elämän kunnioitus. Pyrkimys totuuteen, inhimillisyyteen ja hyvyyteen ovat kotoutumiskoulutuksen sivistysihanteita. Kotoutumiskoulutus ehkäisee syrjäytymistä, luo edellytyksiä hyvinvoinnille ja avoimelle demokratialle sekä yhteiskunnalliselle oikeudenmukaisuudelle. Kotoutumiskoulutuksessa maahanmuuttajaa ohjataan tunnistamaan kulttuureita yhdistäviä periaatteita ja elämänarvoja. Koulutus vahvistaa maahanmuuttajan interkulttuurista osaamista sekä taitoja monikulttuurisessa yhteiskunnassa toimimiseen kannustaen opiskelijoita eri kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen.

Kotoutumiskoulutuksen sisältö ja laajuus vaihtelevat yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Keskimäärin kotoutumiskoulutus sisältää suomen tai ruotsin kielen taitojen ja viestintätaitojen opintoja 30–40 opintoviikkoa, työelämä- ja yhteiskuntataitojen opintoja 15–25 opintoviikkoa sekä ohjausta 5 opintoviikkoa. Työelämä- ja yhteiskuntataitojen opinnot sisältävät työelämäjaksoja vähintään kuuden opintoviikon laajuisesti. Työelämäjakson voi suorittaa eri työpaikoilla tai/ja tutumisjaksoilla esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen. Työpanokseen yksi opintoviikko vastaa noin 35:tä tuntia. Opetushallituksen ohjeistuksen mukaisesti kotoutumiskoulutusta voi tarjota hyvinkin joustavasti myös iltaopetuksena sekä monimuoto- tai etäopetuksena sekä voi sisältää myös valinnaisia opintoja. (Latomaa ym. 2013, 173; Nissilä & Kivisik 2011, 6; Opetushallitus 2012, 11–13, 34, 39.)

Opetushallituksen (2012, 35–36) ohjeistuksen mukaisesti kotoutumiskoulutuksen yhteiskuntataitojen ja kulttuurintuntemuksen opetus opettaa maahanmuuttajille yleisiä tietoja ja taitoja suomalaisessa yhteiskunnassa toimimista varten. Opetus sisältää esimerkiksi yhteiskunnan perusrakenteiden ja peruspalvelujen tuntemuksen opetusta. Opiskelijat opiskelevat myös yleisellä tasolla Suomen ja sen lähialueiden maantiedettä sekä Suomea osana maailmaa, Eurooppaa ja Pohjoismaita. Koulutuksessa tutustutaan myös suomalaiseen luontoon, elinkeinoihin ja yhteiskunnalliseen toimintaan.

Kotoutumiskoulutukseen sisältyvissä ohjauskeskusteluissa käydään yhdessä opiskelijan kanssa läpi aiempaa ammatillista osaamista ja osaamisen kehittämistarpeita. Arviointia taidoista, tiedoista ja pätevyydestä tehdään myös kotoutumiskoulutuksen työelämäjaksojen aikana. Ammatillinen ohjaus auttaa opiskelijaa tekemään itselleen ammatillisen jatkosuunnitelman sekä pitkän aikavälin tavoitteista että niihin tarvittavista lyhyen aikavälin tavoitteista ja toimenpiteistä. Kotoutumiskoulutuksen ohjauksen tavoite on tukea opiskelijaa tekemään omaa työllistymistä, koulutusta ja elämänuraa koskevia ratkaisuja ja valintoja. (Opetushallitus 2012, 20, 22, 33.)

Kotoutumiskoulutusta järjestetään moduulimuotoisina, eri tahtiin etenevinä opintopolkuina. Etenemistahdin valinnassa vaikuttavat esimerkiksi latinalaisen aakkosten tunteminen, elämäntilanne ja opiskeluvalmiudet. Moduulien opintopolkuja ovat peruspolku, hitaasti etenevien polku ja nopeasti etenevien polku. Peruspolulla opiskelevat omaavat perusopiskeluvalmiudet. Heillä on aikaisempaa kokemusta vähintään yhden vieraan kielen opiskelusta ja osaavat lukea ja kirjoittaa latinalaisia aakkosia. Hitaasti etenevien polulla opiskelevilla on opiskeluvalmiuksien puutteita tai muita opiskelua hitauttavia tekijöitä elämässään, heillä latinalaisten kirjainten luku- ja kirjoitustaito on harjaantumaton. Nopeasti etenevien polulla opiskelevat ovat tottuneita kielen opiskeluun. Heillä on hyvät, oma-aloitteiset sekä itsenäiset opiskeluvalmiudet, usein myös korkeakoulutus kotimaasta. (Opetushallitus 2012, 14; Ohranen ym. 2015, 12.)

Moduulimuotoisessa kotoutumiskoulutuksessa moduulien kesto voi vaihdella eri opintopolulla, yhteensä moduuleita voi olla 2-5. (Opetushallitus 2012, 12–13). Kaakkois-Suomen TE-toimistossa hitaasti etenevien polun moduuleita on

neljä, peruspolun ja nopean polun moduuleita on kolme. Kotoutumiskoulutuksen kokonaiskesto on yksilöllinen, koulutusta henkilökohtaistetaan maahanmuuttajan mukaisesti. Kaikkien opiskelijoiden ei tarvitse suorittaa kotoutumiskoulutusta ja sen moduuleita koko laajuudessaan, vaan koulutus voidaan katsoa päättyneeksi ja opiskelijan saavuttaneen koulutuksen tavoitteet jo aiemminkin, jos se on hänen tarpeidensa ja saavutettujen taitojensa mukaista.

Opintopolkujen toteutustapaan vaikuttavat opiskelijoiden määrä ja alueelliset resurssit. Opiskelija voi opiskella hänelle lähtötason arvioinnissa suositellulla opintopolulla tai jollain muulla opintopolulla, jolloin opiskelua eriytetään hänen oman opiskelusuunnitelman mukaisesti. (Opetushallitus 2012, 14.) Kaakkois-Suomen TE-toimistossa ei yleensä pystytä järjestämään kotoutumiskoulutuksen nopeasti etenevien polkua. Lähtötason arvioinnissa koulutussuosituksiksi nopeasti etenevän polun saa vain harva ja mikäli odotettaisiin ryhmän täyttymistä, olisi odotusaika koulutuksen alkamiseen erittäin pitkä. Nopeasti etenevien polulle suosituksen saaneet ohjataan peruspolku-moduulille, jossa opettajat eriyttävät opetusta opiskelijan tason mukaisesti.

Moduulimuotoinen opetus on joustavampi, kuin esimerkiksi vuoden yhtäjaksoinen kotoutumiskoulutus. Erot opiskelijoiden osaamisessa ehtivät pitkässä koulutuksessa kasvaa joskus suuriksikin, mutta lyhemmissä moduuleissa ryhmiä voidaan muuttaa ja opintopolkua vaihtaa aina uuden moduulin alkaessa tai jo koulutuksen aikana. Jos opiskelijan ohjauskeskustelussa kanssa todetaan esimerkiksi hitaan opintopolun tukevan paremmin opiskelijan oppimista kuin peruspolku, hän voi vaihtaa peruspolulta hitaalle opintopolulle tai toisinpäin. Ryhmämuotoisen kielenopetuksen etuja puolestaan ovat runsas keskustelu ryhmän kesken, tiivis yhteistyö ja pari- ja ryhmätyöt. (Opetushallitus 2012, 14; Suokonautio 2008, 65, 116; Härkäpää 2014, 24.)

Pääpaino kotoutumiskoulutuksessa on kielen opinnoissa alkaen arjen taidoista ja kielen perusteista edeten kohti syvällistä kielen hallintaa sekä suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan ymmärtämistä. Kotoutumiskoulutuksen aikana, kielitaidon syntymisen alkuvaiheessa, kielelliset viestintätaidot ovat ensisijaisia kielelliseen tarkkuuteen verrattuna. Opetuksessa korostettuna ovat esimerkiksi vuorovaikutus- ja keskustelustrategiat (pragmaattinen kompetenssi)

sekä kohteliaisuus ja tilannekohtaisuus (sosiolingvistinen kompetenssi). Uuden kielen oppiminen ei ole vain kognitiivinen prosessi vaan myös sosiaalista toimintaa. (Nissilä & Kivisik 2011, 6; Opetushallitus 2012, 24; Lomaa ym. 2013, 164–165.)

Kotoutumiskoulutus pohjautuu sosiokonstruktivistiseen oppimiskäsitykseen. Opiskelijan tavoitteellinen ja aktiivinen toiminta johtaa oppimiseen liittäen opittavia asioita aiemmin opittuun. Kotoutumiskoulutuksessa opiskelijat ovat aikuisia, jolloin opetuksessa huomioidaan aikaisemmat kokemukset. Kotoutumiskoulutuksen opetuksessa korostuvat kielen ymmärtämis- ja tuottamistaidot sekä kielen funktionaalisuus. Aihepiirit liittyvät aikuisten työelämään, asiointiin ja arkeen tavoitteena selviytyminen arjen eri viestintätilanteissa. Oppimisvalmius herää aikuisella oikean elämän asettamista tehtävistä ja ongelmista ja niiden ratkaisutarpeesta. Aikuiselle opiskelun tulee olla mielekästä ja oikean arkielämän asioihin sovellettavissa. Kotoutumiskoulutuksen oppimisprosessin aikana opiskelija vahvistaa taitojaan oppia. Kun opiskelija oppii oppimaan, hän samalla oppii näkemään oman toimintansa vaikutukset oppimisessa. (Nissilä & Kivisik 2011, 6-7; Mentula 2011, 10; Opetushallitus 2012, 16.)

7.3 Kotoutumiskoulutuksen tavoite

Kotoutumiskoulutuksen yleisenä tavoitteena on tukea ja edistää maahanmuuttajien mahdollisuutta osallistua aktiivisena jäsenenä suomalaiseen yhteiskuntaan. Tavoitteena on tukea kotoutumista kehittämällä kielellisten valmiuksien lisäksi yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja elämänhallintaan liittyviä valmiuksia. Näiden valmiuksien avulla maahanmuuttaja pystyy selviytymään uudessa maassa ja kykenee työhön sekä koulutukseen. (Novitsky 2013, 168; Opetushallitus 2012, 11, 23.)

Kotoutumiskoulutuksen kielellisenä tavoitteena on toimiva peruskielitaito eli eurooppalaisen viitekehyksen mukainen taso B1.1. Henkilökohtaisen opetus suunnitelman mukaisesti opiskelija voi kuitenkin myös alittaa tai ylittää tavoite-tason joillakin kielitaidon osa-alueilla. B 1.1 kielitason omaava henkilö osaa kieltä kohtalaisesti ja selviytyy tavallisissa työn ja vapaa-ajan kirjallisissa ja suullisissa tilanteissa kohtalaisesti. Toimivalla peruskielitaidolla pystyy seuraamaan yleiskielistä selostusta ja puhetta ja pystyy osallistumaan aloitteellisesti

keskusteluun itseään kiinnostavista, tutuista asioista ja ilmaisemaan niistä omia mielipiteitään. B1.1-tasolla pystyy ymmärtämään pääasiat teksteistä ja hakemaan tietoa omaan alaansa liittyvistä tai itseään kiinnostavista teksteistä. Toimiva peruskielitaito B1.1 vastaa julkishallinnon henkilöstöltä edellytettävää kielitaitoa sekä Yleisten kielitutkintojen taitotasoa kolme, tasoa edellytetään myös maahanmuuttajilta, jotka hakevat Suomen kansalaisuutta. (Tarnanen & Pöyhönen 2011, 143–144; Opetushallitus 2012, 23–24, 30.)

Opetushallituksen (2012, 23) ohjeistuksessa kielellisen tavoitteen lisäksi kotoutumiskoulutuksen tavoitteena on antaa opetusta jatkokoulutukseen ja työelämään pääsyn edistämiseksi, kuten myös kulttuuristen, yhteiskunnallisten ja elämänhallinnallisten valmiuksien edistämiseksi. Kotoutumiskoulutuksessa tavoitteena on omien opiskelutavoitteiden asettaminen ja oman osaamisen ja oppimisen realistinen suunnittelu ja arviointi. Kotoutumiskoulutuksessa opiskelijat oppivat erilaisia opiskelutekniikoita ja opiskelumuotoja esimerkiksi lähiopetuksesta, ryhmätyöskentelystä ja itseopiskelusta. Kotoutumiskoulutuksen aikana opiskelijat myös tutustuvat suomalaiseen koulutusjärjestelmään ja osaa- vat kotoutumiskoulutuksen jälkeen hakeutua tarvittaessa jatkokoulutukseen.

7.4 Kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen

Työvoimapolitiittisena koulutuksena toteutettavaa maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta koskevat samat säännöt kuin kaikkia muitakin työvoimakoulutuksia. Maahanmuuttajalla, jonka kotoutumissuunnitelmassa tai työllistymissuunnitelmassa on sovittu kotoutumiskoulutukseen osallistumisesta, on velvollisuus aloittaa kotoutumiskoulutus tullessaan siihen valituksi. Mikäli maahanmuuttaja kieltäytyy aloittamasta koulutusta ilman pätevää syytä, hän menettää työttömyysturvalain 12. §:n mukaisesti työttömyysetuuden 60 päivän ajaksi. Samoin mikäli kotoutumiskoulutuksessa opiskeleva maahanmuuttaja keskeyttää koulutuksen ilman pätevää syytä hänen oikeutensa työttömyysetuuteen katkeaa 60 päivän ajaksi.

Työttömyysturvalain 13. § säättää, että mikäli maahanmuuttajan terveydentila tai työ- ja toimintakyky eivät riitä kotoutumiskoulutuksessa selviytymiseen, hänellä on pätevä syy olla aloittamatta koulutusta tai keskeyttää koulutus. Pätevänä syynä pidetään myös yli kolmen tunnin matkaa koulutuspaikalle. Jos

koulutuksen järjestäjä laiminlyö hänen vastuulleen kuuluvia työturvallisuusasioita tai laiminlyö koulutuksen järjestämisen lainsäädäntöä tai sopimusehtoja, on opiskelijalla pätevä syy olla aloittamatta tai keskeyttää koulutus. Pätevänä syynä pidetään myös sitä, jos koulutus poikkeaa olennaisesti kotoutumissuunnitelmassa sovitusta. Opiskelijan ja hänen huollettaviensa toimeentulo täytyy olla myös kohtuullisesti turvattu kotoutumiskoulutuksen aikana esimerkiksi työttömyysetuudella tai opiskelijalla katsotaan olevan pätevä syy keskeyttää koulutus tai olla aloittamatta koulutusta.

Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelulaista (5. §) säättää, että mikäli opiskelija on ollut poissa kotoutumiskoulutuksesta luvatta yhtäjaksoisesti viisi päivää tai ei etene opinnoissaan, saattaa koulutus keskeytyä TE-toimiston päätöksellä. Ennen kuin TE-toimisto tekee päätöksen koulutuksen keskeyttämisestä, opiskelijalle varataan aika kuulluksi tulemistä varten.

7.5 Kotoutumiskoulutuksen päätyminen

Opetushallituksen (2012, 40) ohjeistuksen mukaisesti maahanmuuttajan kotoutumisen jatkosuunnittelua varten TE-toimisto tarvitsee kotoutumiskoulutuksen järjestäjältä tietoa kotoutumiskoulutuksesta ja sen suorittamisesta. Kotoutumiskoulutuksesta saatu arviointi toimii samalla kannustavana palautteena opiskelijalle opituista taidoista sekä niistä taidoista, joita tulee vielä harjoitella ja kehittää.

Maahanmuuttajaopiskelijan oppimistuloksia ja edistymistä arvioidaan paitsi koulutuksen päättyessä myös sen aikana. Väliarviointi antaa tärkeää tietoa ennen toiseen opintopolkuun tai seuraavaan moduulin siirtymistä. Jokaisen suoritettua moduulin jälkeen opiskelija saa suorituksesta todistuksen, josta ilmenee saavutettu kielitaitotaso. Väliarvioinnissa sekä päättöarvioinnissa opiskelijan osaamista arvioidaan suhteessa moduulin ja koko kotoutumiskoulutuksen asetettuihin tavoitteisiin. Arvioinnissa otetaan huomioon kaikki kotoutumiskoulutukseen sisältyvät osa-alueet. Kotoutumiskoulutuksessa tai sen moduulissa saavutettu kielitaitotaso arvioidaan neljällä osa-alueella: puhuminen, kuullun ymmärtäminen, kirjoittaminen ja lukemisen ymmärtäminen. (Opetushallitus 2012, 40–42.)

Jokaisesta järjestetystä kotoutumiskoulutuksesta kerätään tietoa Opal-palauttejärjestelmän avulla. Palaute on pääsääntöisesti aina hyvää, maahanmuuttajaopiskelijat ovat yleensä hyvin solidaarisia kotoutumiskoulutuksen opettajia kohtaan. Kotoutumiskoulutuksista kerätyn palautteen mukaan koulutukseen osallistuneista noin 87 % pitää koulutusta erinomaisena tai hyvänä. On vaikea kertoa, ettei oppi ole mennyt perille toivotulla tavalla, vaikka syy tähän voisikin löytyä opetusmenetelmistä ja -tavoista. Huono opetus ja väärä koulutusryhmä näyttäytyvät usein psykosomaattisina oireina ja oman oppimiskyvyn aliarvioimisena. (Suokonautio 2008, 64; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 16.)

Myös Kaakkois-Suomen TE-toimistossa opiskelijoiden palaute kotoutumiskoulutuksesta on aina hyvää, yleensä 80–90 % opiskelijoista on tyytyväisiä koulutukseen. Maahanmuuttajia kannustetaan aina antamaan myös suullista palautetta omalle vastuuvirkailijalleen koulutusjakson jälkeisissä tapaamisissa, kuten myös koulutuksen aikana jos siihen tarvetta on.

7.6 Kotoutumiskoulutuksen yhteys työelämään

Kotoutumiskoulutuksessa tarjottava kielikoulutus ja yhteiskunnallisten taitojen opettamiseen ja kehittämiseen tarjottava tuki ovat tärkeitä asioita maahanmuuton alkuvaiheessa. Kielen ja yhteiskunnallisten taitojen lisäksi kotoutumiskoulutukseen sisältyy työhön tutustumisjaksoja, jotka antavat tietoa suomalaisesta työkulttuurista ja apua sekä tukea ammatillisten jatkosuunnitelmien tekoon uudessa elämäntilanteessa. Työelämäjaksojen aikana maahanmuuttaja voi luoda kuvaa omista mahdollisuuksista suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä tutustuessaan omaan osaamiseen, sen vahvuuksiin ja kehittämistarpeisiin. Työelämäjaksot tarjoavat myös mahdollisuuden harjoitella opeteltavan kielen käyttöä ja työelämän viestintätaitoja käytännössä suomalaisessa työympäristössä. (Anis 2013, 159; Naskali 2013, 313; Opetushallitus 2012, 32, 34.)

Tehokkain tapa yhdistää kielen opiskelu työelämän kielen opiskeluun on kielen oppiminen aidossa työ-ympäristössä, esimerkiksi asiakaspalvelutilanteissa. Työelämän kielen oppiminen aidossa ympäristössä yhdistettynä muodollisen kielen opetukseen auttaa nopeuttamaan pääsyä työelämään. Kotoutumiskoulutukseen sisältyvän työharjoittelujakson avulla maahanmuuttajat

pääsevät tutustumaan ja luomaan suhteita työnantajiin. Koska maahanmuuttajalla ei usein ole suomalaista koulutus- tai työhistoriaa, on luotujen suhteiden merkitys suuri luottamuksen saavuttamisessa ja työmarkkinoille pääsyssä. (McHugh & Challinor 2011, 1, 6; Suokonautio 2008, 16, 106–107.)

Valtion kotouttamisohjelmassa vuosille 2016–2019 tavoitteena on ottaa käyttöön entistä työelämälähtöisempiä, joustavampia ja jo varhaisessa vaiheessa ammatillisesti suuntautuneita sisältöjä kotoutumiskoulutukseen. Tavoitteena on nopeuttaa jatko-opintoihin siirtymistä tai työllistymistä edistäviin palveluihin tai työelämään siirtymistä. Tavoitteena on myös integroida kielen opetus osaksi muuta mahdollista opiskelua tai työssä oppimista. Tarkoitus on myös alentaa kielitaitovaatimusta ammatilliseen koulutukseen valmentavassa koulutuksessa ja lisätä kielen opetusta opintojen aikana.

Suokonaution (2008, 106) tutkimuksessa kävi selville, että maahanmuuttajien oma toive on, että ammatillista koulutusta ja kotoutumiskoulutusta yhdistettäisiin toisiinsa kiinteämmin. Kotoutumiskoulutuksen tulisi viedä maahanmuuttajia entistä suunnitelmallisemmin ja nopeammin kohti työelämää. Ammatillisen koulutuksen ja kotoutumiskoulutuksen yhdistäminen nopeuttaisi tätä prosessia ja siirtäisi ammatillista koulutusta tarvitsevia maahanmuuttajia nopeammin varsinaisen ammatillisen koulutuksen puolelle.

TE-toimistoissa järjestetään myös ammatillisesti suuntautunutta kotoutumiskoulutusta. Ammatillisesti suuntautunut kotoutumiskoulutus sisältää osioita tavallisesta kotoutumiskoulutuksesta, mutta koulutuksen sisältö rakennetaan siten, että koulutuksen ensisijainen tavoite on työllistyminen tai ammatillisen koulutuksen aloittaminen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 16.) Kaakkois-Suomen TE-toimistossa ammatillisesti suuntautunutta kotoutumiskoulutusta on järjestetty noin kerran vuodessa. Koulutusta on järjestetty pääasiassa viimeisen kotoutumiskoulutuksen moduulin korvaavana eli koulutukseen on voinut päästä kahden tai kolmen kotoutumiskoulutuksen moduulin jälkeen, kieli- taidon jo hieman kehityttyä. Koulutus on saanut erittäin hyvän palautteen opiskelijoilta ja moni on siirtynyt ammatillisen koulutuksen puolelle jo ammatillisesti suuntautuneen kotoutumiskoulutuksen aikana.

7.7 Kotoutumiskoulutuksen uudet koulutusmallit

Tähän asti kotoutumiskoulutus on rakentunut niin, että koulutuksen alussa painotetaan enemmän kieliosaamista ja vasta koulutuksen loppupäässä on keskitytty ammatilliseen suuntautumiseen. Jatkossa työelämään suuntautuminen alkaa varhaisemmassa vaiheessa vaihtoehtoisten toteutusmallien avulla. (Timonen ym. 2016, 32.)

Opetushallituksen (2015) uusien mallien tavoitteena on nopeuttaa maahanmuuttajien pääsyä jatkokoulutukseen ja työelämään, aiemmin hankitun osaamisen täydentämisen tukeminen, erilaisten toteutustapojen tehostaminen ja monipuolistaminen sekä koulutuksen vaikuttavuuden lisääminen. Uusien toteutusmallien tarkoituksena on nivoa kotoutumiskoulutuksen opetusmoduuleita yhteen esimerkiksi ammatillisiin opintoihin tai yrittäjyyteen. Erityisesti tavoitteena on lisätä ammatillisesti suuntautuneita osioita kotoutumiskoulutukseen varhaisesta vaiheesta alkaen.

Opetushallituksen ja työ- ja elinkeinoministeriön muodostamassa, mahdollisessa uudessa toteutusmallissa kotoutumiskoulutuksen ensimmäinen moduuli olisi lähes kaikille koulutukseen osallistujille yhteinen. Seuraavissa moduuleissa koulutuksen sisältö muodostuisi opiskelijoiden tarpeiden mukaisesti ja kotoutumiskoulutukseen sisältyvien opintojen lisäksi koulutukseen sisältyisi esimerkiksi työelämäjaksoja, yrittäjyysopintoja, ammatillisia osioita tai ammatillisen kielen opiskelua. Tavoite on, että suomen kielen peruskielitaitoa tarvitsevat voivat yhteisen ensimoduulin jälkeen jatkaa kielikoulutuksen moduulit loppuun ja toiset jatkaa kielen opiskelua esimerkiksi ammattialapainotteisesti. Moduulien mukaisen kotoutumiskoulutuksen voi aloittaa jo vastaanottokeskuksessa asuessa. Uudet toteutusmallit eivät muuta kotoutumiskoulutuksen laajuutta tai tavoitetasoa, vaan tarkoituksena on lisätä erilaisia vaihtoehtoja toteuttaa koulutusta. (Opetushallitus 2015; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 16, 25.)

8 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää työvoimapolitiittisen kotoutumiskoulutuksen keskeytymistä ja siihen liittyviä tekijöitä. Opinnäytetyön tuloksista saatavaa tietoa voidaan hyödyntää Kaakkois-Suomen TE-toimistossa palveluihin ohjaamisessa. Tieto auttaa ohjaamisen kohdentamisessa ja oikea-aikaistamisessa. Opinnäytetyön tuloksista saatava tieto auttaa myös kehittämään yhteistyötä ja toimintoja koulutuspalvelujen tuottajien, kuntien ja muiden yhteistyökumppanien kanssa.

Opinnäytetyön tutkimusongelmiksi muodostuivat:

1. Kuinka paljon työvoimapolitiittisen kotoutumiskoulutuksen keskeytymisiä tapahtui Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016?
2. Mitkä syyt johtivat kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen?
3. Mikä on maahanmuuttajan jatkopolku kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen jälkeen?

9 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyössä tarkasteltavaksi ajanjaksoksi valittiin kolme vuotta, vuodet 2014–2016, koska opinnäytetyössä haluttiin tutkia kotoutumiskoulutusten keskeytymisten määrien ja syiden mahdollisia muutoksia ja kehittymistä pidemmällä aikavälillä. Samaa tutkimuskohdetta, kotoutumiskoulutuksia, tarkasteltiin kolmelta vuodelta ja mahdollisia muutoksia ja niihin vaikuttaneita tekijöitä analysoitiin opinnäytetyössä. (Menetelmäpolkuja humanisteille 2017.)

Tutkittavat tiedot haettiin koko Kaakkois-Suomen TE-toimiston, Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan alueelta. Tiedot kotoutumiskoulutuksista, niiden keskeytymistä ja jatkopoluista haettiin kaikkien Kaakkois-Suomen TE-toimiston toimipaikkojen, Kotka-Haminan, Kouvolan, Lappeenrannan ja Imatran järjestämistä kotoutumiskoulutuksista.

9.1 Aineiston keruu

Opinnäytetyön aineisto kerättiin TE-toimiston käyttämästä URA-asiakashallintajärjestelmästä. URA-järjestelmä sisältää muun muassa asiakkaan perustiedot (nimi, osoite, muut yhteystiedot), koulutushistoria-tiedot ja työhistoria-tiedot. URA-järjestelmään kirjataan tiedot jokaisesta asiakkaan kanssa tapahtuneesta yhteydenotosta sekä tilanteen kartoitustiedot. Järjestelmässä tapahtuu myös asiakkaan kanssa tapahtuva työllistymissuunnitelman, kotoutumissuunnitelman tai aktivointisuunnitelman kirjoittaminen ja palveluista sopiminen. URA-järjestelmästä TE-toimisto lähettää asiakkaan tilanteesta kertovat työvoimapoliittiset lausunnot maksajalle.

URA-asiakashallintajärjestelmästä löytyivät tiedot kaikista järjestetyistä työvoimapoliittisista kotoutumiskoulutuksista Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016. Järjestelmästä löytyivät tiedot kotoutumiskoulutuksiin valituista, koulutuksen aloittamisista ja sen keskeytymisistä. Tiedot keskeytymisen syistä ja jatkopoluista haettiin myös URA-järjestelmästä. Opinnäytetyön tekijä käytti siis valmiita rekistereitä tiedon keräämiseen (Vilkkä 2014, 30).

Opinnäytetyön tekijä sai tutkimusluvan tietojen keräämiseen Työ- ja elinkeinoministeriöltä (liite 1). Koska tiedot haettiin erikseen kaikkien Kaakkois-Suomen TE-toimiston toimipaikkojen osalta, oli opinnäytetyössä mahdollisuus tehdä vertailua eri toimipaikkojen järjestämien kotoutumiskoulutuksien keskeytymisten määrrien ja keskeytymisten syiden välillä ja pohtia syitä mahdollisiin eroihin. Vaikka TE-toimistot sijaitsivat maantieteellisesti erillään toisistaan, ovat niiden järjestämät kotoutumiskoulutukset kuitenkin yhteismitallisia ja siksi vertailukelpoisia (Menetelmäpolkuja humanisteille 2017).

URA-asiakashallintajärjestelmästä haettiin tiedot kaikista Kaakkois-Suomen TE-toimiston työvoimapoliittisista kotoutumiskoulutuksista vuosina 2014–2016. Järjestelmän tiedoista haettiin jokaisen toteutetun kotoutumiskoulutuksen keskeytymiset ja laskettiin ja merkittiin ylös niiden määrät kunakin vuotena järjestämispaikkakunnittain.

Tietoa keskeytymisen syystä löytyi URA-järjestelmän koulutuksen valintojen näytöltä sekä työvoimapolitiittisten lausuntojen näytöltä, jonne kirjataan maksajalle annettuihin lausuntoihin koulutuksen keskeytymisen syy. Käytettävät keskeytymisen syy-koodit ovat työllistyminen, sijoittuminen muuhun koulutukseen ja muu syy. Opinnäytetyössä selvitettiin kaikkien näistä kolmesta syystä johtuneiden keskeytymisten lukumäärät vuosina 2014–2016 Kaakkois-Suomen TE-toimistossa, joka vuodelta ja järjestämispaikkakunnalta erikseen.

Jos kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen oli johtunut ”muusta syystä”, opinnäytetyössä selvitettiin, mikä muu syy oli ollut. Tietoja tähän etsittiin URA-järjestelmästä asiakkaan yhteydenotto-näytöltä ja kartoitus-näytöltä, jonne jokaisen asiakkaan vastuuvirkailija tai muu asiakkaan kanssa yhteydessä ollut virkailija kirjaa tietoja yhteydenotoista ja tapaamisista.

Mikäli opiskelijan kotoutumiskoulutus oli keskeytynyt kuulemistilaisuuden jälkeen koulutuksesta erottamiseen, syytä erottamiseen haettiin TE-toimiston kuulemisasiakirjoista URA-järjestelmän lisäksi. Tässä tarkoituksessa kuulemisasiakirjoja jouduttiin tarkastelemaan vain kerran, muissa tapauksissa tarvittava tieto kuulemisen syystä ja erottamispäätöksestä löytyivät URA-järjestelmästä. Kuulemisasiakirjoja tarkasteltiin myös halutessa selvittää opiskelijan omaa kantaa kuulemismenettelyyn johtaneista kotoutumiskoulutuksen ongelmista. Mikäli kotoutumiskoulutus keskeytyi esimerkiksi poissaoloista johtuneeseen erottamiseen, haluttiin tietää opiskelijan mahdollisia omia perusteluja poissaolojen syistä.

Tietoja keskeytyneen kotoutumiskoulutuksen jälkeisistä jatkopoluista haettiin myös URA-järjestelmästä. Tietoja haettiin siitä, kuinka nopeasti ohjaus toiseen kotoutumista edistävään palveluun on tapahtunut ja mihin palveluihin maahanmuuttaja on ohjattu keskeytyneen koulutuksen jälkeen niiden maahanmuuttajien kohdalla, joiden kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syy on ollut muu kuin toisen koulutuksen aloittaminen tai työllistyminen. Tietoja jatkopoluista haettiin URA-järjestelmän yhteydenottonäytöltä, kartoitus-näytöltä ja toimintasuunnitelma-näytöltä eli kotoutumisasiakkaiden kohdalla allekirjoitetusta kotoutumissuunnitelmasta.

Näin kootusta aineistosta kertyi yhteensä 14 eri tiedostoa. Jokaisen Kaakkois-Suomen TE-toimiston toimipaikan kaikki yhden tarkasteluvuoden aikana alkaneet kotoutumiskoulutukset kirjattiin aina yhteen tiedostoon. Tiedostoon kirjattiin alkaneen kotoutumiskoulutuksen kesto ja mahdollisesti tiedossa oleva moduuli, koulutukseen hyväksytyjen lukumäärä, keskeytyneiden koulutusten lukumäärä, koulutuksen kesto keskeytymiseen mennessä, keskeytymisen syy ja asiakkaan jatkopolku keskeytyneen kotoutumiskoulutuksen jälkeen.

Kun kotoutumiskoulutus keskeytyi muusta syystä kuin työllistymisestä tai toiseen koulutukseen sijoittumisesta johtuen, muodostettiin muita syitä selittävistä tekijöistä oma tiedosto. Tiedostoon kirjattiin kaikkien toimipaikkojen muuta syytä selittävät tekijät sekä niiden esiintymiskerrat toimipaikoittain ja tarkasteluvuosittain. Oma tiedosto muodostettiin myös eri jatkopoluista.

9.2 Aineiston käsittely ja analyysi

Koska opinnäytetyössä pyrittiin kuvaamaan ja tulkitsemaan kohdetta numeerisesti, valittiin opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä. Opinnäytetyössä tulokset esitetään numeroina, joita tulkitaan ja selitetään sanallisesti sekä esimerkiksi taulukoiden avulla. Opinnäytetyössä kuvataan miten asiat liittyvät toisiinsa tai miten ne eroavat toistensa suhteen. (Menetelmäpolkuja humanisteille 2017; Vilkkä 2014, 14.)

Opinnäytetyötä voidaan pitää selittävänä tutkimuksena, koska opinnäytetyössä ollaan kiinnostuneita tekijöistä, mitkä johtavat kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen. Opinnäytetyöntekijä pyrkii antamaan selityksensä avulla perusteltua lisätietoa kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syistä ja sitä kautta tehdä keskeytymisen syitä selvemmäksi. (Tutkimusprosessi 2017; Vilkkä 2014, 19.)

Opinnäytetyössä etsitään kausaalisuussuhteita ja pyritään selittämään niitä. Opinnäytetyössä on oletuksena, että jotkin tekijät johtavat yleistettävästi kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen. Tarkoituksena on selvittää, kuinka paljon jokin syy vaikuttaa kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen ja kuinka paljon keskeytymisiä kyseisestä syystä tapahtuu. (Vilkkä 2014, 23.)

Opinnäytetyön kannalta oleelliset tiedot kerättiin numeerisena havaintomatriisiin. Havaintomatriisissa rivit vastasivat havaintoja ja sarakkeet muuttujia. Muuttujina toimivat koulutuksiin hyväksytyt ja keskeytymiset, syy koulutuksen keskeytymiselle ja jatkokolku. Riveinä toimivat eri kotoutumiskoulutukset ja niiden jaksot eri vuosina ja muuttujien esiintymisten lukumäärät kussakin koulutuksessa. (Kvantitatiivisen datatiedoston käsittely 2017.) Aineiston laatua pyrittiin varmistamaan tarkistamalla havaintomatriisiin kerätyt tiedot useampaan kertaan. Matriisista data syötettiin ja analysoitiin tilastomatemattisen ohjelmiston SPSS:n avulla. Opinnäytetyössä käytettiin myös Excel-taulukkoja, kun haluttiin kuvata tarkkoja lukuja.

9.3 Tutkimuseettiset kysymykset

Yksityisyyden suoja on perustuslailla suojattu oikeus. Tietosuoja on tärkein yksityisyyden suojan osa-alue tutkimusaineiston keruussa, käsittelyssä ja tulosten julkaisemisessa. Tutkimuseettiset periaatteet yksityisyyden suojassa jaetaan tutkimusaineiston suojaamiseen ja luottamuksellisuuteen, tutkimusaineiston säilyttämiseen tai hävittämiseen ja tutkimusjulkaisuun. Lähtökohtana on yhteensovittamisen pyrkimys tieteen avoimuuden ja luottamuksellisuuden kanssa. (Yksityisyys ja tietosuoja 2016.)

Työ- ja elinkeinoministeriö myönsi opinnäytetyön tekijälle oikeuden käyttää opinnäytetyötä laadittaessa TE-toimiston asiakastietojärjestelmää (liite 1). Tutkimusluvassa työ- ja elinkeinoministeriö korostaa, että hankittuja tietoja saa käyttää vain opinnäytetyötä varten eikä tietoja saa käyttää yksityisen suojaa ja yksityistä etua tai oikeuksia vaarantaen. Tutkimusluvassa korostettiin myös tietojen tallentamista vain opinnäytetyön laadinnan kannalta tarpeellisin osin. Tiedot tuli myös säilyttää ja varmistaa siten, etteivät yksityiset tiedot paljastuisi muille tahoille.

Opinnäytetyössä ei missään vaiheessa teon aikana tai julkaistavissa tuloksissa käytetty yksilöiviä tunnistetietoja, kuten esimerkiksi nimiä tai henkilötunnuksia. Tunnistetietoina olivat ainoastaan epäsuorat tunnisteet, kuten kotoutumiskoulutuksen toteutuspaikkakunta ja toteutusvuosi. Opinnäytetyön tuloksista ei voi erottaa henkilöä tai hänen elinolosuhteitaan kuvaavia merkintöjä,

joista voitaisiin tunnistaa henkilö tai hänen perheensä jäsen tai hänen kanssaan yhteisessä taloudessa eläviä henkilöitä. (Yksityisyys ja tietosuoja 2016; Tietosuoja ja tieteellinen tutkimus henkilötietolain kannalta 2010.)

Opinnäytetyössä selvitetään keskeytymisten määriä ja syitä koko vuoden ajalta järjestetyistä kotoutumiskoulutuksista, tuloksista ei siis ole yksilöitävissä mistä kotoutumiskoulutuksesta tai mistä yksittäisestä henkilöstä on kyse. Käytettävissä ei myöskään ollut minkäänlaisia havaintotunnuksia henkilötunnusten sijaan, joten aineistoa ei voi yhdistää henkilöihin. (Yksityisyys ja tietosuoja 2016.)

Opinnäytetyössä yksilön tunnistetiedoilla ei ole mitään merkitystä, eikä niitä ollut siksi tarpeen kerätä tai millään tavalla merkitä ylös opinnäytetyön tekemisen aikana. Opinnäytetyön tietoja voidaan pitää anonyyminä eli tunnistamattomana, koska tunnusomaiset piirteet koskevat vuoden aikana, joissain tapauksissa kolmen vuoden aikana, useampaa henkilöä eikä yksittäisiä henkilöitä voida katsoa tunnistettavan. (Yksityisyys ja tietosuoja 2016.)

Opinnäytetyön tiedonkeruuvaiheessa käytettäviä tunnisteellisia aineistoja, URA-järjestelmän tietoja, ei luovutettu tai näytetty missään vaiheessa ulkopuolisille. Tunnisteellisten aineistojen käsittely tapahtui opinnäytetyön tekijän työpaikalla, Kaakkois-Suomen TE-toimistossa. Tunnisteellisia aineistoja ei kerätty tai säilytetty millään tavalla URA-järjestelmän ulkopuolella tai siirretty sähköisesti mihinkään. (Yksityisyys ja tietosuoja 2016.)

URA-järjestelmästä ei tulostettu mitään ulos opinnäytetyön tekemisen aikana, vaan tarvittavat tiedot kirjattiin suoraan järjestelmästä havaintomatriisiin numeraaliseen muotoon muutettuna. Tiedot, jotka kuljetettiin TE-toimiston ulkopuolelle, olivat pelkästään taulukoitua numeraalista muotoa, joista yksittäistä henkilöä oli mahdoton tunnistaa.

Kun puhutaan tutkijan positiosta tai asemasta, tarkoitetaan tutkijan suhdetta aineistoihin, menetelmiin ja tutkimusongelmaan. Henkilökohtainen suhde voi muodostua myös sosiaalisten taustojen, roolien, omien motiivien ja ominaisuuksien kautta. (Tutkimuksen suunnittelu.) Opinnäytetyön tekijällä voidaan katsoa olevan henkilökohtainen suhde opinnäytetyöhön työroolin perusteella

toimiessaan Kaakkois-Suomen TE-toimistossa kotoutumispalveluiden asiantuntijana. Opinnäytetyössä selvitettiin opinnäytetyöntekijän oman toimipaikan kotoutumiskoulutuksia ja niiden keskeytymisten määriä ja syitä. Opinnäytetyössä selvitettiin myös tekijän omien asiakkaiden jatkopolkuja koulutuksen keskeytymisen jälkeen: mihin asiakas oli ohjattu ja millaisella aikataululla ohjaus oli tapahtunut. Muiden Kaakkois-Suomen TE-toimiston asiantuntijoiden ohella opinnäytetyön tuloksista nousi esiin myös tekijän omia työtapoja koskevia seikkoja kirjaamisen merkityksestä asiakastiedoissa.

Täyttä objektiivisuutta tutkimuksen teossa on mahdotonta saavuttaa. Tutkijan on kuitenkin pyrittävä omien uskomustensa ja asenteidensa tiedostamiseen ja toimittava parhaansa mukaan niin, etteivät ne vaikuta liiaksi tutkimuksen teossa. (Tutkijan asema 2017.) Opinnäytetyön tekijä pyrki katsomaan opinnäytetyön aihetta mahdollisimman puolueettomasti, ikään kuin ulkopuolelta, tavoitteena olla kiinnittämättä huomiota toimipaikkaan tai asiakkaan asioita hoitaneeseen asiantuntijaan aineistoa koottaessa. Kaikki tiedot kirjattiin aineistoon faktana, johon opinnäytetyön tekijän omilla mahdollisilla asenteilla tai uskomuksilla ei ollut vaikutusta. Opinnäytetyön aineiston keräämisessä ja tulosten kirjoittamisessa pyrittiin noudattamaan samoja riippumattomuuden ja puolueettomuuden arvoja ja periaatteita kuin yleensäkin TE-toimiston asiantuntijan työssä.

10 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

10.1 Kotoutumiskoulutukseen hyväksytyt

Opinnäytetyössä kerättiin TE-toimiston URA-asiakashallintajärjestelmästä vuosilta 2014–2016 tiedot kaikista Kaakkois-Suomen TE-toimiston neljässä toimipaikassa alkaneista kotoutumiskoulutuksista. Tiedoista haettiin koulutukseen hyväksytyjen määrä vuosittain. Kotoutumiskoulutuksia alkoi Kaakkois-Suomen TE-toimistoissa vaihtelevat määrät vuosien 2014–2016 aikana. Aloitettavien koulutusten määrät vaihtelivat kahdesta alkaneesta koulutuksesta 27 alkaneeseen kotoutumiskoulutukseen vuodessa. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Alkaneiden kotoutumiskoulutusten lukumäärät Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016 toimipaikoittain

Alkaneet kotoutumiskoulutukset	Alkaneiden koulutusten määrä	% alkaneista koulutuksista
Kotka-Hamina 2014	3	2,5
Kotka-Hamina 2015	14	11,5
Kotka-Hamina 2016	27	22,1
Kouvola 2014	5	4,1
Kouvola 2015	2	1,6
Kouvola 2016	12	9,8
Lappeenranta 2014	19	15,6
Lappeenranta 2015	7	5,7
Lappeenranta 2016	19	15,6
Imatra 2014	4	3,3
Imatra 2015	2	1,6
Imatra 2016	8	6,6
Yhteensä	122	100,0

Alkaneiden kotoutumiskoulutusten määrien erot selittyvät järjestämiserosta. Kotka-Haminan toimipaikassa vuonna 2014 opiskelijat hyväksyttiin kotoutumiskoulutukseen massana kolme kertaa vuoden aikana kouluttajan ryhmitellessä opiskelijat moduuleihin koulutusten alkaessa. Vuonna 2015 opiskelijat hyväksyttiin jo koulutukseen valintavaiheessa suoraan moduuleihin. Kouvolaan kotoutumiskoulutus oli vuoden mittainen vuosina 2014–2015. Vuoden 2016 alussa Kaakkois-Suomen TE-toimistossa kotoutumiskoulutuksen toteuttamistapa yhtenäistettiin ja toimipaikat siirtyivät moduulimuotoiseen malliin, jossa opiskelijat valitaan suoraan eri kotoutumiskoulutuksen moduuleihin.

Maahanmuuttajien ja myös kotoutujien määrät vaihtelevat Kaakkois-Suomen alueella, mikä näkyy myös kotoutumiskoulutuksissa. Kotka-Haminan toimipaikassa kotoutumiskoulutukseen hyväksyttiin vuosien 2014–2016 aikana 1 702 opiskelijaa. Kouvolaan kotoutumiskoulutukseen hyväksyttiin samana ajanjaksona 386 opiskelijaa, Lappeenrannassa 791 opiskelijaa ja Imatralla 237 opiskelijaa. Myös vuositasolla kotoutumiskoulutukseen valittujen määrissä oli vaihtelua. Taulukkoon 2 on koottu Kaakkois-Suomen TE-toimiston kotoutumiskoulutukseen vuosina 2014–2016 hyväksytyjen lukumäärät paikkakunnittain ja tarkasteluvuosittain.

Taulukko 2. Kotoutumiskoulutukseen hyväksytyt Kaakkois-Suomen TE-toimistossa toimipai-
koittain ja tarkasteluvuosittain

Hyväksytyt	Kotka- Hamina	Kouvola	Lappeen- ranta	Imatra
Vuosi 2014	475	132	328	85
Vuosi 2015	524	35	136	30
Vuosi 2016	703	219	327	122
Yhteensä	1 702	386	791	237

Kun tarkastellaan Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosien 2014–2016 ai-
kana alkaneita kotoutumiskoulutuksia alkaneiden moduulien näkökulmasta, on
tarkastelu mahdollista tehdä vuodelta 2016, jolloin kotoutumiskoulutukseen
hyväksytyt valittiin ja kirjattiin URA-järjestelmään moduuleittain. Taulukkoon 3
on kuvattu alkaneet kotoutumiskoulutuksen moduuleittain. Koska vuosien
2014–2015 kotoutumiskoulutuksia ei vielä kirjattu moduuleittain, ne näkyvät
taulukossa koodilla ”ei tietoa”.

Taulukko 3. Alkaneiden kotoutumiskoulutusten moduulien määrät Kaakkois-Suomen TE-toi-
mistossa vuosina 2014–2016 (Hidas=hitaasti etenevien polku, Perus=peruspolku)

Alkaneet moduulit 2014–2016	Alkaneiden moduulien lukumäärä	% alkaneista moduu- leista
Hidas 1	9	7,4
Hidas 2	9	7,4
Hidas 3	11	9,0
Hidas 4	1	,8
Perus 1	14	11,5
Perus 2	11	9,0
Perus 3	7	5,7
ei tietoa	56	45,9
Hidas/Perus 1	2	1,6
Hidas 1/Hidas 2	2	1,6
Yhteensä	122	100,0

Kun kaikista alkaneista 122 moduulista vähennetään koulutukset, joiden moduulia ei ollut vielä kirjattu, alkoi vuonna 2016 kotoutumiskoulutuksen eri moduuleita Kaakkois-Suomen TE-toimistossa 66 kertaa. Kotoutumiskoulutuksen ensimmäistä, vielä kieltä osaamattomien hitaan ja peruspolun kotoutumiskoulutuksen moduulia alkoi määrällisesti eniten.

Hitaan polun viimeistä moduulia alkoi selkeästi vähiten, vain yhden kerran Kotka-Haminan toimipaikassa. Asian selityksenä on todennäköisesti se, koska hitaan polun kolmatta moduulia kuitenkin on alkanut varsin usein, että hitaan polun opiskelijoita on siirtynyt viimeisen kotoutumiskoulutuksen moduulin sijaan esimerkiksi maahanmuuttajien ammatilliseen koulutukseen valmentavaan koulutukseen tai ammatillisesti suuntautuneeseen kotoutumiskoulutukseen. Osa hitaan polun kolmannen moduulin vuoden 2016 loppupuolella suorittaneista odottaa neljännen moduulin alkamista tai on aloittanut sen vuoden 2017 puolella alkaneissa koulutuksissa.

10.2 Kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen

Kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten määrät Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016 haettiin URA-asiakashallintajärjestelmästä. Koulutuksen keskeytymisiksi katsottiin kaikki ne kerrat, jolloin opiskelija oli aloittanut kotoutumiskoulutuksen ja se oli keskeytynyt. Keskeytymisiksi katsottiin myös ne kerrat, jolloin maahanmuuttaja oli valittu kotoutumiskoulutukseen, mutta ei sitä aloittanut. Myös sellaisen maahanmuuttajan, joka ei aloita kotoutumisen kannalta perusteltua kotoutumiskoulutusta, kotoutumisprosessin voi katsoa hidastuvan, jos aloittamatta jättämiselle ei ole kotoutumista tukevaa syytä, esimerkiksi työhön menoa tai toista koulutusta.

Taulukkoon 4 on koottu kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten lukumäärät sekä keskeytymisten prosentuaaliset osuudet kaikista koulutukseen hyväksytyistä toimipaikoittain Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2015. Yhteensä kotoutumiskoulutus keskeytyi tarkasteluvuosien aikana 605 maahanmuuttajalla eli noin 21 %:lla kotoutumiskoulutukseen hyväksytyistä.

Taulukko 4. Kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten määrät Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016 toimipaikoittain sekä keskeytymisten prosentuaalinen osuus koulutukseen hyväksytyistä. Prosentuaaliset osuudet on pyöristetty lähimpään kokonaislukuun

Keskeytymisten määrä	Kotka-Hamina	Kouvola	Lappeenranta	Imatra
Vuosi 2014	69 (15 %)	32 (24 %)	72 (22 %)	49 (58 %)
Vuosi 2015	131 (25 %)	7 (20 %)	34 (25 %)	2 (7 %)
Vuosi 2016	130 (18 %)	29 (13 %)	33 (10 %)	17 (14 %)
Yhteensä	330 (19 %)	68 (18 %)	139 (18 %)	68 (27 %)

Kotoutumiskoulutuksessa olon kestoa ennen keskeytymistä on helpoin tarkastella vuoden 2016 kotoutumiskoulutusten osalta, jolloin kaikki Kaakkois-Suomen TE-toimistot olivat siirtyneet samanlaiseen, moduuli-muotoiseen kotoutumiskoulutukseen. Vuonna 2016 kotoutumiskoulutus keskeytyi Kotka-Haminan toimipaikassa lyhimmillään yhden päivän kuluttua ja pisimmillään 81 päivän kuluttua alkamisesta, keskiarvon ollessa 27 koulutuspäivää. Kouvolaissa kotoutumiskoulutus keskeytyi lyhimmillään yhden päivän ja pisimmillään 84 päivän kuluttua koulutuksen alkamisesta. Keskiarvo oli 38 koulutuspäivää. Lappeenrannassa kotoutumiskoulutus keskeytyi lyhimmillään yhden päivän ja pisimmillään 87 päivän kuluttua koulutuksen alkamisesta. Keskiarvo oli 44 koulutuspäivää. Imatralla koulutus keskeytyi lyhimmillään neljän päivän ja pisimmillään 64 päivän kuluttua koulutuksen alkamisesta ja keskiarvo oli 34 koulutuspäivää.

10.3 Kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syyt

Kun opiskelijan kotoutumiskoulutus keskeytyy, kirjataan keskeytymisen syy TE-toimiston URA-asiakashallintajärjestelmään. Koulutuksen keskeytymisen koodeina käytetään koodeja työllistyminen, sijoittuminen muuhun koulutukseen ja muu syy. Opinnäytetyössä haettiin URA-järjestelmästä tiedot Kaakkois-Suomen TE-toimistossa kotoutumiskoulutusten keskeytymisten määrät näistä syistä vuosina 2014–2016 kustakin syystä erikseen toimipaikoittain. Lisäksi,

kun koulutuksen keskeytymisen syynä oli muu syy, haettiin tietoa myös siitä mikä muu syy oli ollut.

Taulukkoon 5 on koottu kaikkien työllistymisen vuoksi keskeytymisten lukumäärät sekä keskeytymisten prosentuaalinen osuus kaikista kotoutumiskoulutuksen keskeytymisistä Kaakkois-Suomen TE-toimistossa toimipaikoittain tarkasteluvuosien aikana. Yhteensä vuosien 2014–2016 aikana kotoutumiskoulutus keskeytyi työllistymisen vuoksi 65 maahanmuuttajalla eli noin 11 %:lla kaikista keskeytymisistä.

Taulukko 5. Työllistymisen vuoksi kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten määrät Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016 toimipaikoittain sekä keskeytymisten prosentuaalinen osuus kaikista koulutuksen keskeytymisistä. Prosentuaaliset osuudet on pyöristetty lähimpään kokonaislukuun

Keskeytymisen syynä työllistyminen	Kotka-Hamina	Kouvola	Lappeenranta	Imatra
2014	6 (9 %)	5 (16 %)	8 (11 %)	9 (18 %)
2015	12 (9 %)	1 (14 %)	-	-
2016	17 (13 %)	2 (7 %)	4 (12 %)	1 (6 %)
Yhteensä	35 (11 %)	8 (12 %)	12 (9 %)	10 (15 %)

Jos verrataan työllistymisen johdosta kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten määrää kotoutumiskoulutukseen hyväksytyjen määrään, kotoutumiskoulutus keskeytyi työllistymisen vuoksi Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosien 2014–2016 aikana noin 3 %:lla koulutukseen hyväksytyistä. (Taulukko 8.)

Kotoutumiskoulutus keskeytyi Kaakkois-Suomen TE-toimistossa muuhun koulutukseen sijoittumisen vuoksi tarkasteluvuosien aikana 143 maahanmuuttajalla eli noin 25 %:lla kaikista keskeytymisistä. Muuhun koulutukseen siirtyneiden lukumäärät ja prosentuaaliset osuudet kaikista kotoutumiskoulutusten keskeytymistä Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosien 2014–2016 aikana vuosittain ja toimipaikoittain on koottu taulukkoon 6.

Taulukko 6. Kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten määrät muuhun koulutukseen sijoittumisen vuoksi Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016 toimipaikoittain sekä keskeytymisten prosentuaalinen osuus kaikista koulutuksen keskeytymisistä. Prosentuaaliset osuudet on pyöristetty lähimpään kokonaislukuun

Keskeytymisen syynä muu koulutus	Kotka-Hamina	Kouvola	Lappeenranta	Imatra
2014	8 (12 %)	9 (28 %)	31 (43 %)	22 (45 %)
2015	21 (16 %)	-	12 (35 %)	-
2016	14 (11 %)	10 (34 %)	7 (21 %)	9 (53 %)
Yhteensä	43 (13 %)	19 (28 %)	50 (36 %)	31 (46 %)

Jos verrataan muuhun koulutukseen sijoittumisen johdosta kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten määrää kotoutumiskoulutukseen hyväksytyjen määrään, kotoutumiskoulutus keskeytyi Kaakkois-Suomen TE-toimistossa muuhun koulutukseen sijoittumisen vuoksi noin 7 %:lla kotoutumiskoulutukseen hyväksytyistä vuosina 2014–2016. (Taulukko 8.)

Muusta syystä kuin työllistymisestä tai muuhun koulutukseen sijoittumisesta johtuen kotoutumiskoulutus keskeytyi Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosien 2014–2016 aikana 392 maahanmuuttajalla eli noin 65 %:lla kaikista koulutuksen keskeytymisistä. Muusta syystä kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten lukumäärät ja prosentuaaliset osuudet kaikista keskeytymisten määristä toimipaikoittain ja tarkasteluvuosittain on koottu taulukkoon 7.

Taulukko 7. Muusta syystä kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten määrät Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016 sekä keskeytymisten prosentuaalinen osuus kaikista koulutuksen keskeytymisistä. Prosentuaaliset osuudet on pyöristetty lähimpään kokonaislukuun

Keskeytymisen syynä muu syy	Kotka-Hamina	Kouvola	Lappeenranta	Imatra
2014	54 (78 %)	18 (56 %)	33 (46 %)	17 (35 %)
2015	97 (74 %)	6 (86 %)	22 (65 %)	2 (100 %)
2016	97 (75 %)	17 (59 %)	22 (67 %)	7 (41 %)
Yhteensä	248 (75 %)	41 (60 %)	77 (55 %)	26 (22 %)

Jos verrataan muusta syystä kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten määrää kotoutumiskoulutukseen hyväksytyjen määrään, kotoutumiskoulutus keskeytyi muun syyn vuoksi Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosien 2014–2016 aikana noin 12 %:lla koulutukseen hyväksytyistä. (Taulukko 8.)

Taulukkoon 8 on koottu Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016 työllistymisen, muuhun koulutukseen sijoittumisen tai muun syyn vuoksi keskeytyneiden kotoutumiskoulutusten prosentuaaliset osuudet kaikista tarkasteluvuosien aikana kotoutumiskoulutukseen hyväksytyistä paikkakunnittain.

Taulukko 8. Kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syyn prosentuaalinen osuus koulutukseen hyväksytyistä Kaakkois-Suomen TE-toimiston toimipaikoissa vuosina 2014–2016 (paikkakunnan alla sulkeissa kotoutumiskoulutuksen kokonaiskeskeytymisprosentti). Prosentuaaliset osuudet on pyöristetty lähimpään kokonaislukuun

Koulutuksen keskeytymisen syy	Kotka-Hamina (yht. 19 %)	Kouvola (yht. 18 %)	Lappeenranta (yht. 17 %)	Imatra (yht. 29 %)
Työllistyminen	2 %	2 %	2 %	4 %
Muu koulutus	3 %	5 %	6 %	13 %
Muu syy	15 %	11 %	10 %	11 %

10.4 Muuta keskeytymisen syytä selittävät tekijät

Jos kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syynä Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016 oli muu syy kuin työllistyminen tai muuhun koulutukseen siirtyminen, haluttiin opinnäytetyössä selvittää, mikä oli koulutuksen keskeytymisen muuta syytä selittävä tekijä. Tiedot haettiin URA-asiakashallintajärjestelmästä kotoutumiskoulutuksen keskeyttäneen maahanmuuttajan vastuuvirkailijan tai muun asiakkaan kanssa yhteydessä olleen asiantuntijan kirjaamista tiedoista.

Kotoutumiskoulutus keskeytyi muusta syystä Kotka-Haminan toimipaikassa vuosien 2014–2016 aikana yhteensä 248 maahanmuuttajalla, Kouvolan toimipaikassa 41 maahanmuuttajalla, Lappeenrannan toimipaikassa 77:llä ja Imatran toimipaikassa 26 maahanmuuttajalla.

Kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen muuna syynä oli erilaisia tekijöitä, yhteensä 16 erilaista syytä. Jokainen syy ja syyn prosentuaalinen osuus kaikkien niiden keskeytymisten lukumäärästä, joiden syynä oli muu syy, on kuvattu taulukossa 9. Jos kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syynä oli muu syy, mutta syytä selittävä tekijä ei selvinnyt TE-toimiston URA-asiakashallintajärjestelmästä, kirjattiin se koodilla ”ei tietoa”. Keskeytymisen syitä, joita esiintyi vai kerran jollakin paikkakunnalla ja joiden prosentuaalinen osuus kaikista keskeytymisistä jäi pyöristämisen jälkeen nolleen, ei kirjattu taulukkoon. Tällaisia tapauksia oli kaksi, joissa toisessa tapauksessa opiskelija oli erotettu kotoutumiskoulutuksesta käytösongelmien vuoksi ja toisessa tapauksessa opiskelija oli menehtynyt.

Taulukko 9. Muusta syystä keskeytyneiden kotoutumiskoulutusten syiden selitysten prosentuaalinen osuus kaikkien muusta syystä kotoutumiskoulutuksen keskeytyneiden määrästä Kaakkois-Suomen TE-toimistossa paikkakunnittain vuosina 2014–2016. Prosentuaaliset osuudet on pyöristetty lähimpään kokonaislukuun

Muun syyn selitys	Kotka-Hamina (%)	Kouvola (%)	Lappeenranta (%)	Imatra (%)
Terveydellinen syy	23	37	27	35
Toinen koulutus alkamassa	18	-	9	23
Erotettu, poissaolot	8	7	13	4
Matkoilla	8	7	5	-
Lapsen hoito-ongelma	7	5	1	-
Muutto Suomessa	6	17	12	12
Henkilökohmainen syy	6	2	9	4
Työkokeilu	4	-	-	-
Työn aloitus pian	2	-	1	-
Muutto ulkomaille	2	12	8	4
Ei halua	2	2	-	4
Oleskelulupa-tyyppi	1	-	-	-
Koulutuskutsu ei tullut	1	-	-	-
Äitiysloma	-	-	6	-
Ei tietoa	11	10	10	15
Yht.	99	99	101	101
n	248	41	77	26

Kaakkois-Suomen TE-toimistossa yleisin muun syyn selitys oli vuosina 2014–2016 terveydelliset syyt. Seuraavaksi eniten koulutus keskeytyi toisen koulutuksen alkamisen vuoksi, Suomen sisäisen muuton vuoksi ja poissaololoista johtuneen erottamisen vuoksi.

Yleisimmät muut syyt vaihtelivat paikkakunnittain katsottuna, terveydellisen syyn koulutuksen keskeytymiseen ollessa kuitenkin suurin syy kaikilla paikkakunnilla. Kouvolassa muutto ulkomaille, eli yleensä paluu kotimaahan, oli varsin yleinen syy koulutuksen keskeytymiseen, mutta ei niinkään muilla paikkakunnilla. Suomen sisäistä muuttoa tapahtui puolestaan muilla paikkakunnilla selvästi Kotka-Haminan seutua enemmän.

Kotoutumiskoulutuksen keskeytyessä terveydellisiin ongelmiin, olivat syinä yleisimmin tuki- ja liikuntaelinten vaivat, verenkiertoelimistön vaivat, mielenterveyden ongelmat, uniongelmat ja raskauden aiheuttamat terveyden- ja jaksamisen ongelmat. Koulutuksen terveydellisten ongelmien vuoksi keskeyttäneillä esiintyi esimerkiksi niska- ja selkäkipuja, päänsärkyä, vatsaoireita, unettomuutta ja ahdistusta sekä huolta kotimaahan jääneistä läheisistä.

Toisen koulutuksen alkaminen tarkoitti myöhemmin alkavaa koulutusta, johon maahanmuuttaja oli itse hakenut ja tullut hyväksytyksi ja tämän vuoksi jätti aloittamatta kotoutumiskoulutuksen, johon hänet oli hyväksytty. Muutamissa tapauksissa kyseessä oli ammatillinen koulutus tai kotoutumiskoulutuksen moduulin vaihtaminen opiskelijalle paremmin soveltuvaan, hieman myöhemmin alkavaan moduuliin. Useimmissa tapauksissa kyseessä oli maahanmuuttajien ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus, eli VALMA-koulutus, johon opiskelija oli hyväksytty kotoutumiskoulutuksen lisäksi.

Kaakkois-Suomen TE-toimiston alueelta pois muutto oli kolmanneksi yleisin syy kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen muusta syystä. Eniten muuttoa tapahtui Helsinkiin, Espooseen ja Vantaalle, yleensäkin pääkaupunkiseudulle ja sen läheisyyteen. Yksittäisiä muuttoja tapahtui esimerkiksi Porvooseen, Keemiin ja Turkuun sekä Kaakkois-Suomen sisällä Lappeenrantaan ja Kotkaan.

Poissaolojen vuoksi koulutuksesta erottaminen oli yksi yleisimmistä muista syistä kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen. Ennen koulutuksesta erottamista opiskelijalle varattiin aika kuulemiseen, jotta hän pääsi itse kertomaan oman näkemyksensä tilanteesta. Valitettavan usein opiskelija ei kuitenkaan saapunut kuulemistilaisuuteen omaa kantaansa kertomaan, näin tapahtui lä-

hes puolella tapauksista, joissa opiskelija oli kutsuttu kuulemistilaisuuteen liiallisten poissaolojen tai muiden kotoutumiskoulutuksessa ilmenneiden, koulutuksen etenemistä haittaavien tekijöiden vuoksi.

Henkilökohtaisena syynä koulutuksen keskeyttämiseen kotoutumiskoulutuksessa opiskelevilla oli esimerkiksi puolison tai muun lähiomaisen sairastuminen ja hoito Suomessa tai kotimaassa, muu perheen sisäinen ongelma ja lääkäriin meno kotimaahan. Muutamissa tapauksissa koulutukseen valittu kieltäytyi koulutuspaikasta, koska piti matkaa koulutuspaikkaan liian pitkänä.

Yksi yleinen syy muusta syystä kotoutumiskoulutuksen keskeyttämiseen oli yksilöimätön syy, mikä kirjattiin aineistoon koodilla ”ei tietoa”. Opinnäytetyön aineistoon kirjattiin kotoutumiskoulutuksen keskeyttämisen syyksi ”ei tietoa” silloin, kun muuksi syyksi kirjatun keskeyttämisen syytä selvittävä tekijä ei selvittänyt URA-asiakashallintajärjestelmästä. Yksilöimättömäksi syyksi osoittautui kaksi tekijää. Toinen johtui tilanteista, joissa maahanmuuttaja ei aloittanut kotoutumiskoulutusta, ei enää saapunut aloittamaansa koulutukseen tai ei saapunut kutsuttuun kuulemistilaisuuteen eikä koskaan vastannut häneltä pyydettyyn kirjalliseen selvitykseen. Näissä tapauksissa maahanmuuttaja ei myöskään koskaan ottanut enää yhteyttä TE-toimistoon ja hänen työnhakunsa oli päättynyt, joten keskeyttämiseen johtaneet syyt jäivät selvittämättä.

Toiseksi yksilöimättömäksi syyksi ei löytynyt mitään selittävää tekijää. Tapauksissa maahanmuuttajan asiakkuus oli jatkunut TE-toimistossa ja hän oli osallistunut kotoutumiskoulutuksen keskeyttämisen jälkeen uudelleen kotoutumiskoulutukseen tai muihin kotoutumista edistäviin palveluihin. URA-järjestelmästä ei kuitenkaan löytynyt mitään selittävää tekijää sille, miksi kotoutumiskoulutus oli keskeytynyt.

10.5 Jatko kotoutumiskoulutuksen keskeyttämisen jälkeen

Opinnäytetyössä haluttiin selvittää, mitä maahanmuuttajan kotoutumisprosessissa tapahtui kotoutumiskoulutuksen keskeyttämisen jälkeen, silloin kun keskeyttäminen oli johtunut muusta syystä kuin työllistymisestä tai toiseen koulutukseen siirtymisestä. Kotoutumiskoulutuksen keskeyttäminen voi johtaa kotou-

tumisprosessin hidastumiseen, jos maahanmuuttaja jää kotiin ilman kotoutumista edistäviä palveluja. Tiedot jatkolusta keskeytymisen jälkeen haettiin TE-toimiston URA-asiakashallintajärjestelmästä. Tiedot löytyivät tiedoista, joita maahanmuuttajan vastuuvirkailija tai muu maahanmuuttajan kanssa asioinut virkailija oli kirjannut järjestelmään asiakasta tavatessaan tai ollessaan muuten häneen yhteydessä.

Kotoutumiskoulutuksen keskeytyessä muusta syystä TE-toimiston vastuuvirkailija oli kaikissa tapauksissa yhteydessä asiakkaaseen, jos häneen saatiin yhteys, noin kahden viikon sisällä koulutuksen keskeytymisestä, mikäli yhteydenotto nähtiin tarpeelliseksi. Asiakas joko kutsuttiin käymään TE-toimistossa ajanvarauksella tai hänen kanssaan keskusteltiin puhelimitse, mikäli asiakkaan tilanteen vuoksi ei ollut tarjolla palveluja. Asiakkaaseen ei oltu keskeytymisen jälkeen yhteydessä tai yhteydenotto hoidettiin puhelimitse tapauksissa, joissa asiakas jäi koulutuksen keskeytymisen jälkeen äitiyslomalle tai pitkälle sairauslomalle. Monissa tapauksissa asiakas otti itse yhteyttä vastuuvirkailijaansa heti koulutuksen keskeydyttyä ja joskus jo ennen keskeytymistä, jolloin jatkosuunnitelmiin päästiin heti.

Taulukossa 10 on esitetty kaikki eri jatkolut, joihin maahanmuuttajat ohjautuivat kotoutumiskoulutuksen muusta syystä keskeytymisen jälkeen Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuonna 2014–2016 toimipaikoittain. Jatkolut haettiin niiden asiakkaista, jotka asuivat paikkakunnalla kotoutumiskoulutuksen päättyessä. Jos kotoutumiskoulutus oli päättynyt paikkakunnalta pois muuttoon, ei näiden maahanmuuttajien jatkopolkua selvitetty.

Taulukko 10. Kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen jälkeisten jatkokoulukojen prosentuaalinen osuus kaikista eri jatkokouluihin sijoittuneista Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016 paikkakunnittain. Prosentuaaliset osuudet on pyöristetty lähimpään kokonaislu-
kuun

Keskeytymi- sen jälkeinen jatkokoulu	Kotka- Hamina (%)	Kouvola (%)	Lappeen- ranta (%)	Imatra (%)
Uusi koulutus < 1 kk	21	7	11	6
Uusi koulutus 1-2 kk	3	14	11	-
Uusi koulutus 2-3 kk	4	4	5	11
Uusi koulutus > 3 kk	12	4	7	-
Työkokeilu	17	7	2	11
Työnhaku päättynyt	17	-	14	11
Työllistymi- nen	6	4	-	6
Sairausloma	8	21	14	6
Yrittäjyys	2	4	2	-
Äitiysloma	3	18	23	44
Kuntouttava työtoiminta	1	-	2	-
Muutto paik- kakunnalta	1	11	5	-
Koulutusjo- nossa	4	4	5	6
Ei tietoa	2	4	-	-
Yht. n	102 223	102 28	101 57	101 18

Kotoutumiskoulutuksen keskeytyessä muusta syystä oli maahanmuuttajien yksi yleisimmistä jatkokouluista uusi koulutus. Uuteen koulutukseen sijoitettiin nopeimmillaan jo muutaman päivän kuluttua kotoutumiskoulutuksen keskeytymisestä. Tällaisissa tapauksissa kotoutumiskoulutusta ei yleensä ollut ehditty aloittaa, vaan koulutuspaikasta oli kieltäydytty toiseen koulutukseen hyväksytyksi tulemisen vuoksi. Pisimmillään uutta koulutusta odotettiin 10 kuukautta.

Työkokeilun aloittaminen oli myös yleinen jatkopolku kotoutumiskoulutuksen muusta syystä keskeytymisen jälkeen. Työkokeiluun kotoutumiskoulutuksen keskeyttänyt maahanmuuttaja ohjautui nopeimmin kahden päivän, pisimmillään yhdeksän kuukauden jälkeen koulutuksen keskeytymisestä.

Muusta syystä kuin työllistymisestä tai toiseen koulutukseen sijoittumisesta keskeytynyt kotoutumiskoulutus johti joskus asiakkuuden päättymiseen TE-toimistossa. Monet maahanmuuttajat, joiden kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syy jäi epäselväksi, eivät palanneet enää työnhakijoiksi TE-toimistoon kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen jälkeen. Usein myös henkilökohtaisesta syystä, esimerkiksi kotimaahan sairaan omaisen hoitoon lähdön vuoksi kotoutumiskoulutuksen keskeyttänyt maahanmuuttaja ei enää palannut TE-toimiston asiakkaaksi. Muutamissa tapauksissa kotoutumiskoulutuksen poissaolojen vuoksi kuulemistilaisuuteen kutsuttu ei saapunut kuultavaksi eikä enää työnhakijaksikaan.

Sairausloma ja äitiysloma olivat varsin yleisiä jatkopolkuja muusta syystä keskeytyneen kotoutumiskoulutuksen jälkeen. Usein terveydellisistä syistä kotoutumiskoulutuksensa päättänyt maahanmuuttaja jäi joskus pitkällekin sairauslomalle koulutuksen keskeytymisen jälkeen. Jos terveydellisestä syystä keskeytyneen kotoutumiskoulutuksen syynä olivat raskauden aiheuttamat terveydelliset ongelmat, oli luonnollinen jatkopolku koulutuksen keskeytymisen jälkeen äitiyslomalle siirtyminen, joskus sairausloman jälkeen.

11 OPINNÄYTETYÖN JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Kotoutuja-asiakkaiden määrän kasvu Kaakkois-Suomen TE-toimistossa näkyy myös alkaneiden kotoutumiskoulutusten määrien kasvuna. Kasvu on huomattavissa erityisesti Kymenlaaksossa, Kotka-Haminan ja Kouvolan toimipai-koissa, joissa alkaneiden koulutusten määrät sekä opiskelijamäärät kasvoivat vuonna 2016 huomattavasti edellisiin vuosiin verrattuna.

Vuoden 2015 turvapaikanhakijatilanteesta johtuen hallituksen tavoitteena on saada turvapaikanhakijoina saapuneet, oleskeluluvan saaneet maahanmuuttajat nopeammin paitsi kuntiin, myös koulutukseen. ELY-keskuksille ja vas-

taanottokeskuksille annettiin vuonna 2016 uusi ohjeistus, jonka mukaisesti pakolaistaustaiset henkilöt siirtyvät TE-toimiston kotoutumisasiakkaisiksi välittömästi oleskeluluvan saannin jälkeen. Ohjeistuksella on tähdätty siihen, että saataisiin vähennettyä luvan saaneiden omatoimista muuttoa pääkaupunkiseudulle ja muihin kasvukeskuksiin, joissa asuntotarjonta on jo muutenkin liian vähäistä. (Valtion kotouttamisohjelma, 33; Valtioneuvoston kanslia 2016, 1.)

Kaakkois-Suomen TE-toimistossa turvapaikanhakijoina vuonna 2015 saapuneet alkoivat näkyä asiakasmäärissä kesällä 2016 ja heille pyrittiin järjestämään koulutuspaikka kotoutumiskoulutuksessa mahdollisimman pian TE-toimiston asiakkuuden alettua. Esimerkiksi Kotka-Haminan toimipaikassa käynnistettiin useampi ylimääräinen, alkeista lähtevä kotoutumiskoulutus kesän ja talven 2016 aikana. Uusien kotoutuja-asiakkaiden määrät jatkoivat kasvuaan edelleen alkuvuonna 2017 ja uusia, alkeista lähteviä kotoutumiskoulutusten ryhmiä on tarkoitus aloittaa aina, kun ryhmässä on tarpeeksi osallistujia.

Uusien asiakkaiden määrän kasvu näkyy myös vuonna 2016 alkaneiden kotoutumiskoulutuksen alkaneissa moduuleissa. Vuoden aikana alkoi eniten ensimmäisten moduulien kotoutumiskoulutuksia, mitkä on suunnattu kieltä hyvin vähän tai ei lainkaan osaaville, yleensä uusille maahanmuuttaja-asiakkaille.

11.1 Kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen koulutuksen tai työllistymisen vuoksi

Vaikka kotoutumiskoulutusten opiskelijamäärät kasvoivat Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosien 2014–2016 aikana, pysyivät keskeytymisten määrät samankaltaisina. Kotka-Haminan ja Kouvolan toimipaikoissa, joissa koulutukseen hyväksytyjen määrä kasvoi eniten, keskeytymismäärät päinvastoin vähenivät vuonna 2016.

Imatran toimipaikan vuoden 2014 huomattavan suurta kotoutumiskoulutuksen keskeytymismäärää selittää opiskelijoiden siirtyminen toiseen koulutukseen. Imatralla kotoutumiskoulutukset toteutettiin vuonna 2014 noin vuoden mittaisina, joten monet opiskelijat ehtivät saavuttaa koulutuksen aikana ammatilliseen koulutukseen tarvittavan kielitaidon ja siirtyä kotoutumiskoulutuksesta ammatilliseen koulutukseen. Myös vuonna 2016 Imatran toimipaikan kotoutu-

miskoulutusten keskeytymiset johtuivat muita toimistoja huomattavasti useammin toiseen koulutukseen sijoittumisesta, tällöin opiskelijat siirtyivät kotoutumiskoulutuksesta ammatilliseen koulutukseen valmentavaan koulutukseen. Imatran toimipaikassa toiseen koulutukseen siirtyminen oli yleisin kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syy, muilla TE-toimistolla yleisimmän keskeytymisen syyn ollessa muu syy.

Toiseen koulutukseen sijoittuminen on perusteltu syy keskeyttää kotoutumiskoulutus sekä työvoimapolitiisesti että maahanmuuttajan kotoutumisprosessin kannalta. Toinen koulutus, johon maahanmuuttaja kotoutumiskoulutuksesta siirtyi, oli yleensä lisää valmiuksia antavaa koulutusta – joko ammatillista koulutusta tai siihen valmentavaa koulutusta.

Kolmesta kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syystä (työllistyminen, toiseen koulutukseen siirtyminen ja muu syy) työllistyminen oli vähiten esiintynyt syy kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016. Parhaiten kotoutumiskoulutukseen osallistujat työllistyivät Imatran toimipaikassa vuonna 2014, jolloin 18 % kotoutumiskoulutuksen keskeytymisistä johtui työllistymisestä.

Sisäministeriön (2013, 8) mukaan maahanmuuttajien keskuudessa esiintyy työttömyyttä kantaväestöön verrattuna kolme kertaa enemmän. Asia näkyy myös kotoutumiskoulutusten keskeytymisissä. Kun kieltä paremmin osaavankin maahanmuuttajan työllistymismahdollisuudet ovat heikommat, ovat ne kielitaidon kehitysvaiheessa vieläkin heikommat. Kesken kotoutumiskoulutuksen sijoitutaan työelämään vain harvoin.

Valtion kotouttamisohjelman mukaan maahanmuuttajien keskuudessa pakolaistaustaiset työllistyvät muita maahanmuuttajia hitaammin. Myös tämä seikka näkyy kotoutumiskoulutusten keskeyttämisissä. Vuosien 2014–2016 aikana yhdenkään pakolaistaustaisen kotoutumiskoulutus ei keskeytynyt työllistymisen vuoksi Kaakkois-Suomen TE-toimistossa.

11.2 Kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen muusta syystä

Muusta syystä kuin työllistymisestä tai toiseen koulutukseen sijoittumisesta johtunut kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen oli selkeästi yleisin koulutuksen keskeytymisen syy Kaakkois-Suomen TE-toimiston kotoutumiskoulutuksissa vuosien 2014–2016 aikana.

Muusta syystä keskeytyneen kotoutumiskoulutuksen selityksenä olivat useimmiten maahanmuuttajan terveydelliset ongelmat, muun koulutuksen alkaminen, paikkakunnalta pois muutto ja poissaolojen vuoksi tapahtunut koulutuksesta erottaminen. Yleistä myös oli, ettei muusta syystä keskeytyneen kotoutumiskoulutuksen syy selvinnyt.

11.2.1 Keskeytymisen syynä terveydentila

Yleisin muusta syystä keskeytymisen syy kaikissa Kaakkois-Suomen TE-toimiston toimipaikkojen kotoutumiskoulutuksissa olivat terveydelliset syyt. Maahanmuuttajilla, jotka joutuivat keskeyttämään kotoutumiskoulutuksen terveydellisistä syistä, esiintyi muun muassa raskauden aikaisia ongelmia, tuki- ja liikuntaelinongelmia, verenkiertoelimistön ongelmia ja mielenterveyden ongelmia. Joillakin opiskelijoilla kohonneen verenpaineen tai diabeteksen hoito ei ollut tasapainossa, mikä johti kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen.

Schubertin (2013, 68) mukaan pakolaistaustaiset maahanmuuttajat saapuvat usein traumaattisista oloista. Myös Kaakkois-Suomen TE-toimiston alueella pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla esiintyy traumataustaa. Hallan (2007, 472) mukaan psyykkiset oireet, jotka johtuvat traumataustasta, voivat olla hankalia tunnistaa ja ymmärtää viranomaistyössä. Traumataustasta johtuvista oireista kärsivää asiakasta saatetaan pitää vain vaikeina tai hankalina asiakaina.

Psyykkistä oireilua ei välttämättä tunnisteta TE-toimistossa ja maahanmuuttaja voidaan erottaa kotoutumiskoulutuksesta liiallisten poissaolojen vuoksi ilman että häntä osataan ohjata eteenpäin oikeisiin palveluihin. Kehittämiskohteenä Kaakkois-Suomen TE-toimistoissa on tiedon saaminen ja osaamisen kehittäminen traumataustasta johtuvien psyykkisten oireiden tunnistamisessa

ja eteenpäin ohjaamisessa pakolaistaustaisten asiakkaiden määrän kasvettua merkittävästi. Kehittämisen kohteena on myös moniammatillisen yhteistyön lisääminen entisestään, jotta asiakas osataan ohjata oikea-aikaisesti ja oikeaan paikkaan. Riskinä on, että oireileva maahanmuuttaja ohjataan toistuvasti TE-toimiston kotoutumista tukeviin palveluihin, jotka myös keskeytyvät toistuvasti samojen terveydellisten ongelmien vuoksi, ongelmien samalla jopa pahentuessa.

Härkäpään (2014, 26) tutkimuksen mukaan opiskelijoiden mahdollinen traumatausta tulisi olla kouluttajien tiedossa oppimisvalmiuksien ja aikaisemman koulutuksen lisäksi, jotta kouluttaja voi vaikuttaa opetusmenetelmiin ennen koulutuksen alkamista. Kaakkois-Suomen TE-toimistossa kotoutumisasiantuntijoilla on harvoin etukäteistietoa asiakkaan traumataustasta, joten sitä ei voida myöskään kouluttajille kertoa. Aina pakolaistaustaisen maahanmuuttajan sosiaaliohjaajallakaan ei ole ollut tietoa asiakkaan taustasta, joten hän ei ole osannut siitä TE-toimistossa kertoa.

Vuonna 2016 uuden ohjeistuksen myötä turvapaikanhakijoina saapuneet maahanmuuttajat tulevat TE-toimiston asiakkuuteen heti oleskeluluvan saatuaan usein asuessaan vielä vastaanottokeskuksessa. TE-toimistolla on käytössään näistä asiakkaista vain se tieto, minkä asiakas itse TE-toimistossa kertoo, TE-toimisto ei yleensä saa vastaanottokeskuksilta etukäteistietoa asiakkaista. Läheskään kaikki traumataustan omaavat asiakkaat eivät taustastaan itse osaa kertoa, vaan asia saattaa paljastua vasta myöhemmin kotoutumiskoulutuksessa mahdollisesti esiin tulevien ongelmien myötä. Tosin, kuten aiemmin sanottu, ongelmien esiin tulon myötäkin traumataustaa ei aina silti tunnisteta, mikäli asiakas ei itse osaa taustastaan kertoa.

TE-toimistossa kehittämisen kohteena on tiedon saanti maahanmuuttajien taustoista, jotta asiakkaan neuvonta ja palveluihin ohjaus olisi järkevää ja oikea-aikaista ja sitä kautta myös kotoutumisprosessia tehostavaa. Valtion kotouttamisohjelmassa korostetaan viranomaisten tiivistä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa erityisesti pakolaistaustaisten asiakkaiden kohdalla erittäin tärkeänä sosiaalitoimen, kuntien, vastaanottokeskusten ja työvoimaviranomaisten kesken. Kotouttamisohjelman mukaisesti yhteistyön tulisi olla paitsi kehittämisen kohde, myös selkeyttämisen kohde, jotta maahanmuuttajan kotoutumispolusta

saataisiin mahdollisimman ehyt ja kotoutumista tukeva. Usein yhteistyö ja ennen kaikkea tiedon jakaminen koetaan ongelmalliseksi jo siksi, ettei ole varmuutta mitä voi ja mitä ei voi kertoa salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden vuoksi.

Pöyhösen ym. (2011, 135, 141) mukaan työvoimahallinnon ja kunnan vastuualueita erityistukea tarvitsevien maahanmuuttajien kohdalla tulisi myös selkeyttää ja jäsentää. Tulisi miettiä, milloin maahanmuuttaja hyötyy eniten TE-toimiston kotoutumista edistävistä palveluista ja milloin joistain muista palveluista. Kaakkois-Suomen TE-toimiston toteuttama kotoutumiskoulutus järjestetään viitenä päivänä viikossa, noin seitsemän tuntia joka päivä. Myös Ruhasen (2013, 29) mukaan terveysongelmainen maahanmuuttaja ei välttämättä tähän kykene.

Ruhasen (2013, 29) mukaan TE-toimiston kotoutumiskoulutukseen kykenevämmien ihmisten kohdalla tulisi miettiä vaihtoehtoisia tapoja opiskella kieltä esimerkiksi kunnan tai kolmannen sektorin järjestämällä suomen kielen lyhytkestoisilla kursseilla. Tämä asia tulisi ottaa mietintään myös Kaakkois-Suomen TE-toimistossa yhteistyökumppaneiden kanssa käytävissä keskusteluissa. Maahanmuuttajan kotoutumisaika kuluu hukkaan, jos hän ei kykene kotoutumiskoulutukseen tai muihin TE-toimiston kotoutumista edistäviin palveluihin, vaan joutuu keskeyttämään palvelun ja jäädä kotiin odottamaan parempaa hetkeä palveluista suoriutumiseen. Kuten Kotouttaminen.fi-sivuillakin todetaan, oikea-aikainen koulutukseen ohjaus ja onnistunut kotoutumiskoulutus ovat edellytyksiä kotoutumisen onnistumiselle.

Maahanmuuttajaväestön terveydentilaa tulisi selvittää enemmän. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan maahanmuuttajaväestö tarvitsee terveyden edistämisen toimia erityisesti diabeteksen, toimintakyvyn rajoitteiden ja lihavuuden ehkäisemiseksi. Lisäksi tarvitaan mielenterveyspalveluiden kehittämistä ja parantamista kiireellisesti, nykyinen järjestelmä ei tavoita kaikkia apua tarvitsevia. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen mukaan maahanmuuttajien terveydentilasta ja hoitotarpeista on tutkimustietoa puutteellisesti ja tarvetta olisi nopeasti maahanmuuttajien fyysisistä ja psyykkisistä terveydentilaa koskevista tutkimuksista.

Timosen ym. (2016, 28) mukaan monilla maahanmuuttajilla on kantaväestöön verrattuna korkeampi kynnys terveyspalveluihin hakeutumiseen, mikä saattaa myöhemmin aiheuttaa akuutin hoidon tarvetta. Asia on tullut esille myös TE-toimistoissa. Vaikka maahanmuuttaja kertoisikin terveydellisistä ongelmistaan ja kotoutumiskoulutus saattaa keskeytyä niiden vuoksi, on häntä vaikea saada kääntymään terveyspalveluiden puoleen.

11.2.2 Keskeytymisen syynä muun koulutuksen alkaminen

Yksi yleisimpiä syitä kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen oli muu syy, minkä selittävänä tekijänä oli muun koulutuksen alkaminen. Näissä tapauksissa maahanmuuttaja oli hyväksytty kotoutumiskoulutukseen, mutta oli samaan aikaan hyväksytty myös toiseen, maahanmuuttajan palvelutarvetta eli kotoutumista tukevaan koulutukseen. Tapauksissa toinen koulutus oli alkanut hieman myöhemmin, mutta kuitenkin niin pian ettei maahanmuuttajan kannattanut aloittaa kotoutumiskoulutusta.

Suurimmassa osassa tapauksista oli kyseessä maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava koulutus eli VALMA-koulutus. Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava koulutus on perusteltu omaehtoinen koulutus maahanmuuttajille, jotka miettivät mitä haluaisivat opiskella. VALMA-koulutuksessa saa lisätietoa jatko-opintojen erilaisista mahdollisuuksista ja voi samalla vahvistaa opiskeluvalmiuksiaan ja myös kielellisiä valmiuksiaan ammatillista koulutusta varten. Näin ollen koulutus on perusteltua varsin monelle maahanmuuttajalle kotoutumisprosessin tukemiseksi.

Vaikka kahteen koulutukseen valinta ei aiheutakaan haittaa maahanmuuttajalle tai hänen kotoutumisprosessille, on se ongelmallista TE-toimiston kannalta. Kahden koulutuksen päällekkäiset valinnat näkyvät opinnäytetyön tuloksissa ongelmallisimpana Kotka-Haminan toimipaikassa. Vuosina 2015 ja 2016 Kotkan toimipaikka teki kotoutumiskoulutuksen opiskelijavalinnat ennen VALMAN opiskelijavalintojen selviämistä. Vuonna 2016 tilanne erottui opinnäytetyön aineistossa selkeästi, kun monet kotoutumiskoulutukseen hyväksytyt saivat kotoutumiskoulutukseen valinnan jälkeen tiedon VALMA-valinnasta ja kertoivat aloittavansa mieluummin sen.

Päällekkäiset valinnat teettävät TE-toimistossa kaksinkertaista työtä, kun jo valittujen tilalle on valittava uudet opiskelijat. Tieto valinnasta on myös saatava valituille mahdollisimman pian, jotta he ehtivät järjestää asiansa, esimerkiksi lasten päivähoidon, ajoissa ennen koulutuksen alkamista. Jatkossa TE-toimiston ja koulutusten tuottajien yhteistyötä olisi hyvä kehittää, jotta päällekkäisiltä valinnoilta vältyttäisiin.

11.2.3 Keskeytymisen syynä muutto tai erottaminen poissaolojen vuoksi

Yksi yleisimmistä muista syistä kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen oli paikkakunnalta pois muutto. Kaakkois-Suomen TE-toimiston alueelta muutettiin eniten pääkaupunkiseudulle – Helsinkiin, Vantaalle ja Espooseen. Kuten Valtion kotouttamisohjelma ja Sisäministeriö (2013, 8) on todennut tilanteesta Suomen laajuisesti, myös Kaakkois-Suomesta maahanmuuttajat, erityisesti nuoret, haluavat kasvukeskuksiin ja parempien työllistymismahdollisuuksien äärelle.

Vaikka vastaanottokeskukset ja TE-toimistot ovatkin noudattaneet ohjeistusta ohjata turvapaikanhakijoina saapuneet maahanmuuttajat heti oleskeluluvan saannin jälkeen TE-toimiston asiakkuuteen ja kotoutumiskoulutukseen, ei koulutuspaikka ole aina sitonut maahanmuuttajaa paikkakunnalle. Moni turvapaikanhakijana saapunut ilmoittaa ensimmäistä kotoutumissuunnitelmaa laadittaessa halustaan muuttaa pääkaupunkiseudulle, missä usein asuu enemmän tuttuja. Nämä maahanmuuttajat ovat valmiita keskeyttämään kotoutumiskoulutuksensa silläkin uhalla, että uutta koulutusta voi joutua pääkaupunkiseudulla odottamaan pitkään.

Kotoutumiskoulutuksesta erottaminen poissaolojen vuoksi osoittautui myös yleiseksi muun koulutuksen keskeyttämisen syyksi. Jokainen opiskelija oli kutsuttu ennen erottamispäätöstä kuulemistilaisuuteen TE-toimistoon oman kannan ilmaisemista varten. TE-toimiston asiakashallintajärjestelmään ei kirjata tietoa kuulemistapahtumasta, mutta jokaisesta kuulemistilanteesta tehdään arkistoitava pöytäkirja.

Kuulemistilaisuuksien pöytäkirjoista ilmeni, että yli puolessa tapauksista opiskelijan koulutuksen keskeytymiseen johtaneiden poissaolojen taustalla oli terveydellinen syy. Kuultavat opiskelijat kertoivat muun muassa pahasta päänsärystä, selkäkivusta, rintakivusta, masennuksesta ja mielenterveysongelmista, joiden vuoksi poissaoloja oli kertynyt. Oli myös tapauksia, joissa kotimaan ikävät tapahtumat ja läheisten kuolemat ja katoamiset aiheuttivat surua ja stressiä, mikä esti nukkumisen, ja näin ollen kotoutumiskoulutukseen oli aamulla vaikea lähteä. Vain muutamilla kuultavista oli esittää sairauslomatoistuksia kertomansa tueksi, suurin osa ei ollut hakeutunut lääkäriin.

Kuten jo aiemmin todettu, maahanmuuttajien terveydentilaan tulisi paneutua paremmin ja keskustelua käydä enemmän. Terveydelliset ongelmat ovat ainakin Kaakkois-Suomen TE-toimiston alueella yksi keskeisistä kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syistä. Heikko ja usein selvittämätön ja hoitamaton terveydentila on uhka onnistuneelle kotoutumiselle.

11.2.4 Keskeytyminen lapsen hoidon vuoksi ja yksilöimättömät syyt

Kun opinnäytetyössä selvitettiin kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen johtaneita muita syitä, jouduttiin syyksi usein kirjaamaan yksilöimätön syy ”ei tietoa”. Syy kirjattiin, kun TE-toimiston asiakashallintajärjestelmästä ei löytynyt selittävää syytä kotoutumiskoulutuksen keskeytymiseen. Osassa tapauksissa syy ei selvinnyt, koska kotoutumiskoulutuksen keskeyttänyt opiskelija katosi. Tilanteissa joissa opiskelijaan ei enää saatu yhteyttä ja hänen työnhakunsa päättyi, on selvää, ettei kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syy selvinnyt.

Osassa tapauksista kotoutumiskoulutuksen keskeyttäneen opiskelijan asiakkuus jatkui TE-toimistossa ja hänen kanssaan oli sovittu uusista kotoutumista tukevista palveluista, mutta asiakashallintajärjestelmästä ei löytynyt tietoa koulutuksen keskeytymisen syystä. Todennäköisesti näissä tapauksissa koulutuksen keskeytymiseen johtaneena syynä oli ollut jokin hyväksyttäväksi katsottu syy, jolloin myös kuulemismenettely tai selvityksen pyyntö koulutuksen keskeytymisen syystä oli nähty aiheettomaksi.

Vaikka kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syy olisikin hyväksyttävä, on tieto tärkeää kirjata ylös muiden asiakkaan tilannetta koskevien asioiden

ohella. TE-toimiston kotoutumisasiakkailla on oma vastuuvirkailija, joka hoitaa suurimmaksi osaksi yhteydenpidon asiakkaan kanssa koko kotoutumisajan. Lomien aikana ja muissa poissaolotapauksissa sekä myös puhelinpalvelussa asiakkaan asioita hoitavat muutkin virkailijat ja on tärkeää, että kaikki tieto asiakkaan tilanteesta ja keskustelluista asioista on luettavissa. Tarkka kirjaaminen tekee työn näkyväksi ja parantaa työn tavoitteellisuutta ja jatkuvuutta, kun jokaisella asiakasta kontaktoivalla virkailijalla on yhteinen tieto tilanteesta. Tietojen kirjaaminen on myös sekä asiakkaan että viranomaisen oikeusturvan kannalta välttämätöntä.

Lapsen hoidon ongelmat eivät olleet yleisimpien kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten tai aloittamatta jättämisten syinä, Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014–2016 kotoutumiskoulutus jäi alkamatta lapsen hoito-ongelmien vuoksi eniten Kotka-Haminan toimipaikassa. Asia haluttiin nostaa opinnäytetyössä esiin, koska tapausten esiintyminen oli selvässä kasvussa Kotka-Haminan toimipaikassa tarkasteluvuosien aikana. Vuonna 2016 tapauksia esiintyi jo enemmän kuin kahtena aikaisempana vuotena yhteensä. Vuoden 2016 tapauksistakin suurin osa ajoittui syksyn ja alkutalven alkaviin kotoutumiskoulutuksiin. Myös Kouvolan toimipaikassa lapsen hoito-ongelma nousi kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syyksi tarkasteluvuosien aikana ensimmäisen kerran vuonna 2016.

Opetus- kulttuuriministeriön (2016, 26) julkaisemassa Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi - kipupisteet ja toiminta-esitykset-julkaisussa yhtenä toimintaesityksenä on huolehtia kotoutumiskoulutukseen osallistuvan vanhemman alle kouluikäisille lapsille varhaiskasvatuspaikka. Kaakkois-Suomen TE-toimiston alueella on kuitenkin todettu, että kunnilla ei aina ole valmiutta taata jokaiselle lapselle varhaiskasvatuspaikkaa niin nopeasti kuin perheellä olisi tarvetta. Tieto vanhemman kotoutumiskoulutuspaikasta, erityisesti varasijoille valituista, voi tulla maahanmuuttajalle hyvinkin lyhyellä varoitusaajalla, jolloin kunta ei ole aina pystynyt varhaiskasvatuspaikkaa järjestämään. Jos paikka joskus nopeasti järjestyykin, saattaa se olla autottomalle maahanmuuttajalle kulkemisen kannalta lähes mahdottomassa paikassa.

Kotoutumiskoulutuksen lapsen hoito-ongelmien vuoksi aloittamatta jättäneiden määrää kasvatti Kotka-Haminan toimipaikassa uutena ryhmänä syksyn ja talven 2016 aikana vielä vastaanottokeskuksissa asuvat maahanmuuttajat. Yksinhuoltajana maahan saapunut vanhempi oli tullut TE-toimiston asiakkuuteen ohjeistuksen mukaisesti heti oleskeluluvan saatuaan, ja hänelle oli myös järjestynyt koulutuspaikka kotoutumiskoulutukseen, mutta koulutus ei päässyt alkamaan puuttuvien lasten varhaiskasvatuspaikkojen vuoksi. Vastaanottokeskuksessa asuvan vanhemman lapsille ei kunta voi järjestää varhaiskasvatuspaikkaa. Yksin maahan tulleiden vastaanottokeskuksessa asuminen ei ollut ongelma kotoutumiskoulutuksen aloittamisessa, vaan kesästä 2016 alkaen moni Kotkan alueella vastaanottokeskuksessa asuva on aloittanut kotoutumiskoulutuksen ja suorittanut moduuleita loppuun vastaanottokeskuksessa asuessaan.

Kotoutumisajan hyödyntämisen kannalta olisi parempi, mikäli lasten hoitoa ei pystytä järjestämään, että turvapaikanhakijana maahan saapunut yksinhuoltaja tulee TE-toimiston asiakkuuteen vasta sitten, kun hänellä on mahdollisuus saada lapsilleen hoitopaikka. Kun ongelma huomattiin, näin myös vastaanottokeskuksia alettiin ohjeistaa Kaakkois-Suomen TE-toimiston alueella. Tilanne on harmillinen, sillä yleensä yksinhuoltajanakin maahan saapuneet ovat erittäin kiinnostuneita ja motivoituneita aloittamaan kotoutumiskoulutuksen ja uuden kotimaan kielen opiskelun ja joutuvat koulutuksen alkamista odottamaan itsestään johtumattomista syistä.

11.3 Kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen jälkeen

Kaakkois-Suomen TE-toimistossa kotoutumiskoulutuksensa vuosien 2014–2016 aikana keskeyttäneiden jatkon suunnittelu ja sitä myöten kotoutumisen tukeminen jatkuivat TE-toimistoissa varsin nopeasti kotoutumiskoulutuksen keskeyttämisen jälkeen. Yhteydenotto asiakkaaseen tapahtui keskimäärin kahden viikon sisällä kotoutumiskoulutuksen keskeyttämisestä. Seuraavaan kotoutumista tukevaan palveluun ohjaamisen nopeuteen vaikuttivat esimerkiksi palveluiden saatavuus ja maahanmuuttajan henkilökohtainen tilanne. Esimerkiksi terveydellisistä syistä koulutuksen keskeyttämään joutunut maahanmuuttaja ohjattiin uuteen palveluun luonnollisesti vasta terveydentilan niin salliessa.

Yleisin jatkokolku, uusi koulutus, oli useimmiten toivottavin jatkokolku myös maahanmuuttajan itsensä mielestä. Parhaimmillaan uuteen koulutukseen pääsi nopeastikin, mutta huonoimmissa tapauksissa uutta koulutusta joutui odottamaan kymmenenkin kuukautta edellisen koulutuksen keskeytymisen jälkeen. Uuden koulutuksen alkamisen nopeuteen vaikutti opinnäytetyössä havaitun mukaan moni seikka. Jos kotoutumiskoulutus keskeytyi esimerkiksi motivaation puutteesta johtuviin poissaoloihin, ei henkilöä ohjattu heti uudelleen toiseen koulutukseen, vaan hänen kanssaan mietittiin muita kotoutumista edistäviä palveluja ennen seuraavaa koulutusta.

Kaakkois-Suomen TE-toimistossa työkokeilua käytetään usein kotoutumista edistävänä palveluna kotoutumiskoulutuksen keskeytyessä, kuten myös kotoutumiskoulutuksen moduulien väleissä. Työkokeilussa pääsee tutustumaan eri aloihin ja ammatteihin Suomessa ja voi miettiä omia ammatinvalinta- ja uravaihtoehtoja sekä oppii käytännön kielitaidon lisäksi myös ammattialan sanastoa. Ammattitaitoista maahanmuuttajaa työkokeilu voi auttaa oman osaamisen riittävyys selvittämisessä sekä voi toimia myös väylänä työmarkkinoille. Työkokeilupaikka-mahdollisuuksia tarvitaankin kunnissa lisää, erityisesti miesten suosimilla aloilla on pulaa työkokeilupaikoista.

Joissakin tapauksissa, joissa maahanmuuttaja joutui odottamaan uutta koulutusta pitkään keskeytyneen kotoutumiskoulutuksen jälkeen, oli syynä terveydentila. Ongelmallisia olivat tilanteet, joissa maahanmuuttaja oli selkeästi sairas, mutta ei ollut käynyt tai ei halunnut mennä lääkäriin. Joitakin asiakkaita vastuuvirkailija oli lähettänyt työttömien terveystarkastukseen, mutta aina silloinkin asiakas ei aikaa terveydenhuoltoon varannut. Epäselväksi jäi miksi lääkäriin ei hakeuduta, oliko kyseessä esimerkiksi pelko kielimuurista tai kulttuurieroihin liittyvät asiat. Maahanmuuttajat voisivat hyötyä matalan kynnyksen terveydenhuollon palveluista, joihin olisi helppo päästä ja mennä ja mistä tarvittaessa voitaisiin ohjata eteenpäin.

Joskus seuraavaa koulutusta keskeytyneen koulutuksen jälkeen joutui odottamaan pitkään, koska maahanmuuttajalle sopivaa koulutusta ei ollut järjestynyt. Jokainen kotoutumiskoulutuksen moduuli vaatii tietyn määrän osallistujia voidakseen alkaa ja joskus osallistujamäärän kokoon saaminen kestää pidempään. Mikäli vastaavaa koulutusta ei ole alkamassa omaehtoisena tai

maahanmuuttaja ei ole hakenut omaehtoiseen kotoutumiskoulutukseen, odotusaika voi venyä.

Tapauksia, joissa kotoutumiskoulutuksen keskeyttänyt maahanmuuttaja olisi jäänyt tyhjän päälle ilman mitään palveluja, esiintyi Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vähän. Muutama henkilö oli keskeyttänyt kotoutumiskoulutuksensa juuri tarkastelujakson loppupuolella, joulukuussa 2016, eivätkä he olleet ehtineet vielä aloittaa muuta palvelua. Vain muutamassa tapauksessa ei ollut löydettävissä mitään tietoa mistään tulevasta, sovitusta palvelusta, ainoastaan tieto maahanmuuttajan työnhakijana olosta. Nämä asiakkaat eivät olleet enää kotoutumislain piirissä olevia asiakkaita.

Kuvaan 1 on lopuksi koottu opinnäytetyön tulosten perusteella esiin nousseet työn kehittämisen kohteet Kaakkois-Suomen TE-toimistossa. Kehittämisen kohteet ovat nousseet esille tarkasteltaessa kotoutumiskoulutuksissa tapahtuneita keskeytymisiä ja niiden syitä.

Yhteistyön kehittäminen	Osaamisen kehittäminen traumataustaisista	Kirjaamisen tarkkuuden lisääminen
<ul style="list-style-type: none"> • tiedon vaihtaminen ja jakaminen • oikea-aikainen palveluohjaus • terveydentilan selvittäminen • vaihtoehtoisten tapojen löytäminen kielen opiskeluun • päällekkäisten koulutusvalintojen välttäminen • ehkäisevä työote 	<ul style="list-style-type: none"> • oireiden tunnistaminen • oikeisiin palveluihin ohjaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • työn näkyväksi tekeminen • tiedon välitys • tavoitteellisuuden ja jatkuvuuden parantaminen • oikeusturva

Kuva 1. Kaakkois-Suomen TE-toimiston työn kehittämiskohteet opinnäytetyön tulosten perusteella

12 POHDINTA

Työvoimakoulutusten keskeytymisiä ja keskeytymisen syitä on tutkittu vähän, kotoutumiskoulutuksen keskeytymisestä tai sen syistä tutkimuksia ei ole lainkaan. Maahanmuuttajien määrän kasvusta johtuen kotoutumisen osatekijöihin tulisi kiinnittää entistäkin enemmän huomiota. Maahanmuuttajat tuovat Suomeen inhimillisiä voimavaroja ja voivat toimia yhtenä huoltosuhde-ongelman ratkaisun avaimena. Onnistunut kotoutumisprosessi, kotoutumiskoulutus yhtenä sen osana, on arvokas ja tavoiteltava asia sekä maahanmuuttajalle itselle että koko Suomelle.

Opinnäytetyön tulokset antoivat vastauksia tutkimustehtäviin. Tulokset antoivat vastauksen siihen, kuinka paljon ja mistä syistä kotoutumiskoulutuksen keskeytymisiä tapahtui Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosien 2014–2016 aikana. Opinnäytetyön tuloksista selvisi myös se, mitä kotoutumiskoulutuksen keskeyttäneen maahanmuuttajan kotoutumisprosessissa tapahtui koulutuksen keskeytymisen jälkeen.

Kaljusen (2015) pro gradu -tutkielmassa työvoimakoulutusten työllistymisvaikutuksista työvoimakoulutus keskeytyi 22 %:lla opiskelijoista. Kaakkois-Suomen TE-toimiston kotoutumiskoulutuksessa keskeytymisprosentti oli 21 %. Keskeytymisprosentti oli koulutuksissa lähes sama, mutta syyt olivat hyvin erilaiset. Kaljusen tutkielmassa yleisin keskeytymisen syy oli työllistyminen (46 %), kotoutumiskoulutuksessa työllistymisen vuoksi koulutus keskeytyi huomattavasti harvemmin (10 %). Toiseksi eniten Kaljusen tutkielmassa koulutus keskeytyi toiseen koulutukseen siirtymisen vuoksi (28 %), kotoutumiskoulutuksessa toiseen koulutukseen siirtyi 25 % koulutuksen keskeyttäneistä. Kotoutumiskoulutuksessa muut syyt olivat yleisin syy koulutuksen keskeytymiseen (66 %), joista terveydelliset syyt keskeytymisen syynä oli 29 %:lla tapauksista. Terveydellisten syiden osuus koulutuksen keskeytymiseen oli Kaljusen tutkielmassa 13 %:lla.

Opinnäytetyön tulokset osoittivat, että kotoutumiskoulutuksen keskeytyminen enemmän toivotuista syistä eli työllistymisestä ja toiseen, esimerkiksi ammatilliseen, koulutukseen siirtymisestä ei ollut niin yleistä kuin jostain muusta

syystä keskeytyminen. Koulutuksen keskeytyminen erityisesti terveydellisistä syistä oli yleistä.

Hinkka (2015) totesi pro gradu -tutkielmassaan kotoutumiskoulutuksen toistuvien poissaolojen syinä olevan esimerkiksi sairaudet ja traumat. Opinnäytetyön tulosten voidaan katsovan tukevan tietoa. Kun kotoutumiskoulutus usein keskeytyi terveydellisistä syistä, on keskeytymistä edeltävien ja usein keskeytymiseen johtaneiden poissaolojen syy ollut myös todennäköisesti terveydellinen. Maahanmuuttajien terveydentilaa, terveydellisiä ongelmia ja ongelmien yhteyttä kotoutumisen onnistumiseen tulisi tutkia enemmän. Tarvitaan enemmän tietoa siitä, millaisia terveydellisiä ongelmia maahanmuuttajilla esiintyy ja kuinka paljon. Terveydelliset ongelmat ovat riski onnistuneelle kotoutumiselle, mikäli ongelmia ei tunnisteta eikä niihin puututa.

Opinnäytetyössä ei oltu kiinnostuneita maahanmuuttajan iästä tai maahantulon syystä ja niiden mahdollisesta yhteydestä kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syihin. Mielenkiintoista olisi selvittää eroaako maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen keskeytymisten määrät ja keskeytymisen syyt eri-ikäisten ja eri syistä maahan saapuneiden välillä. Keskeytyykö esimerkiksi pakolais- taustaisten opiskelijoiden koulutus useammin vai ei ja eroavatko terveydellisistä syistä keskeytymiset eri syistä maahan tulleiden välillä?

Mielenkiintoista olisi myös selvittää, onko muun syiden vuoksi koulutuksen keskeytyminen toistuvaa. Opinnäytetyössä kirjattiin ylös jokaisen kotoutumiskoulutuksen osalta keskeytymisten syyt, mutta ei seurattu, toistuiko sama syy saman maahanmuuttajan kohdalla useammassa koulutusjaksossa. Mikäli esimerkiksi terveydellisistä syistä kotoutumiskoulutuksensa keskeyttämään joutunut maahanmuuttaja ohjataan koulutukseen uudelleen terveysongelmaa tunnistamatta tai siihen puuttumatta ja keskeytyminen toistuu, kotoutumiskoulutuksen ja kielen oppimisen kannalta kotoutuminen ei edisty ja saattaa aiheuttaa maahanmuuttajalle turhautumista ja ongelmien lisääntymistä. Jatkuva koulutusten aloittaminen ja keskeytyminen aiheuttaa myös kustannusvaikutuksia, terveydentilan ollessa kyseessä myös terveydenhuollolle ongelmiin puuttumisen ja mahdollisen hoidon aloituksen pitkittyessä.

Tutkimustiedolle olisi tarvetta myös kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuudesta. Tulisi selvittää, kuinka nopeasti koko kotoutumiskoulutuksen suorittanut maahanmuuttaja työllistyy tai aloittaa ammatillisen koulutuksen. Hyvä olisi selvittää myös, kuinka suuri osuus kotoutumiskoulutuksen suorittaneista on edelleen työttömänä pidemmällä aikavälillä. Jatkossa, kun Opetushallituksen (2015) esittämät uudet, entistä työelämälähtöisemmät ja ammatillisesti suuntautuneemmat koulutusmallit tulevat laajemmin käyttöön kotoutumiskoulutuksissa, olisi mielenkiintoista selvittää parantavatko ne maahanmuuttajien työllistymismahdollisuuksia jo kotoutumiskoulutuksen aikana tai sen jälkeen.

Kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuutta ja merkitystä maahanmuuttajien itsensä mielestä olisi myös mielenkiintoista selvittää maahanmuuttajilta, joiden kotoutumiskoulutuksen suorittamisesta ja maahan saapumisesta on jo kulunut aikaa. Olisi mielenkiintoista kuulla maahanmuuttajilta itseltään millaiseksi he kokevat kotoutumiskoulutuksen roolin kotoutumisprosessissaan ja onko heille jälkeenpäin noussut mieleen tekijöitä, joita nyt toivoisivat osaksi kotoutumiskoulutustaan. Mielenkiintoista olisi myös selvittää millainen merkitys maahanmuuttajille on sillä, että työvoimakoulutuksena kotoutumiskoulutukseen osallistuminen on edellytyksenä työttömyysetuuden maksamiselle.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin TE-toimiston URA-asiakashallintajärjestelmästä. Opinnäytetyön tulosten luotettavuutta heikentävän virheen mahdollisuus aineiston keräämisen vaiheessa on olemassa. Havaintomatriisiin kerätyt tiedot kerättiin huolellisesti ja tarkistettiin useaan kertaan, mikä vähentää väärin kirjatun tiedon mahdollisuutta, mutta ei poista sitä kokonaan. Virheen mahdollisuus on ollut olemassa myös siinä vaiheessa, kun kotoutumiskoulutuksen keskeytymisen syy on merkitty URA-järjestelmään. Virheen mahdollisuuden olemassaolo vaikuttaa myös tulosten toistettavuuteen. Koska virheen mahdollisuus havaintojen merkintävaiheessa on olemassa, ei voida varmasti sanoa että kaksi tutkijaa saisi täsmälleen samat tulokset. (Heikkilä 2014; Hirsjärvi ym. 2009, 231.)

Väärinymmärryksen mahdollisuutta aineiston keruun vaiheessa ei juuri ollut, koska URA-asiakashallintajärjestelmässä käytetään tiettyjä koodeja kunkin asian, tässä tapauksessa koulutukseen valittujen, koulutuksen keskeytymisten ja koulutuksen keskeytymisen syyn yhteydessä. Opinnäytetyön tekijän omille

ajattelumalleille ei jäänyt tilaa. Opinnäytetyön otoksena toimi jokaisen tarkasteluvuoden osalta kaikki kotoutumiskoulutukset jokaisella tarkastelupaikkakunnalla, joten otos oli edustava. Kadoksi opinnäytetyössä voidaan katsoa kaikki ne havainnot, joille ei löytynyt selitystä. Ei voida arvioida, kuinka nämä havainnot olisivat vaikuttaneet opinnäytetyön lopputulokseen, jos niille olisi ollut olemassa selitys. (Heikkilä 2014; Hirsjärvi ym. 2009, 231–232.)

Puolueettomuusnäkökulman kannalta on huomioitavaa, että opinnäytetyön tekijä työskentelee itse Kaakkois-Suomen TE-toimistossa kotoutumispalveluiden asiantuntijana. Opinnäytetyössä tarkasteltiin opinnäytetyön tekijän omaakin työtä. Opinnäytetyön tuloksissa ei kuitenkaan annettu opinnäytetyön tekijän oman työn kannalta suotavia tai edullisia tietoja eikä vaiettu negatiivisista asioista, vaan kaikki tiedot esitettiin sellaisina kuin ne esiintyivät aineistossa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 133; Hirsjärvi ym. 2009, 206–207.)

Opinnäytetyön tekeminen syvensi tekijänsä tietoa ja ymmärrystä omasta asiakaskunnastaan, kotoutujista. Vaikka opinnäytetyön tekijällä olikin ennakkoaavistus kotoutumiskoulutuksen varsin usein keskeytyvän terveydellisiin syihin, oli määrä silti yllättävä. Tulosten selvittyä opinnäytetyöhön etsittiin jälkikäteen lisää teorial tietoa maahanmuuttajien terveydentilaan liittyvistä asioista.

Opinnäytetyön tekeminen ja tulokset auttavat tekijää seuraamaan ja ennakoimaan oman asiakaskunnan kotoutumisen ja myös hyvinvoinnin kehittymistä laajemmin. Syvempi perehtyminen yleisesti maahanmuuttajuuden ja eri syistä maahan muuttaneiden taustatekijöihin auttoi ymmärtämään yksilöiden elämänsäkulun yhteyttä hyvinvointiin uudessa kotimaassa ja sen vaikutuksia kotoutumisprosessiin entistä paremmin. Opinnäytetyön tekeminen herätti opinnäytetyön tekijän miettimään tarkemmin oman asiakaskunnan tuen tarpeen tunnistamista ja myös oman osaamisen ja tietojen riittävyyttä tuen tarpeen tunnistamisessa.

Vaikka TE-toimistoilla on perinteisesti oma perustehtävänsä, myös ehkäisevää työtä ja -työotetta tarvitaan TE-toimiston kotoutumispalveluissa. Ehkäisevän työn tekeminen on kaikkien maahanmuuttajien kanssa työskentelevien tehtävä, sitä ei voi jättää vain esimerkiksi terveydenhuollon tehtäväksi ilman

että kotoutumisprosessi kärsii. Maahanmuuttajat, jotka tukea tarvitsevat esimerkiksi terveydellisiin ongelmiinsa, tarvitsevat asiaan puuttumista, ohjausta ja tukea mahdollisimman varhain ennen ongelmien pahenemista.

Opinnäytetyön tekeminen korosti tekijälleen entistä enemmän moniammatillisen työn ja ennen kaikkea aidon yhteistyön tärkeyttä maahanmuuttajien onnistuneen kotoutumisen edistämistyössä. Yhteistyöverkostoja ja tiedon jakamista on laajennettava ja kehitettävä jatkuvasti, jotta maahanmuuttajien kotoutumista tukevista eri palveluista tulisi mahdollisimman aukottomia, selkeitä, oikea-aikaisia ja myös helposti lähestyttäviä. Selkeät palvelut ja tieto eri toiminnoista helpottavat myös kotoutumistyöntekijöiden omaa työtä asiakasta neuvotessa ja ohjatessa.

Maahanmuuttajan kotoutumisaika ja kotoutumiskoulutus TE-toimiston piirissä on pieni hetki kotoutumisprosessista eikä kotoutumisajan ja -koulutuksen päättymisen päättä kotoutumisprosessia. TE-toimiston asiakkuus, tapaamiset oman vastuuvirkailijan kanssa ja kotoutumiskoulutus ovat kuitenkin erittäin tärkeä osa maahanmuuttajan maahantulon alkuvaiheen palveluja, neuvontaa ja ohjausta. Niillä luodaan pohjaa kielitaidon ja kotoutumisen onnistumiselle.

LÄHTEET

Aaltio, I. 2008. Johtajuus lisäarvona. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Alitolppa-Niittamo, A. & Säävälä, M. 2013. Johdattelua kirjan teemoihin. Teoksessa Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä, toim. Alitolppa-Niittamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. S. 5–12.

Anis, M. 2013. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Teoksessa Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä, toim. Alitolppa-Niittamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M., 147–161.

Benton, M. 2013. Maximizing potential: How countries can address skills deficits within the immigrant workforce. Transatlantic council on migration. Saatavissa: [file:///C:/Users/Cat/Downloads/TCM-Skills-ImmigrantWorkforce%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Cat/Downloads/TCM-Skills-ImmigrantWorkforce%20(1).pdf) [viitattu 16.7.2016]

Etelä-Kymenlaakson kotouttamisohjema 2013–2018.

EU. 2016. EU actions to make integration work. Saatavissa: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/the-eu-and-integration/eu-actions-to-make-integration-work> [viitattu 16.7.2016]

Halla, T. 2007. Psykkisesti sairas maahanmuuttaja. Duodecim 2007; 123: 469–75. Saatavissa: <http://www.ebm-guidelines.com/xmedia/duo/duo96297.pdf> [viitattu 26.6.2016].

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Heikkilä, T. 2014. Kvantitatiivinen tutkimus. Saatavissa: <http://www.tilastollinentutkimus.fi/1.TUTKIMUSTUKI/KvantitatiivinenTutkimus.pdf> [viitattu 16.3.2017].

Hinkka, I. 2015. Kansalaisuuskäsitykset maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/46428/URN%3aNB%3afi%3ajyu-201506272461.pdf?sequence=1> [viitattu 16.4.2016].

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hämäläinen, K., Pesola, H. & Sarvimäki, M. 2015. Kotoutumissuunnitelmien vaikutukset maahanmuuttajien lasten koulutusvalintoihin. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 43/2015.

Härkäpää, K. 2014. Kokemuksia ja näkemyksiä maahanmuuttajien suomen kielen taidon huomioon ottamisesta kuntoutus- ja työllistymispalveluissa. Työpapereita 67/2014. Kelan tutkimusosasto.

Menetelmäpolkuja humanisteille- 2016. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja> [viitattu 16.4.2016].

Tutkimuksen suunnittelu. 2017. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-suunnittelu>. [viitattu 1.4.2017].

Kaljunen, K. 2015. Työvoimakoulutusten työllistymisvaikutukset Pohjois-Karjalassa vuosina 2007–2009. Aikuiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Saatavissa: http://publications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20160032/urn_nbn_fi_uef-20160032.pdf [viitattu 16.4.2016].

Kerkkänen, H. & Saastamoinen, K. 2013. Vieraasta veljeksi – kaksisuuntaista kotoutumista miehille. Miessakit ry. Unigrafia Oy.

Korhonen, V. 2013. Haasteena monikulttuuriset ohjaustilanteet – sosiokulttuurisen oppimisen ja kulttuurienvälisen viestinnän näkökulmia. Teoksessa Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö, toim. Korhonen, V. & Puukari, S., 56–70.

Korhonen, V. & Puukari, S. 2013a. Kohti monimuotoisuuden haltuunottoa – suunnistusmerkkejä matkalla tulevaan. Teoksessa Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö, toim. Korhonen, V. & Puukari, S., 366–379.

Korhonen, V. & Puukari, S. 2013b. Ohjaussuhteen rakentuminen ja kulttuurienväläinen dialogi. Teoksessa Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö, toim. Korhonen, V. & Puukari, S., 94–111.

Kotouttaminen.fi. 2016. Saatavissa: <http://kotouttaminen.fi/etusivu>.

Kouvolan maahanmuutto-ohjelma 2009–2016.

KvaliMOTV. Tutkijan asema. Saatavissa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_2.html [viitattu 1.4.2017].

Kärkkäinen, K. 2011. Maahanmuuttajien integraatiosta. Teoksessa Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: jatkuvuuksia ja katkoksia, toim. Lasonen, J. & Ursin, J. S. 258–281.

Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 28.12.2012/916.

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386.

Latomaa, S., Pöyhönen, S., Suni, M. & Tarnanen, M. 2013. Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Teoksessa Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta, toim. Martikainen, P., Saukkonen, P. & Säävälä, M. S. 163–183.

Launikari, M. 2013. Monikulttuurinen Euroopan unioni – ohjauspalveluiden kehittäminen kansalaisten tarpeisiin. Teoksessa Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö, toim. Korhonen, V. & Puukari, S. 157–169.

Liebkind, K., Mannila, S., Jasinskaja-Lahti, I., Jaakkola, M., Kyntäjä, E. & Reuter, A. 2004. Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen. Tampere: Tammer-Paino.

Lindström, J. 2016. Jari Lindströmin maahanmuuton ja kotouttamisen videoblogi, osa 1. Youtube. Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=FbpqychH6pc4> [viitattu 25.3.2016].

Duodecim-symposiumi paneutuu pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden terveyteen ja hyvinvointiin. 2017. Lääkärisanomat 1/2017, 8-9.

Maahanmuuttovirasto. 2017. Tilastot. Saatavissa: http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot [viitattu 12.2.2017].

Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. 2013. Johdanto: Suomi muuttuu kun Suomeen muutetaan. Teoksessa *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, toim. Martikainen, P., Saukkonen, P. & Säävälä, M. S. 13–19.

Martikainen, T., Saari, M. & Korkiasaari, J. 2013. Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*, toim. Martikainen, P., Saukkonen, P. & Säävälä, M. S., 23–54.

McHugh, M. & Challinor, A. E. 2011. Improving immigrant's employment prospects through work-focused language instruction. Migration police institute. Saatavissa: [file:///C:/Users/Cat/Downloads/workfocusedlanguageinstruction%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Cat/Downloads/workfocusedlanguageinstruction%20(1).pdf) [viitattu 16.7.2016].

Mentula, H. 2011. Aikuinen maahanmuuttaja oppijana. Teoksessa *Opas aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutukseen*, toim. Kivisik, K., Mentula, H. & Nissilä, L. S., 8–16.

Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. 2013. Tal-
linna: Raamatutrukikoda.

Naskali, L. 2013. Monikulttuurinen ohjaus vapaassa sivistystyössä. Teoksessa *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*, toim. Korhonen, V. & Puukari, S., 308–318.

Niessen, J. & Huddleston, T. 2010. *Kotouttamiskäsikirja päättäjille ja käytännön toimijoille*. Euroopan komissio, Oikeus-, vapaus- ja turvallisuusasioiden pääosasto. Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto.

Nissilä, L. & Kivisik, K. 2011. Taustaa. Teoksessa *Opas aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutukseen*, toim. Kivisik, K., Mentula, H. & Nissilä, L. S., 5–7.

Novitsky, A. 2013. Vamman tai muun erityisen tuen tarpeen huomioiminen kotouttavassa työssä. Teoksessa *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahanmuuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*, toim. Alitolppa-Niittamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M., 162–175.

Novitsky, A. & Alitolppa-Niittamo, A. 2012. *Kotoutujan Roolipaletti – toimintamalli maahanmuuttotyöhön*. Helsinki: Topnova.

Nykänen, S. 2013. Ohjauksen monihallinnollinen ja moniammatillinen yhteistyö, tiedonmuodostus sekä johtaminen. Teoksessa *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*, toim. Korhonen, V. & Puukari, S., 143–156.

Ohranen, S., Vaarala, H., Huhta, A., Kivisik, K., Feller, M. & Stordell, E. 2015. *Selvitys aikuisten maahanmuuttajien suomen/ruotsin kielen taidon arvioinnista: Suunnitelma kotoutumiskoulutuksen lähtötason arviointimallin valtakunnallistamisesta*.

Opetushallitus. 2011. *Opas aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutukseen. Oppaat ja käsikirjat 2011:5*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Opetushallitus. 2012. *Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2012*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Opetushallitus. 2015. Uudet kotoutumiskoulutuksen toteutusmallit. Saatavissa: http://oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/maahanmuuttajien_koulutus [viitattu 17.8.2016].

Opetushallitus. 2017. Kodin ja koulun yhteistyö perusopetuksessa. Saatavissa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/kodin_ja_koulun_yhteistyö [viitattu 2.3.2017].

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2016. Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi – kipupisteet ja toimenpide-esitykset. Opetus ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:1.

Pakolaisneuvonta ry. Käsitteitä. Saatavissa: http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=106 [viitattu 18.3.2017].

Pietilä, I. 2013. Uuteen kulttuuriin sopeutuminen oppimisprosessina. Teoksessa Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö, toim. Korhonen, V. & Puukari, S., 46–55.

Pollari, J., Koppinen, M.-L. 2011. Maahanmuuttajan kohtaaminen ja opettaminen. Juva: Bookwell Oy.

Puolakka, P. 2015. Keitä ovat kiintiöpakolaiset? Kotka.fi. Saatavissa: http://www.kotka.fi/tietoa_kotkasta/kaupunkikehitys_ja_viestinta/blogit/pirjo_puolakka. [viitattu 12.2.2017].

Puukari, S., Korhonen, V. 2013. Monikulttuurinen ohjaus kotoutumista tukevassa työssä. Teoksessa Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahanmuuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä, toim. Alitolppa-Niittamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M., 32–47.

Pöllänen, P. 2008. Työllistymisen mahdollisuudet ja työn merkitys venäjänkielisille maahanmuuttajanaيسille Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ, toim. Martikainen, T. & Tiilikainen M., 359–378.

Pöyhönen, S., Tarnanen, M., Vehviläinen, E-M., & Virtanen, A. 2011. Erityistä tukea tarvitsevat aikuiset maahanmuuttajat ja kotoutumiskoulutus asiantuntijapuheessa. Saatavissa: <http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/view/4469/4258>. [Viitattu 25.6.2016].

Raunio, M. 2015. Innovaatiotalouden maahanmuuttopolitiikka. Kansainvälinen muuttoliike, maahanmuuttajat ja innovaatiopolitiikka. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 33/2015.

Ruhanen, M. 2013. Kiintiöpakolaisten vastaanotto. Kokemuksia kotouttamisen järjestämisestä. Saatavissa: http://www.kotouttaminen.fi/files/38864/Kiintiöpakolaisten_vastaanotto_Kokemuksia_kotouttamisen_jarjestamisesta.pdf [viitattu 27.8.2016].

Räsänen, P. 2013. Lukijalle. Valtioneuvoston periaatepäätös maahanmuuton tulevaisuus 2020-strategiasta. Sisäministeriö. Saatavissa: http://www.intermin.fi/download/51686_Maahanmuuton_tulevaisuus_2020_LOW-res_FIN-NISH.pdf?5d7d3b9fd601d188 [viitattu 26.6.2016].

Saukkonen, P. 2013. Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta, toim. Martikainen, P., Saukkonen, P. & Säävälä, M. S., 81–97.

Schubert, C. 2013. Kotoutumisen psykologiaa. Teoksessa Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä, toim. Alitolppa-Niittamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M., 63–77.

Sisäministeriö. 2013. Valtioneuvoston periaatepäätös maahanmuuton tulevaisuus 2020-strategiasta. Saatavissa: http://www.intermin.fi/download/51686_Maahanmuuton_tulevaisuus_2020_LOW-res_FIN-NISH.pdf?5d7d3b9fd601d188 [viitattu 26.6.2016].

Sisäministeriö. Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan. Saatavissa: <http://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset> [viitattu 18.3.2017].

Suokonautio, J. 2008. Palapelin palat paikoilleen. Maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutuksesta ja ehdotuksia sen kehittämiseksi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Helsinki: Kopijyvä Oy.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Tampereen yliopisto. Yksityisyys ja tietosuoja. Saatavissa: <http://www.uta.fi/tutkimus/etiikka/periaatteet/yksit.html> [viitattu 16.4.2016].

Tarnanen, M. & Pöyhönen, S. 2011. Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. Puhe ja kieli, 31: 4, 139-152. Saatavissa: <file:///C:/Users/Cat/Downloads/4750-12483-1-PB.pdf> [viitattu 28.6.2016].

Tietosuoja ja tieteellinen tutkimus henkilötietolain kannalta. 2010. Tietosuoja.fi. Saatavissa: http://www.tietosuoja.fi/material/attachments/tietosuojavaaltuutettu/tietosuojavaaltuutetuntoimisto/oppaat/6JfqJGExr/Tietosuoja_ja_tieteellinen_tutkimus_henkilotietolain_kannalta.pdf [viitattu 17.4.2016].

Tilastokeskus. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Maahanmuuttajataustaisten määrät ja osuudet alueittain 1990–2015. Saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen__Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/007_ulkom_osuudet.px/?rxid=dc815f51-a7d0-4aec-a81a-49b8ce399d18 [viitattu 15.3.2017].

Timonen, J., Poti, H. & Pappinen, P. 2016. Uusi me – koko kaupunki kotoutumassa. Kotoutumisen toimintakyky- ja vuorovaikutushaaste. Tampere: Grano Oy.

Tuittu, A., Klemelä, K., Rinne, R. & Räsänen, M. 2011. Tutkimuskohteena maahanmuuttajien koulutus. Teoksessa Vieraina koulussa? Monikulttuurinen koulu oppilaiden, vanhempien, opettajien ja rehtoreiden kokemana, toim. Klemelä, K., Tuittu, A., Virta, A. & Rinne, R., 9–34.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Työllisyyskatsaus tammikuu 2017, Kaakkois-Suomi. Tem.fi. Saatavissa: https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/21629902/Tyollisyyskatsaus_tammikuu_2017.pdf/b160b2be-9ebb-4d87-a7c4-5c70bfcf9cae [viitattu 15.3.2017].

Työministeriö. 2005. Kannattaako kotoutumiskoulutus? Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen arviointi. Työpoliittinen tutkimus. Helsinki: Hakapaino Oy.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2014. ALPO-tukirakenteessa opittua. Suosituksia ja hyviä käytäntöjä maahanmuuton alkuvaiheen palveluihin. Edita Prima Oy.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2012. Alkukartoituksen avuksi. Esimerkkejä kotoutumislain mukaisen alkukartoituksen hyvistä käytännöistä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 11/2012. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/32187/TEM-jul_11_2012.pdf [viitattu 16.4.2016].

Työttömyysturvalaki 30.12.2002/1290.

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.

Tutkimusprosessi. 2016. Uta.fi. Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/metodologia/metodologia/tutkimusprosessi.html> [viitattu 16.4.2016].

Kvantitatiivisen datatiedoston käsittely. 2016. Uta.fi. Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/aineistohallinta/fi/kvantitatiivisen-datan-kasittely.html> [viitattu 1.5.2016].

Uusikylä, P., Tuominen, A., Reuter, N. & Mäkinen, A-K. 2005. Kannattaako kotoutumiskoulutus? Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen arviointi. Työpoliittinen tutkimus. Helsinki: Hakapaino Oy.

Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019.

Valtioneuvoston asetus kotoutumisen edistämiseen liittyvästä alkukartoituksesta 570/2011.

Valtioneuvoston kanslia. Hallituksen kotouttamista koskeva toimintasuunnitelma: maahanmuuttajat kuntiin, koulutukseen ja työhön. Saatavissa: <http://vnk.fi/documents/10616/1266558/Kotouttamisen-toimintasuunnitelma-030516.pdf/c600bd8f-7c5c-43b6-aba4-5aade9aafe0d> [viitattu 16.3.2017].

Vilkka, H. 2014. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Saatavissa: <http://hanna.vilkka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf> [viitattu 16.4.2016].

Väestöliitto. 2008. Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy.

Werge-Olsen, I. & Vik, K. 2012. Activity as a tool in language training for immigrants and refugees. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/221860387_Activity_as_a_tool_in_language_training_for_immigrants_and_refugees [viitattu 16.7.2016].

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

Marjut Borman

Päätös

23.05.2016

TEM/907/03.10.03/2016

PÄÄTÖS TUTKIMUSLUPAHAKEMUKSEEN

Olette hakenut lupaa käyttää työ- ja elinkeinotoimiston asiakastietojärjestelmän (URA) tietoja Kymenlaakson ammattikorkeakoululle tekemäännne opinnäytetyötä varten. Opinnäytetyönne aiheena on Työvoimapolitiittisen kotoutumiskoulutuksen keskeyttäminen Kaakkois-Suomen TE-toimistossa vuosina 2014-2016. Tutkimuksen vastuullisena ohjaajana toimii yliopettaja Minna Veistilä.

Olette 20.5.2016 toimittanut korjatun hakemuksen, josta on poistettu pyyntö saada tietoja Koulutusportti-järjestelmästä.

Työ- ja elinkeinoministeriö on päättänyt viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 28 §:n ja julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain (916/2012) 13 luvun 5 §:n 3 momentin nojalla antaa teille oikeuden käyttää hakemuksessa mainittuja tietoja tutkimusta laadittaessa. Tämä tutkimuslupa on voimassa 31.1.2017 saakka.

Tietoja saa käyttää vain hakemuksessa mainittua tutkimusta varten. Tietoja ei saa käyttää siten, että yksityisyyden suoja ja yksityisen edut tai oikeudet vaarantuisivat.

Tietoja saa tallentaa vain selvityksen kannalta tarpeellisin osin. Tietoja on säilytettävä siten ja toiminnassa muutoinkin varmistettava se, että yksityiset tiedot eivät paljastu muille tahoille. Tutkimusta toteutettaessa tulee ottaa huomioon henkilötietolakiin (523/1999) sekä muihin lakeihin ja asetuksiin sisältyvät henkilötietojen keräämistä, tallettamista, käyttöä ja luovuttamista koskevat säännökset.

Kari Mäkinen
Hallitusneuvos, henkilöstö- ja hallintojohtajan sijainen

Johanna Ylitepsa
Hallitussihteeri

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
PL 32 (Aleksanterinkatu 4)
00023 Valtioneuvosto • Puh. 029 51 6001
Faksi 09 1606 2160 • www.tem.fi

ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
PB 32 (Alexandersgatan 4)
00023 Statsrådet • Tfn 029 51 6001
Fax 09 1606 2160 • www.tem.fi

407205
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY
P.O. Box 32 (Aleksanterinkatu 4)
FI-00023 Government • Tel. +358 29 51 6001
Fax +358 9 1606 2160 • www.tem.fi